

KALEVI HEINILÄ
ELÄMÄÄ VASTAVIRTAAN

The background of the cover is a deep blue color. It features a complex, abstract pattern of overlapping, wavy, and angular shapes in various shades of blue, creating a sense of movement and depth. The pattern is reminiscent of a stylized, layered landscape or a series of overlapping planes.

ELÄMÄÄ VASTAVIRTAAN

KALEVI HEINILÄ
ELÄMÄÄ VASTAVIRTAAN

Verkkoversio julkaistu oikeudenomistajien
ja Kaapelin (ent. Lasipalatsin) Mediakeskuksen
(Kirja kerrallaan) luvalla.

URN:ISBN:978-951-39-9430-3
ISBN 978-951-39-9430-3 (PDF)

Jyväskylän yliopisto, 2022

©Copyright Kalevi Heinilä

Kirja kerrallaan, Helsinki 2009

ESIPUHE

"Olinhan siellä minäkin" ja jotain on elämänvarren polulta jäänyt muisteltavaa, mutta myöskin muistuteltavaa. Olen elänyt sotien ajat ja sodassa. Olen elänyt urheiluelämän murrosvaiheet. Olen tehnyt elämäntyöni yhtenä pioneerina liikuntatieteellisen tutkimuksen ja koulutuksen alalla ja johtanut yliopistoa poliittisen radikalismien myrskynsilmässä. Nyt elän vanhuutta ja yksinoloa tarkkaillen hektistä maailmanmenoä ympärillä ja yrittäen löytää siitä edistystä ja kestäväen kehityksen linjaa, mutta usein turhaan.

En ole ollut elämän sivustaseuraaja, vaan olen aina itse osallistunut siihen täysin rinnoin tai pikemminkin täysin palkein eli äänioikeuttani käyttäen. Näin myös silloin, kun on ollut kysymys vaikkapa urheilun, tieteen ja toisinaan myös politiikan ajankohtaisista kiista-asioista tai uusien latujen raivaamisesta vanhoihin uskomuslinnakkeisiin. Tällöin olen saanut kokea *toisinajattelijan* eristyneisyyttä, muutosvastarintaa ja joskus ilon hetkiä - "sanoma on mennyt perille".

Olen koonnut kirjaani joukon näytteitä kannanotoistani elämänpolkuni eri vaiheilta lähinnä urheilun, tiedepolitiikan ja yhteiskunnan aloilta. Lukijan piristeeksi olen poiminut lähinnä kirjan loppuun myös joukon elämänkulun "sattumuksia", jotka niinkään kuuluvat elämänvirtaan, sitä vauhdittaen, mutta myös pysähdyttäen.

Elämä opettaa, mutta itse elämä jää mysteeriksi ja jokaisen on itse löydettävä sille tarkoituksensa. Olen kuitenkin osallistuvan luonteeni mukaisesti pyrkinyt hahmottelemaan myös niitä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä puite-ehjoja, joiden varassa on mahdollista tavoittaa hyvän elämisen hetkiä aikuisiässä mutta myös elämänkaaren loppupuolella.

SISÄLLYS

I	LIIKUNTAKULTTUURIN HAASTEITA	10
	Liikunta kansalaisyhteisönä	10
	Lasten asialla	15
	Naisten asialla	16
	Väline- ja varustetilaus tarpeen	21
	Citius-altius-fortius.....	22
	"Historiallista jätahuoltoa"	26
	"Suomi voittoon!"	29
	Kestävän kehityksen haaste	35
	Arvokeskustelun tarveko?	43
	Tahkon latuja jäljittämässä	49
	Julkilausuma.....	52
II	URHEILUN RIKKARUOHOT.....	54
	Väärinpelaajat	54
	Maailman suurin pieni asia.....	64
	Rahan valtaa urheilussa.....	71
	Moottorisirkus "urheilee"	82
III	POLITIIKAN JA TIETEEN PELIÄ.....	87
	Rauhan asialla Moskovassa.....	87
	Tutkimus politiikan valjaissa	95

Tieteen peesaajat	112
Demokratian haasteita	116
Turva EU:n kainalossa.....	119
IV IHMISYYTTÄ PERÄÄMÄSSÄ	122
Ihminen ja teknologia	122
Ihmisyyttä etsimässä.....	128
Yhteiskunta yhteisenä asiana.....	135
V ELÄMÄNTAITEILUA	142
Eläkeiän elämänhallintaa.....	142
Veteraanin huoneentaulu	146
Hyvän elämisen puitteita	152
VI "KAHDEN KERROKSEN VÄKEÄ"	162
Tapakulttuuri murroksessa?.....	162
"Arvon mekin ansaitsemme"	166
VII ELÄMÄSSÄ SATTUU JA "SATTUU"	170
Kolme paitaa.....	170
"Herra korpraali"	176
Paavo Koli - Marskin ritari.....	179
Presidenttejä kasvotuksin	183
Painonvartiointia	191
Asekätkentää	191

"Korsi porsaan suussa!"	193
Finlandian sävelin kotiin	197
Kaksi odotusta.	200
Lapsuuskodin perintöä	205
VIII LÄHDEVITTAUKSET	207

I LIIKUNTAKULTTUURIN HAASTEITA

LIIKUNTA KANSALAIKKEUTENA

"Istuva ihminen", *homo sedens*, on yhteiskunta-kehityksen luonnon sivutuote. Ihminen on luotu liikkuvaksi. Liikunta on ihmisen terveyden ja toimintakyvyn tärkeä lähde.

Yhteiskunnan kehitys on muuttanut elämän olosuhteita siinä määrin, että luonnostaan liikkuva ihminen on pysähtymässä *istuvaksi ihmiseksi*, joka istuu matkalla työhön tai kouluun, istuu työssään tai pulpettinsa takana, istuu kotimatalla ja istuu vapaa-aikana tietokoneen tai TV:n ääressä. Mutta ihminen on biologisena olentona luotu liikkuvaksi, mikä merkitsee sitä, että istuva elämäntapa uhkaa nykyihmisen terveyttä ja hyvinvointia. Kun vielä 1950-luvulla lähinnä vain liikuntakasvatukselle, ulkoilulle ja voimistelulle vihkiytyneet uskoivat liikunnan merkitykseen ihmisen toimintakykyisyyden ja vireisyyden elintärkeänä lähteenä, tänään lääketiede todistaa vakuuttavasti tuon uskomuksen oikeaksi ja tutkimuksin osoittaa, että liian vähäinen liikunta on monen vakavan "hyvinvointisairauden" taustalla!

Tähän on tultu. Tänään liikunnan merkitys hyvinvointimme ylläpitämiseksi aina "vauvasta vaariin" on yleisesti tiedostettu ja sen edistäminen on saannut paikkansa jopa hallitusohjelmissa. Toisin oli tilanne vielä 1960-luvulla, jolloin "taitettiin peistä" uuden liikuntakäsityksen puolesta (Heinilä, 1967, ss.25-31). Elettiin vahvasti kansainvälisen kilpaurheilun hegemonian ai-

kaa, ja maamme ruumiinkulttuuria haluttiin kehittää vain kilpaurheilun ehdoin.

Mutta opetusministeriössä oli luettu ajan merkit oikein ja lähetetty uudistamaan ja laventamaan sovinnaisia käsityksiä urheilusta. Ns. Niemen toimikunta ryhtyi v. 1966 laatimaan suunnitelmaa kuntoliikunnan edistämiseksi maassamme. Toimikunnan toimeksiannosta sain tehtäväkseni määritellä kyseinen tehtäväalue. Kirjallisuudesta en löytänyt apua, ja lopulta päädyin varsin avoimeen määritelmään: *Kuntoliikunta on aktiivinen elämäntapa*. Esitelmässäni Liikuntatieteellisen Seuran järjestämällä neuvottelupäivillä v. 1967 täsmensin käsitystäni jakamalla kuntoliikunnan kolmeen osa-alueeseen:

1. Luonnollinen kuntoliikunta

- liikunnallisen tavan suosiminen arjen elämäntilanteissa

2. Sovellettu kuntoliikunta

- liikunnan harjoittaminen kuntoliikuntalajien puitteissa

3. Kuntourheilu

- liikunnan harjoittaminen kuntoliikunnan mukaisten urheilulajien puitteissa

Tämä hahmotelma kuntoliikunnan idean toteuttamisesta pätee vielä tänäänkin, joskohtakin nimikkeet ovat osin toiset. "Luonnollisen kuntoliikunnan" sijasta puhutaan *hyötyliikunnasta* ja "sovelletun kuntoliikunnan" sijasta *terveysliikunnasta* tai *kunto- ja terveysliikunnasta*. Terveys- ja kuntoliikunnan rajankäynti tehdään lähinnä rasittavuuden perusteella: terveysliikunta on kevyempää, terveyttä ylläpitävää, kun taas kuntoilu/ kuntoliikunta on rasittavampaa ja sellaisena kuntoa kohottavaa. *Kuntourheilusta* on kysymys mm. silloin, kun aktiiviurheilun jättä-

neet kilpauheilijat jatkavat harrastustaan kuntoilun mielessä oman lajinsa parissa usein kuitenkin "kevennetyin säännöin".

Olin uskossani liikunnan merkitykseen ihmisen hyvinvoinnille niin vahva, että korotin sen vuoden 1967 liikuntapoliittisilla päivillä jo kansalaisoikeudeksi:

"Jokaisella kansalaisella on oltava oikeus ja mahdollisuus liikunnan harjoittamiseen ikään, sukupuoleen, varallisuuteen tai asuinpaikkaan katsomatta....se kuuluu teollistuvan hyvinvointiyhteiskunnan kirjoittamattomiin perustuslakeihin ja kukaties jo vuoden 2000 yhteiskunnan virallisiin kansalaisoikeuksiin" (Heinilä 1974, s. 223).

Kilpaurheilun hegemonia maassamme piti huolen siitä, ettei aika ollut vielä kypsä tällaiseen lavennetun liikuntakäsitykseen. Tunnettu lääkärikollega Turun yliopistosta äimisteli kuitenkin sitä, että korostin asiaa, joka on ollut selviö "meille lääkäreille". Vielä mitä! Vasta nyt 2000-luvulla, kun lääketieteellinen tutkimus on osoittanut kiistattomasti liikunnan terveydelliset hyödyt, lääkärit ovat tiedostaneet ja tunnustaneet tämän merkityksen ja ryhtyneet julkisesti välittämään sen hyvää sanomaa. Sitäpaitsi liikunnan kansalaisoikeuden sanoma korostaa ennen kaikkea sitä, että kaikilla kansalaisilla pitäisi olla tarjolla sellaista liikuntaohjelmaa ja myös. sellaisia ympäristöedellytyksiä, jotka vastaavat heidän edellytyksiään ja tarpeitaan. Tätä ei kansainvälinen kilpaurheilu lajivalikoiminen ja urheilulaitoksinen pysty tarjoamaan! Edessä odotti siis mittava tehtävä ja haaste, jotta lähinnä nuorisoon suuntautunut urheilukulttuurimme laajenisi ja monipuolistuisi koko kansan liikuntakulttuuriksi. Ja sitä tehtävää ja haastetta riittää vielä nyky-yhteiskunnassakin.

Tänään lähtötilanne on jo aivan toinen. Liikunnan kansalaisoikeus ei enää ole vain puhetta, vaan myös käytännön toteutu-

mista, josta todisteena mm. kuntien monipuolistuva ja eri väestöryhmien tarpeista lähtevä liikuntatoiminta. Valtioneuvoston asettama liikuntakomitea kiteytti v. 1990 liikuntapoliittisen linjansa osuvasti käsittepariin *hyvinvointia liikunnasta - liikuntaa kaikille* ja määritteli 1990-luvun yleistavoitteeksi *”yksilön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämisen luomalla liikunnallisesti aktiivisen elämäntavan mahdollistavia, kansalaisten odotuksia ja tarpeita vastaavia liikuntapalveluja”* (komiteanmietintö 1990:24). Ja vihdoin vuoden 2000 perustuslaissa liikunta hyväksyttiin muiden sivistyksellisten oikeuksien rinnalle yhdeksi kansalaisten perusoikeuksista (16.§).

Kun 1950-luvulla alettiin viritellä kansan liikkeelle saamista järjestettiin erilaisia joukko- ja massaurheilutapahtumia. Tätä kutsuttiinkin *massa- tai joukkourheiluksi*. Puhuttiin myös *kansanurheilusta*. Näissä nimikkeissä ja joukkotapahtumissa heijastui todennäköisesti vielä sotien syvälinen totalitaristinen vaikutus, ja vasta vuosien mittaan yhteiskuntamme ja kansalaiset pystyivät asteittain vapautumaan sodan vaatimasta totalitaristisesta *”taistelujärjestyksestä”*. Tämä vapautuminen merkitsi liikunnan alalla sitä, että massojen ja joukkojen liikuttamisen sijaan huomio kiinnittyi yksityisten ihmisten ja erilaisten väestöryhmien liikunnan tarpeisiin ja edellytyksiin. Nyt ruvettiin puhumaan *kuntourheilusta*. Mutta koska urheilu, ”sportti”, käsitteenä viittaa kilpailuun ja kilpailu vuorostaan korostaa suorituskykyä ja paremmuutta kuntourheilusta siirryttiin *kuntoliikuntaan*. Sittenkin kun lääketieteellinen tutkimus on tuonut vakuuttavia todisteita liikunnan merkityksestä monien hyvinvointisairauksien ennaltaehkäisyssä mutta myös niiden hoidossa uutta *”lääkettä”* ruvettiin markkinoimaan erityisesti UKK-instituutin toimesta *terveysliikuntana*. Termi on lainattu Saksasta, jossa se on kuitenkin herättänyt kiistaa *”lääkkeellisen”* merkityssisältönsä vuoksi (Heinilä 2001, ss. 93-94).

Nykyihminen on muuttuneiden olosuhteiden myötä vieraantunut liikunnasta, joka kuitenkin on hänen terveytensä ja toimintakykyisyytensä perusta. Liikunta on kuulunut aikaisemmin jokaisen ihmisen elämäntapaan yhtä luonnollisesti kuin syöminen tai nukkuminen. Nykyihminen ei tarvitse enää liikuntaa ja sen antamaa kuntoa toimeentulon tarpeittensa turvaamiseksi. Mutta nykyihminenkin tarvitsee terveyttä ja toimintakykyisyyttä, jota liikunta antaa. Siksi vetoaminen terveyteen liikunnan tuottamana hyötynä voi antaa erityisesti terveystietoisuuteen heränneille keski-ikäisille ihmisille, mutta myös eläkeläisille, tarpeellisen motivaation liikekannalle sonnustautumiseen.

Luontevinta ihmiselle on ns. hyötyliikunta eli kun liikunta yhdentyy arkiaskareisiin, työmatkaan, työntekoon, puutarhanhoitoon, matja- ja sieniretkiin, kesämökkilämisen yms. ja usein keinotekoisinta ja lääkkeenmakuista silloin, kun se tapahtuu kuntolaitteiden varassa ja kuntopyörää kellaritiloissa polkien!

Jos ja kun monien ihmisten osalta hyötyliikunnan mahdollisuudet ovat liian vähäiset on syytä turvautua varsinaiseen terveys- ja kuntoliikuntaan. Sen merkitys ihmisen toimintakykyisyyden ylläpitämisessä perustuu ratkaisevasti liikunnan jatkuvaan, säännölliseen harjoittamiseen. Tämä onnistuu parhaiten, kun olemme sisäistäneet liikunnan ja liikkumisen *elämäntavaksemme*. Lapset ovat luonnostaan liikkuvia, mutta alkavat siitä vieraantua nyky-yhteiskunnassa jo kouluiässä. Tähän on osaltaan syynä yhtäältä koululiikunnan riittämättömät mahdollisuudet ylläpitää nuorten luontaista liikunnallisuutta ja toisaalta istumista suosivat nyky-yhteiskunnan monet harrasteet ja ajanvietteet.

Yleensä liikunnan säännöllinen harrastaminen perustuu siihen, että se tuottaa harjoittajalleen mielihyvää. Tämä mielihyvä voi olla lähtöisin itse liikunnasta, sen liikerikkaudesta, "ponnistami-

sen riemusta” tai liikesuorituksen onnistuneisuudesta yms., mutta se voi perustua myös ympäristövirikkeisiin, hauskaan yhdessäoloon kuntosalilla ja vesijumpassa tai luonnon rikkauteen, johon ulkoilun ja retkeilyn kasvava suosio perustuu.

LASTEN ASIALLA

Lasten leikkikulttuuri on avainasemassa mm. lasten motorisen kehityksen kannalta. Liikunnallinen leikkikulttuuri uhkaa näivettyä. Tarvitaan tutkimusta ja kehitystyötä ja tätä varten perustettiin v. 2006 Kalevi Heinilän rahasto Ellen ja Artturi Nyysösen säätiön yhteyteen.

Hyvä liikunnan ja urheilun ystävä,

Liikuntakulttuurimme kestävä kehitys rakentuu paljossa lasten ja nuorten leikkikulttuurin varaan. Viimeaikainen kehitys - mm. lasten lisääntyvä TV:n katselu ja tietokonepelien suosio - uhkaa kuitenkin näivettää lasten ja nuorten kehitykselle tärkeän liikunnallisen leikkikulttuurin ja altistaa yhä useammat nuoret paikoilleen istumiseen ja TV:n ja tietokonepelien tarjoaman virtuaalitodellisuuden myötäelämiseen.

Liikunnan ja urheilemisen alkuvirikkeet ovat kuitenkin usein lähtöisin juuri lasten leikeistä ja nuorten kisailusta. Siksi liikunnallisen leikkikulttuurin vaaliminen ja sen edellytysten kehittäminen on ensiarvoinen tehtävä eikä vain liikuntakulttuurimme tai urheilun kestävä kehityksen kannalta vaan samalla myös kansamme hyvinvoinnin rakentajana. Tämän vision pohjalta on jyväskyläläisen Ellen ja Artturi Nyysösen säätiön yhteyteen perustettu Kalevi Heinilän nimikkorahasto **“lasten liikunnallisen leikkikulttuurin edistämiseksi”**.

Koska lastemme ja liikuntakulttuurimme kehityksessä on kysymys tärkeästä ja samalla yhteisestä asiasta, rohkenen toivoa, että monet liikunnan ja urheilun ystävät ja yhteisöt kartuttaisivat kyseistä rahastoa rahalahjoituksin (Nordea 201721-18418). Näin voimme varmistaa, että laajapohjainen tutkimus- ja kehitystyö lasten liikuntakulttuurin edistämiseksi saadaan pikaisesti käyntiin.

NAISTEN ASIALLA

Naiset ovat olleet liikuntakasvatuksen uranuurtajia maassamme, mutta silti sukupuolten eriarvoisuutta esiintyy vielä nykypäivänä monilla liikuntakulttuurin osa-alueilla..

Toimiessani liikunnan ja urheilun järjestötehtävissä 1950-luvulla ja sittemmin alan yliopisto-opettajana ja -tutkijana peruslähtökohtana pidin sitä näkemystä, että liikunta ihmisen terveyden ja toimintakyvyn tärkeänä lähteenä on tarkoitettu kaikille. Kuitenkin vielä sotien jälkeen urheilukulttuurimme hallitsi selvästi miesvaltaisuus, mikä näkyi mm. kilpaurheilun hegemoniassa, urheiluhallinnossa ja -journalismissa. Näin oli tilanne ei vain meillä, vaan muuallakin maailmassa, jossa kansallinen urheilutoiminta oli sitoutunut miesten hallitsemaan kansainväliseen urheiluun ja olympialiikkeeseen. Kansainvälisyyspaineet ovat estäneet ja hidastaneet urheilukulttuurimme monipuolistumista ja erilaistumista koko kansan liikuntakulttuuriksi, joka tarjoaisi osallistumismahdollisuuksia kaikille väestöryhmille ikään, sukupuoleen ja "säätöyn" katsomatta. Tämä kansanvaltainen kehitys on ollut itseasiassa yllättävänkin vitkaista maassamme, jossa sentään naiset ensimmäisten joukossa

maailmassa ovat saaneet äänioikeuden ja olleet hyvin edustettuina valtakunnan hallinnossa. Sitä paitsi naiset ovat myös liikunnan alalla olleet ensimmäisten joukossa perustaessaan v. 1896 maamme ensimmäisen valtakunnallisen keskusjärjestön *Suomen Naisten Liikuntaliiton* (myöh. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto, SNLL). Edelleen nainen, Mathilda Asp, käynnisti ensimmäisenä yksityisessä oppilaitoksessaan jo vuonna 1869 liikunnanopettajien valmistuksen maassamme. Valtiovalta heräsi tähän tehtävään vasta vuonna 1882, kun Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella alettiin kouluttaa voimistelunopettajia.

Naisten oma liikuntajärjestö SNLL toimi itsenäisenä valtakunnallisena järjestönä oman jäsenistönsä hyväksi ja erinomaisin tuloksin, mutta pystymättä sanottavammin vaikuttamaan urheilukulttuurimme yleiseen suuntautumiseen. Liittyessään yhdeksi SVUL:n jäsenliitoksi naisten ääni alkoi kuulua keskusjärjestön päätöksenteossa, mutta pienenä vähemmistönä se pystyi puolustamaan lähinnä vain oman järjestönsä ja naisvoimistelun etuja.

Vuonna 1975 vietettiin kaikkialla YK:n naisten vuotta. Tähän merkkivuoteen liittyen käynnistimme vuonna 1974 Jyväskylän yliopiston Liikuntasuunnittelun laitoksella valtakunnallisen selvitystyön naisten asemasta suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Hankkeen perusteluissa totesin mm., että

"..maamme liikuntakulttuurin alalta puuttuvat monet tärkeät perustiedot, joita tarvittaisiin kehittämisohjelmien tueksi. Liikunnan "väestölaskennan" perustietoihin kuuluisi mm. selvitys naisten asemasta ja osallistumisesta liikuntakulttuurin eri tehtäväaloilla.." (Heinilä, 1977, s.4)

Tehdyn selvityksen loppupäätelmänä oli, että nainen on liikuntakulttuurissamme täysin miehen "sivupersona" kaikilla muilla

tehtävääloilla paitsi kuntoliikunnassa, erityisliikunnassa ja koulujen liikuntakasvatuksessa. Tyttöjen ja naisten tasa-arvon edistäminen suomalaisessa liikuntakulttuurissa onkin keskeisiä tehtäviä ja haasteita.

"Ongelman juuret johtavat pitkälle menneisyyden maaperään, joka edelleenkin ruokkii voimallisesti nyky-yhteiskunnan kulttuurin syvärakenteita. Naisten liikuntavapautuminen ei olekaan hetkessä toteutettavissa; sen ehtona ovat perustavanlaatuiset muutokset yhteiskunnan kehysrakenteissa ja vastaavat muutokset myös liikuntakulttuurin eri toimintajärjestelmissä. Yhteiskunnallinen tajunta näyttää vähitellen kuitenkin kypsyvän tällaisiin muutoksiin tai ainakin naisten ongelmien tiedostamiseen liikuntakulttuurin alalla.

Tyttöjen ja naisten asian edistäminen liikunnan alalla ei kuitenkaan saa jäädä odottamaan yhteiskunnan syvärakenteissa tapahtuvia muutoksia, uudistaminen voi lähteä myös liikuntakulttuurin omista toimintajärjestelmistä käsin, sillä yhteiskunnassa osa säätelee myös kokonaisuutta eikä kokonaisuus säätele vain osiaan. Tähän tarvitaan kokonaisvaltaista toimintaohjelmaa tavoitteenaan maamme liikuntakulttuurin kehittäminen eri toimintajärjestelmiltään sellaiseksi, että se tarjoaisi tytöille ja naisille nykyistä tasavertaisemmat osallistumisen ehdot ja mahdollisuudet. Tällaisen kehittämisohjelman valmistamista ja sen edelleen toteuttamista varten opetusministeriön ja/tai valtioneuvoston tasa-arvoasiain neuvottelukunnan olisi asetettava pysyvä liikunnan naisasiatoimikunta, Liikunta on tarkoitettu yhtä hyvin tytöille kuin pojille, yhtä hyvin naisille kuin miehille" (Heinilä, 1977, ss. 25-26).

Tänään on todettava, että kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana on tapahtunut myönteistä kehitystä asiassa. Vastaava tilanneselvitys naisten asemasta liikuntakulttuurimme eri tehtävälajoilla olisi kuitenkin tarpeen kehityskuvan täsmentämiseksi, mutta etenkin ongelma-alueitten paikallistamiseksi. On helposti osoitettavissa yksin valtion virallisten ansiomerkkien jakaantumisen valossa, että naisten työ ja saavutukset ovat selkeästi aliarvostettuja miehiin verrattuna: Suomen urheilun suurristin kymmenestä nykykantajasta vain *yksi* on nainen ja kun vv. 1947 - 2004 myönnettiin kaikkiaan 36 suurristiä vain 7 naista sai tämän tunnustuksen ansioistaan! Nämä suurristien vinot jakautumat heijastavat samalla urheilukulttuurimme vanhakan-taista arvoperustaa ja suuntautumista Suomi-voittoon! - tavoitteeseen, sillä merkittävä enemmistö suurristin saanneista on hankkinut ansionsa huippu-urheilun alalta..

Tytöt ja naiset ovat kuitenkin joukolla tulossa mukaan kaikilla liikuntakulttuurin sektoreilla. Vahvimmillaan ja omimmillaan tytöt ja naiset ovat liikuntakasvatuksen, erityisliikunnan ja esteettisen voimistelun ja kilpaurheilun aloilla. On tärkeää ja arvokasta, että sukupuolten sosiobiologinen erilaisuus löytää toteutuksensa myös liikunnassa ja sen erilaistumiskehityksessä. Vakaa yhteiskunnallinen kehitys ja hyvinvointi rakentuvat suoritusten ja kilpailukyvyn kovien arvojen ohessa myös yhteisvastuun ja välittämisen pehmeitten arvojen tasapainoiseen toteutukseen. Tämä pätee myös liikuntakulttuurin kehityksessä. Kovien arvojen sävyttämän kilpaurheilun ohessa tarvitaan myös pehmeitä arvoja edustavaa lasten ja nuorten liikunnan riemua ja kaikille sopivaa ulkoilua, kuntoilua ja terveysliikuntaa. Naiset ovat antaneet merkittävimmän panoksensa juuri pehmeitten arvojen toteuttajina liikuntakulttuurimme kehityksessä. Tämä onkin ollut mitä luontevinta naiseuden toteuttamista liikunnassa ja liikunnan avulla.

Mutta nykypäivän naiskuvaan kuuluu myös päteminen ja lujatahtoisuus. Tuo lujatahtoisuus on aina kuulunut naiseuteen, josta saatiin vakuuttavat näytteet menneiltä sotavuosilta ja maanjälleenrakentamisessa. Mutta yleinen päteminen kaikilla aloilla ja kodin ulkopuolella edustaa laaja-alaisuudessaan uutta piirrettä nykynaisen muotokuvassa. Kun 1960-luvun alussa tein valtakunnallisen tutkimuksen oppikoululaisten liikunta-asenteista ja -harrasteista yllätyin siitä, ettei tyttöjen ja poikien kilpailumielisyydessä ollut merkittäviä eroja (Heinilä 1964). On mahdollista, että oppikoulujen yleinen kilpailullinen ilma-
piiri on osaltaan yhdenmukaistanut asenteita. Tosiasiaksi kuitenkin jää, että tänään tytöt ja naiset entistä suuremmin joukoin osallistuvat myös kilpaurheiluun tavoitellen poikien ja miesten rinnalla mainetta ja menestystä. Kasvava kiinnostus on vuorostaan avannut kilpailun markkinat naisten osallistumiselle olympiakisoja myöten.

On kuitenkin todettava, että kilpaurheilun markkinat ovat tois-
taiseksi vielä alikehittyneet, mitä tulee tyttöjen ja naisten osallistumiseen. Lähtökohtana esim. kilpailuohjelmien kehitystyössä on pidettävä naisten sosiobiologisen erilaisuuden huomioonottaminen. Tytöille ja naisille luontuvien lajien kehittäminen on kuitenkin kovin vitkaista ja uhkaa sellaiseksi jäädäkin, jos tehtävä jää miesten käsiin, kuten näyttää tapahtuvan mm. voimailu-lajeissa ja nyrkkeilyssä! Lajien kehittämisessä tyttöjen ja naisten erityisluontumusten mukaisesti on pyrittävä samalla siihen, että paremmuusvertailu poikien ja miesten suorituksiin voidaan välttää. Lajien erilaisuus tuo vain rikkautta kilpaurheiluun, mikä on selvästi havattavissa esimerkiksi telinevoimistelussa, jossa naiset ja miehet kilpailevat omissa ryhmissään erilaisilla telineillä.

VÄLINE- JA VARUSTETESTAUS TARPEEN

Liikuntavälineiden ja -varusteiden markkinat laajenevat lajien lisääntyessä ja liikuntaharrastuksen laajentuessa. Kuluttajien suojaksi ja ohjaamiseksi olisi järjestettävä puolueeton väline- ja varustetestausta Jyväskylään! Esitys koki vesiperän 12.11.1980.

Liikunta-alan tutkijoita ovat kiinnostaneet pääasiassa liikuntaosallistumiseen liittyvät kysymykset: harrastuneisuus, liikunnan biologiset ja sosiaaliset funktiot jne. Liikuntakulttuurin kehityksen kannalta on kuitenkin tärkeää, että kaikki muutkin ulottuvuudet saadaan kriittisen tarkastelun kohteiksi.

Liikuntaharrastuksen yleistyessä väestön keskuudessa alan väline- ja varusteteollisuus on suuresti monipuolistunut ja volyymiltaan kasvanut. Myös sen osuus ulkomaankaupassa on lisääntynyt. Hyvänä osoituksena tämän teollisuusalan kasvusta on hiihtovälineiden ja polkupyörien moninkertaistuneet myyntiluvut, jotka ovat seurausta viime aikojen kuntoliikuntaharrastuksen laajenemisesta.

Yksityisten kansalaisten etujen turvaamiseksi kilpailumarkkinoiden riskeiltä yhteiskunta on ryhtynyt varsin laajoihin kuluttajansuojaa edistäviin toimenpiteisiin. Toiminnan painopiste on ollut takautuvissa suojatoimenpiteissä. Urheiluvälineiden ja -varusteiden osalta kuluttajansuojan pitäisi perustua kuitenkin enemmän kulutusriskien ennaltaehkäisyyn eli kuluttajanvalistukseen ja asialliseen kulutusohjantaan. Tähän pyrittäessä tarvittaisiin urheiluvälineiden ja -varusteiden luotettavaa tuotetestausta ja laadun arviointia sekä tähän perustuvaa kuluttajanvalistuksen ja kulutusohjannan järjestämistä.

Koska on kysymys kulutussuojan edistämisestä, tehtävä kuuluu periaatteessa julkisen sektorin toimialaan. Toiminnan perustamiskustannukset olisikin hoidettava opetusministeriön/kauppa- ja teollisuusministeriön tuen avulla. Toiminnan käyttökustannukset olisi mahdollista rahoittaa pääosin toimintatulojen (esim. laatumerkkijärjestelmästä saatujen) avulla.

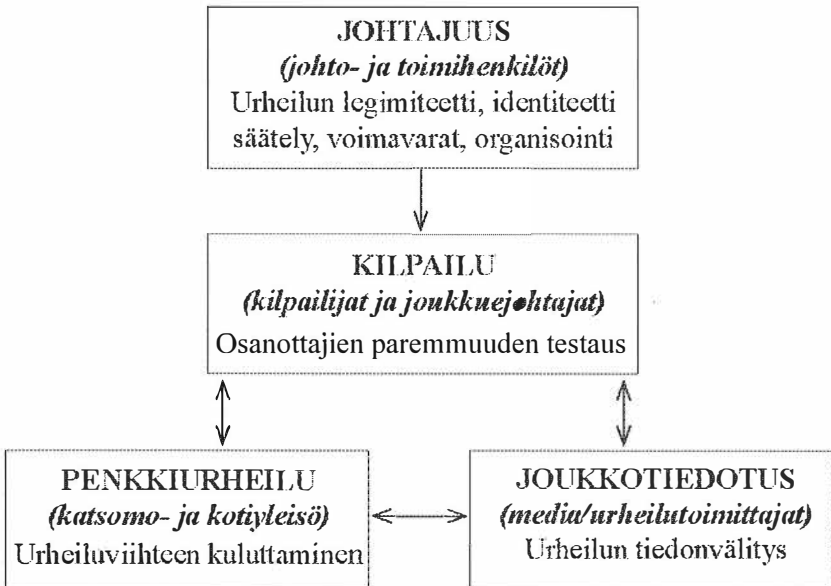
Tuote- ja kulutustutkimuksen sekä tähän liittyvän kulutusohjauksen järjestäminen soveltuu hyvin Jyväskylään:

- * Jyväskylässä on maamme paras liikunta-alan ja liikuntatieteellinen asiantuntemus;
- * toiminta tarjoaa hyvän yhteistyömahdollisuuden Jyväskylän Messujen kanssa;
- * urheiluvälineiden ja -varusteiden käyttötötestauksessa tarvitaan testajia, johon tehtävään soveltuvat hyvin liikunnan opiskelijat;
- * Liikunnan ja Kansanterveyden Edistämissäätiö soveltuu toimialansa ja hallintomuotonsa puolesta hyvin tällaisen toiminnan käynnistämiseen Jyväskylässä.

CITIUS - ALTIUS - FORTIUS

Olympialiikkeen 100-vuotinen kehityshistoria peilaa hyvin nykyajan kansainvälistä urheilua yleensä ja siinä tapahtuneita muutoksia. Analyysi pyrkii pelkistämään muutosvaiheet ja jäsentämään niiden taustalla olevia järjestelmän ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä. Tiivistelmä tutkimuksesta *Centennial International Sport in Critical Focus*, Jyväskylä: Minerva, 2004.

Nykyaikainen urheilu on organisoitunutta sosiaalista toimintaa ja siinä on erotettavissa eri toimijaryhmiä, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Analyysissa lähestytään kansainvälistä urheilua kompleksisena sosiaalisena järjestelmänä, jossa keskeisiä komponentteja ovat *johtajuus, kilpailu, yleisö ja joukkotiedotus*. Seuraava kaavio antaa yleiskuvan järjestelmästä ja sen keskeisistä osa-alueista toimijoineen ja tehtävineen:

Analyysissa tarkastellaan niitä muutoksia, mitä näissä järjestelmän eri komponenteissa on tapahtunut ja jäljitetään muutosten taustalla olevia vaikuttajia. Luonnollisesti kaikki muutokset ovat asteettaisia ja sellaisia, jotka toteutuvat usein eriaikaisesti kansainvälisen urheilun osa-alueilla ja osanottajamaiden kansallisissa urheilujärjestelmissä. Tarkastelussa kansainvälisen urhei-

lun muutokset on jäsenetty kolmeen, toisistaan erottuvaan kehitysvaiheeseen: 1) *idealismien aika*, 2) *muutosten ja normittomuuden aika* ja 3) *kaupallistumisen aika*. Siirtyminen kehitysvaiheesta toiseen on tapahtunut liukuen, joten tarkkojen siirtymäaikojen rajaaminen on varsin harkinnanvaraista.

Urheilu on kaikissa ilmenemismuosoissaan riippuvuussuhteessa siihen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jonka osa-alue se on. Siten myös kansainvälinen urheilu eri kehitysvaiheissaan peilaa ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Huippu-urheilua ei voi ymmärtää ottamatta huomioon esimerkiksi nykypäivän mahtavavaiutteista *joukkotiedotusta*. Nykyisessä laajuudessaan ja arvostuksessaan "*maailman suurimpana pienenä asiana*" huippu-urheilua ei olisi ilman *median* välittämää julkisuutta.

Mutta kansainväliseen urheiluun sisältyy myös urheilun luonteeseen ankkuroituvia muutosvoimia, joita analyysissä tarkastellaan *päättymättömän kilpailun prosessina*. Tämän prosessin seurauksena kilpailun vaatimustaso pyrkii jatkuvasti nousemaan ja lähentymään inhimillisen suorituskyvyn ääri rajoja. Menestyksen turvaamiseksi kilpailu on vastaavasti **totaalistumassa järjestelmien väliseksi kilpailuksi**. Kilpailun totaalistuminen ja sen vaatimustason jatkuva kohoaminen on merkinnyt samalla sitä, että urheilemisen ja urheilun luonne on muuttunut. Nykypäivän urheilu on ammatillistunut ja kaupallistunut. Kaiken tämän seurauksena kilpailumenestyksen tuotantokustannukset ovat moninkertaistuneet ja jatkuvasti kasvavina aiheuttavat pysyvän ja pahenevan voimavarojen niukkuuden tilanteen. Urheilujärjestöjen toistuva vaatimus: *Lisää rahaa, jos mielitään menestyä*, perustuu siihen tosiasiaan, että urheilumme kilpailukykyvyn säilyttäminen korkean vaatimustason kansainvälisessä urheilussa vaatii enentyvästi yhteiskunnan voimavaroja.

Kilpailun totaalistuminen järjestelmien väliseksi kilpailuksi osanottajamaiden erivertaisuus voimavarojen suhteen on omiaan korostumaan. Tämä näkyy jo yksin urheilijareservien ja -lahjakkuuksien määrässä puhumattakaan muista voimavaroista. Tämä osanottajamaiden välinen erivertaisuus sääteleekin entistä ratkaisevammin urheilijoiden/joukkueiden menestymisen mahdollisuutta. Menestyksen tuotantokustannusten noustessa - mitalin hinta on moninkertaistunut muutamassa kymmenessä vuodessa! - ja menestystodennäköisyyden heikentyessä lähestytään rajatilannetta, jossa ainakin pienissä urheilumaissa joudutaan vakavasti pohtimaan koko kansainvälisen osallistumisen tarkoituksenmukaisuutta nykyjärjestelmässä, jossa osanottomaiden erivertaisuus voimavarojen suhteen erottaa entistä jyrkemmin voittajat haviäjistä.

Kilpailun totaalistuminen on siis merkinnyt sitä, että niin urheilijain kuin urheilun tuotantojärjestelmien panostukset urheiluun ovat voimakkaasti lisääntyneet nostaen samalla menestymisen arvolatausta. Vain menestys voi antaa hyvityksen kasvaville panostuksille. Tämä painaa leimansa nykypäivän huippu-urheilun *eetokseen* ja *moraaliin*. Nykyurheilussa *reilu peli* muuttuu entistä herkemmin *väärinpelaamiseksi* ja *tuloskeinotelluksi*. Nykypäivän huippu-urheilussa korostuvat tästä syystä monet *säätelyn ongelmat*, joiden ratkaisemiseksi joudutaan entistä useammin turvautumaan yhteiskunnan järjestys- ja oikeusviranomaisten apuun.

“HISTORIALLISTA JÄTEHUOLTOA”?

Analyysini kansainvälisen urheilun 100-vuotiskehityksestä saa Liikunta ja tiede -lehdessä kritiikkiä "aikansa eläneenä" mutta tunnustusta saksalaiselta asiantuntijalta *Sportwissenschaft*-lehdessä. Vastineeni kritiikkiin. (Liikunta ja tiede 1/2007, s. 78)

Elämän ymmärtäminen lienee yleisinhimillinen lajiominaisuus, joka on usein pontimena myös tutkijan työssä. Tutkijanurani aikana olen tutkiskellut urheilun monia eri osa-alueita ikäänkuin toisistaan riippumattomina ilmiöinä. Näinhän yleensäkin toimitaan kaikessa ns. tieteellisessä tutkimuksessa, josta tuloksena “tiedetään entistä enemmän entistä vähemmästä”. Samalla voi ilmiön kokonaisuus, joka usein säätelee kuitenkin osiaan, syrjäytyä ja/tai jäädä hämäräasteelle. Tästä oli kysymys, kun joskus 1960-luvulla rupesin rakentamaan kokonaisvaltaista käsitystä nykyajan huippu-urheilusta, sen satavuotisesta kehityksestä ja siinä tapahtuneista muutoksista. Näistä havainnoista ja pohdinnoista jäsenyi kyseinen kansainvälisen kilpaurheilun totaalistumisprosessia kuvaava malli, jossa avainkäsitteitä ovat *päättämätön kilpailu, kilpaurheilun kansainvälinen laajeneminen (=globalisoituminen), vaatimustason nousu, kilpailun totaalistuminen järjestelmien väliseksi ja tehostuva voimavarojen mobilisointi (=kilpavarustelu)*.

Monia huippu-urheilun totaalistumiskehityksen ja “kilpavarustelun” piirteitä on löydettävissä satunnaisesti monista eri maista ja jopa nykyajan urheilun varhaisvuosilta, kuten historioitsija Erkki Vettenniemi arvostelussaan huomauttaa, mutta suunnitelmalliseksi ja järjestelmäjohtoiseksi se kehittyi vasta II maailmansodan jälkeen sosialististen maiden aloittaessa vyörytyksensä maailman huipulle. Malli sai täydellisimmän toteutuksen-

sa juuri DDR:ssä. DDR:n suurmenestys huippu-urheilussa kannusti mallin myötäilyyn ja vastaavaan kilpavurusteluun soveltuvien osin myös lännessä. Maamme urheiluhistoriankin tutkimus saattaisi kertoa jotain näistä suhteista tuon ajan DDR:n urheilujärjestelmään! Historioitsija Vettenniemi antaa muuten lukijalle käsityksen, että vähättelisin urheiluhistoriallista tutkimusta. Merkillinen väite, kun arvostelunkin kohteena on pyrki-
mykseni jäsentää kansainvälisen urheilun historiallista muutosprosessia vuosisadan aikana! Olen jossakin kirjoituksessani tähdentänyt kuitenkin sitä, että varsin rajoitettuja tutkimusresurssejamme liikuntatieteiden eri aloilla pitäisi kohdentaa järkevästi ja siten, että tutkimus edistäisi liikuntakulttuurimme yleisempää tiedollista hallintaa ja ymmärtämystä!

Erkki Vettenniemen monet pistokommentit ylittivät ymmärryskykyäni, joka alkaa ikäluokassani muutenkin rapistua. Jo historioitsijan saatesanat ylittivät ymmärtämykseni: *“ Ihmistieteiden innovaatiot eivät koskaan synny tyhjiössä. Näin muotoiltuna havainnoissa ei ole mitään uutta, mutta sitä on hyödyllistä muistella, jos haluamme ymmärtää totalisaatioprosessin nimellä kulkevan teorian syntyhistorian ”*? Pelkään pahoin, että kaikki nuoremmat lukijatkaan eivät pysy kritiikin kärryillä, koska se olisi välttämättä edellyttänyt tarkempaa kuvausta sen kohteena olevasta muutosprosessin mallista. Ensi reaktioni olikin jättää Vettenniemen suorittama kehitysmallini “historiallinen huolto” sikseen ja kirjoittajan lukeneisuuden ja verbaalisen näppäryyden näytteeksi. Mutta kun historioitsijan varsinaisena tarkoituksena näyttää olevan koko urheilukäsitykseni taantumuksellisuuden todistelu, tartuin kuitenkin kynään. Mutta puuttumatta tarkemmin arvostelijan pistoheittoihin totean vain lyhyesti, että sekä huippu-urheilun tutkijana että kansainvälisen urheilun johtajana tunnettu ja tunnustettu professori Helmut Digele - mm. Tübingenin yliopiston Liikuntatieteellisen laitoksen johtaja ja IAAF:n varapresidentti - arvioi äskettäin Saksan johtavassa liikuntatieteellisessä aikakauslehdessä *Sportwissenschaft* (2/ 2006,

ss. 210-214) laajasti ja ymmärrettävämmiin "kontribuutioni" päätyen muutamien kriittisten kommenttien jälkeen aivan toisenlaiseen loppuarviointiin:

"Tällaiset huomiot eivät voi kuitenkaan vähentää Heinilän erityistä analyttistä suoritusta. Pikemminkin ne kuuluvat osana keskusteluun kaikista niistä kysymyksistä, joita Heinilä meille asettaa. Hänen vastausehdotuksensa ovat erinomainen lisä väistämättömästi käytäväksi tuleviin kansainvälispoliittisiin keskusteluihin huippu-urheilusta. Heinilä on omistanut kirjansa olympialiikkeelle. Mikään ei ole toivottavampaa kuin se, että olympiaurheilun vastuunkantajat ottavat tämän urheilusosiologian suomalaisen "grand seigneurin" merkittävät analyysit varteen. Tämän onnistuneen ja suvereenisti kirjoitetun Heinilän kirjan opetuksia voidaan painokkaasti suositella kaikille sosiaalitieteilijöille ja urheilupolitiikasta kiinnostuneille urheilutieteilijöille" (käännös: Vesa Tikander / Suomen Urheilukirjasto)

Olisi muuten tärkeää, että suomalainen tutkimus löytäisi yhteiskuntatieteidenkin alalla nykyistä useammin tiensä kansainvälisen tiedeyhteisön julkaisuihin. Historioitsija Erkki Vettenniemelle ennakkoin tämän kirja-arvioinnin perusteella jatkossakin menestystä mutta pikemminkin kotimaan ja urheilumedian markkinoilla.

"SUOMI VOITTOON!"

Huippu-urheilumme heikentyvä kansainvälinen menestys on synnyttänyt viime vuosien aikana maassamme monia kehittämisohjelmia. Kirjoittaja arvioi kriittisesti OPM:n ns. Kivistön työryhmän laatimaa kehittämisohjelmaa (*Kanava 6 / 2004, ss. 404-406*).

Globalisaatio on päivän puheenaihe talouselämässä. Markkinoiden yhdyttyessä kilpailu kovenee ja siinä vahvat erottuvat heikoista, menestyvät häviäjistä. Tämähän on kilpailun perusmieli. Markkinoiden yhdyntyminen ja samalla kilpailun globaalistuminen on edennyt ehkä pisimmälle - urheilussa. Vastikään Ateenan kesäkisoissa koko *Tellukseemme* urheiluvaliot kamppailivat maailmanlaajuisen yleisön edessä keskinäisestä paremmuudesta. Väite globalistuvan kilpailun voitonjaosta sai vahvaa tukea: 10 suurta maata ylivertaisine voimavaroineen ja pannotuksineen kahmi yli puolet palkintopöydän antimista jättäen vain muruset suuren pienemmän pienyrityksille ja lähinnä lajeissa, joissa kansainvälinen harrastuspohja on selvästi rajoittunut.

Ateenan "katastrofin" jälkeen maahan on julistettu ikäänkuin kansallinen hätätila. Globalisoituvilla markkinoilla niin talouselämässä kuin urheilussa kansallisen kilpailukyvyyn riittävyys on avainkysymys. Heikkenevien vuotuisten tulostaseiden valossa on ruvettu huolestumaan vakavasti tuon kilpailukyvyyn riittämättömyydestä. Urheilumme kunniakkaiden perinteiden vaalimisessa urheilujohtajamme ovat joutuneet tehtävän eteen, jossa jo takavuosina kaikki keinot otettiin käyttöön. "*Suomi voittoon, maksoi mitä maksoi*" -tunnuksin tulosta syntyykin, vaikka reilun

pelin kilpi maailmalla tahraantuikin. Monet pyykit 1970-luvunkin suomalaisen huippu-urheilun likapyykistä on pesemättä ja pikkupyykkiä riittää vielä Lahden MM-talvikisojen jäljiltä. Mutta todellinen suurpyykki muhii myös nykyajan olympiaki-soissa. Ateena antoi siitä selviä viitteitä. Tuota suurpyykkiä tuskin kuitenkaan koskaan pestään, koska sitä ovat olleet suurpäs-märeinä likaamassa kylmässä sodassaan survallat. Moiseen pyykiin voisi sitäpaitsi kaatua koko olympialiike.

Kilpailun moraalilla on taipumus muokkaantua moraaliltaan heikoimman osanottajan mukaan. Talouselämässä tunnetaan Greshamin laki: huono raha voittaa hyvän rahan. Asiantuntijana Raimo Ilaskivi ilmaisi äskettäin huolensa siitä, että nykypäivän liike-elämässäkään voiton maksimoinnin tavoittelussa ei enää kaihdeta vääriä keinoja (Kanava 7/2004, ss. 426-439). Todet-takoon tässä yhteydessä, että kilpaurheiluun pesiytyneen tulos-keinottelun valheenpaljastukseen eli antidopingtoimintaan val-tiontukea käytettiin vv. 1994-2004 yhteensä yli 7 miljoonaa eu-roa. Talouselämän tuloskeinottelussa arvioidaan miljardimää-räisen harmaan rahan välttävän verottajan ja valheenpaljastuk-sen!

Huippu-urheilumme kilpailukyvyn säilyttäminen on kuulunut jo pitkään myös opetusministeriön agendaan. Tuorein ohjelma ajakohtaisista toimenpiteistä kilpailukykyimme tehostamiseksi julkaistiin kuin sosiaalisesta tilauksesta Ateena kisojen aattona. Asilla olivat opetusministeriön edustajien lisäksi huippu-urheilumme keskeiset yrittäjätahot ylijohtaja, liikuntatieteiden tohtori h.c. Kalevi Kivistön johdolla (OPM:n työryhmän muis-tio 2004:22)

Globaalistuvassa huippu-urheilussa kilpailu on omiaan totaalis-tumaan urheilun tuotantojärjestelmien väliseksi kilpailuksi. Parhaiten menestyvät niiden maiden urheilijat, joiden tuki- ja

taustajärjestelmät pystyvät tuotamaan monipuolisimmat ja laadukkaimmat voimavarat urheilijoitten kehityksen ja valmennuksen tueksi. Tällä asialla on jälleen kerran myös opetusministeriön työryhmä ja paljossa entisin lääkkein. Panostuksia suomalaisen huippu-urheilun kilpailukykyyn suositellaan lisättäväksi sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Työryhmän toimenpidekohteet ovat pääosin jo ennestään tuttuja saaden muistion esityksissä lähinnä lisäpanostusta ja -tehokkuutta. Tässä tarkoituksessa työryhmä kiinnittää kiitettävästi huomiota mm. urheilu-uralle tähtäävien nuorten toimeentuloturvan varmistamiseen ammattikoulutuksen avulla.

Keskeisenä uutena elementtinä työryhmä esittää kansantaloustemme rajallisten resurssien tarkoituksenmukaiseen hyödyntämiseen vedoten huippu-urheiluun nykyistä tehokkaampaa ja keskitetympää toimintamallia, mikä käytännössä merkitsisi kansallisen olympiakomitean tehtävävastuun tuntuva laajenusta. Paperilla tällainen toimintamalli voi tuntua tehokkaalta, mutta kun otetaan huomioon ne kymmenet lajiliitot ja lajikulttuurit erilaisine tietotaitovaatimuksineen ja toimintaympäristöineen, joista tässä on myös kysymys, alkaa epäillä esityksen käyttökelpoisuutta. On vaikea kuvitella, että tällainen toimintavastuun keskittäminen olisi mitenkään mahdollista kasvattamatta byrokratiaa tai ilman voimavarojen tuntuva lisäystä huippu-urheilun kapealle sektorille. Suunnitelman lähtökohtana lajiliitot säilyisivät kuitenkin nykyisellään ja jatkaisivat toimintaansa alansa kilpaurheilun edistäjinä ja täysivaltasina edustajina kansainvälisissä järjestöissä. Asia tulisi toiseen valoon, jos kaikki kilpaurheilu keskitettäisiin saman järjestökaton alle ja kattona toimisi juuri olympiakomitea. Silloin myös yhteiskunnan ja kansalaisten hyvinvoinnin kannalta ensiarvoinen kunto- ja terveysliikunta voisi hallinnollisesti vapautua nykyisestä sidonnaisuudestaan kilpaurheilun isännyyteen ja pystyisi vapaasti kehittymään oman kattojärjestönsä tukemana koko kansan liikkeeksi,

kuten jo vuonna 1971 liikuntakulttuurimme uushallintoa koskevassa ns. dipolimallissani esitin.

Kilpailun totaalistuessa kilpailukyvyyn säilyttämisen kustannukset nousevat. Olympiamitalin hinta on moninkertaistunut ja kahden hopeamitalinkin arvo nousi Ateenan kisoissa arvoon arvaamattomaan. Kivistön työryhmä on sentään oivaltanut asian ja perää urhelun rahavirtojen ja "urheiluun liittyvien kustannusten" (mitalin hintakehityksenkin ?) tutkimusta. Syystä urheilujohtajiemme linjapuheitten keskeisimpänä teemana on ollut kauppaneuvosten aikakaudelta lähtien r a h a eli lisää rahaa urheiluun, jos mielitään menestyä maailmalla."Suomi voittoon - maksoi mitä maksoi" on ollut viime vuosikymmenien ajan urheilupolitiikkamme perusta ja tuo linja säilyy myös Kivistön työryhmän mielinnössä sen esittäessä budjettiin lähes kaksinkertaista eli 5 miljoonan euron lisäystä (vuoden 2004 budjettiin on varattu 6.3 miljoonaa huippu-urheilun välittömiin valtioneutkiaisiiin). Muut huippu-urheilun julkiset tukiaiset - mm. erityisluokat, urheilukomppaniat, urheilutiede, lääkintähuolto, valmennuskeskukset, urheilulaitokset yms. - kasvattavat osaltaan merkittävästi julkisen sektorin osuutta huippu-urheilumme rahoituksessa ja saavutettujen muutamien mitalien hintaa. Huippu-urheilun kustannustason jatkuva nousu saa työryhmänkin toteamaan, ettei valtiovalta voi yksin vastata lisärahoituksen tarpeesta ja kutsuu totaalistuvan kansainvälisen kilpaurheilun tukitalkoisiin *koko suomalaisen yhteiskunnan (s.60)!*

Urheilussa menestyminen riippuu kuitenkin lopulta itse urheilijasta. Talousmarkkinoilla tuotteen laatu ja hinta määräävät menestymisen. Urheilussa päättymättömän kilpailun seurauksena vaatimustaso varsinkin maailmanlaajuisesti harrastetuissa lajeissa on tänään jo niin korkea, että tehokkaimkin tuotantojärjestelmä pystyy vain laatumateriaalista eli todellisista huippulahjakkaista nuorista työstämään voittajia. Ruotsalaiset kultamita-

listit Ateenan kisoissa olivat tällaisia lahjakkuuksia. Pienestä maasta niitä on nykyisin tikulla etsittävä. Jos tällainen harvinainen lahjakkuus löytyisikin edessä on vielä pulma, miten hänet saadaan sitoutumaan ammattimaiseen urheilijauraan, jossa suurmenestys on aina epävarmaa, terveystriskit uhkaavat ja johon on uhrattava elämän parhaat kehitysvuodet. Ei ihme, että kansainvälisesti tunnetuin urheilujohtajamme syntymäpäivähaastattelussaan ilmaisi tyytyväisyytensä sen johdosta, ettei yksikään hänen pojistaan ole valinnut urheilijan uraa! (HS 24.3.1996). Eräänlaista kaksinaismoraalia tämäkin.

Mitään uusia linjanvetoja ei löydy työryhmän mietinnöstä. Luonteenomaista kilpaurheilun kehittämistyölle maassamme on ollut myös se, että kaikki toimenpiteet tapahtuvat suurella viiveellä eli jälkijunassa. Kun on kysymys kansainvälisestä menestymisestä huippusuorituksia voi syntyä vain ja jos niiden tuotantjärjestelmä kulkee kehityksen kärjessä. Urheiluhallintomme ei ole pystynyt vastaamaan kansainvälisen urheilun muuttuviin ja kasvaviin haasteisiin kyllin nopeasti ja tehokkaasti. Etsikkoajasta ei ole pidetty vaarin ja tänään alkavat kaikki kehittämistoimenpiteet olla riittämättömät, koska kansainvälinen kilpavarustelu urheilussa on karkaamassa käsistä ja nousemassa kohtuuttomiin kustannuksiin. Kun seuraavien olympikisojen isäntäkaupunkina toimii idän nousevan jättimaan Peking tämä ei ole ainutlaatuinen näytönpaikka yksin isäntämaalle, vaan samalla suuri haaste nykyisille johtaville kilpakumppaneille. Jättimäiden urheilijahautomoiissa huippusuoritusten tuotantoprosessit ovat jo koko tehokkaan käynnistyneet ja kilpavarustelun luonteen mukaisesti useimmiten suojassa ulkopuolisilta tarkkailijoilta ja Wadan testaajilta. Panostuksen tulevassa titaanien kamppailussa ja kilpavarustelussa noussevat ennätyslukemiin.

Emeritustarkkailijana ihmettelen, mitä mieltä ja perustetta on

olla mukana OPM:n työryhmän tapaan tosikkomaisesti tällaisessa jättien kamppailussa, jossa kustannukset nousevat kohutuuttomuuksiin, vaikka menestysmahdollisuudet jäävät todennäköisesti pienen maan osalta varsin sattumanvaraisiksi ja jopa arpaonnen varaan? Kuitenkin on lopulta kysymys vain yleisöviihhteestä, kuten työryhmäkin toteaa ja sinällään joninjoutavasta”juoksemisesta, hyppäämisestä ja heittämisestä”. Jokapäiväisen mediarummutuksen ja tekaistujen kansallisten symbolimerkitysten ansiosta tästä viihhteestä on kuitenkin tullut “maailman suurin pieni asia”, jonka sirkusjuhlia valtioiden päämiehetkin lähtevät kaukaa läsnäolollaan kunnioittamaan.

Merkillistä miten yksioikoisin perustein julkinenkin valta on lisäämässä panostustaan huippu-urheiluun. Työryhmän mietinnössä ei edes pyritä analysoimaan kansainvälisen urheilun kehitystä, saati pohtimaan Suomen kaltaisen pienen maan roolia urheilun globalisoituvilla markkinoilla. Lakonisena perusteluna viitataan toistuvasti tuttuun galluphavaintoon: 78% suomalaisista kokee arvokisamenestyksen Suomelle tärkeäksi. Todetaan myös, että huippu-urheilun avulla voidaan rakentaa yhteiskunnan "suuria tarinoita", mutta ei viitata sanallakaan siihen, että nähin tarinoihin voi sisältyä myös suurta tragediaa ja lisääntyvästi myös laskelmoitua huijausta. Kansaa haluaa arvokisamenestystä! Mitäpä hyvää emme haluaisi? On helppo luetella kymmeniä hyviä asioita, joita me kansana tai kansan enemmistönä haluamme. Kaikkeaa hyvää emme kuitenkaan koskaan voi saada ja siksi julkisen vallankin on yhteisten haluttujen asioiden hoitamisessa tavalla tai toisella priorisoitava nämä inhimilliset halut. Sinällään vetoaminen kansan haluihin onkin täysin riittämätön perustelu varsinkin opetusministeriön virallisen työryhmän esittämänä. Lähinnä tällainen vain heijastaa vanhaa perinteistä linjausta suomalaisessa urheiluelämässä, jossa nuorison kilpaurheilu yleensä ja huippu-urheilu erityisesti on ollut suosikkiasemassa, kun taas kansalaisten hyvinvointia edistävä

kunto- ja terveysliikunta sekä koulujen liikuntakasvatus ovat jääneet median ja urheilujärjestöjen katveessa toissijaiseen asemaan. Olisiko jo aika liikuntakulttuurimme eri tehtävälohkojen ja samalla huippu-urheilumme aseman uudelleenarviointiin ainakin julkisen sektorin ja sen tukitoimenpiteiden osalta?

KESTÄVÄN KEHITYKSEN HAASTE

Perinteisesti maamme liikunta- ja urheiluelämä on ollut autonomista ja "itseriittoisaa". Yhteiskunnan kestävä kehityksen haasteet koskettavat kuitenkin myös liikunta- ja urheilukulttuuriamme. Nämä haasteet ovat heikosti tiedostetut varsinkin huippu-urheilussamme.

Maamme urheilu on perinteisesti ollut vahvasti suvereeni kansanliike, jonka kehitys on määräytynyt ensi sijaisesti urheilun omien menestystavoitteiden mukaisesti. Tämä urheilun itseriittoisuus on ollut myös se arvoperusta, johon urheilujärjestöjen toiminta on perinteisesti perustunut ja jolla perusteella esimerkiksi poliittiset väliintulot on pyritty torjumaan. Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksen vihkiäispuheessaan vuonna 1971 tasavallan presidentti Kekkonen suomi voimakkain sanoin tätä urheiluliikkeen sisäänlämpivyyttä, joka ei ota huomioon yhteiskunnan muuttumista ja siitä johtuvia uusia tarpeita:

“...urheilu alkaa meillä olla ainoa elämän ala, johon nykyaikainen yhteiskunnallinen kehitys ja uudistus eivät ole päässeet syvemmältä vaikuttamaan....Sisäänlämpiävät urheilujärjestömme ovat kasvaneet jonkinlaisiksi suljetuiksi yhteisöiksi, jotka ovat vieraantuneet yhteiskunnal-

lisesta todellisuudesta...Urheilu on useimmiten käsitetty itseisarvoksi ja samalla omaksi todellisuudekseen, omine yhteiskunnasta riippumattomine jostakin ylhäältä annettuine arvostuksineen ja sääntöineen. Urheilu on tullut valtioksi valtiossa....Mutta urheilu ei ole valtio valtiossa. Urheilulla tulee olla ja sillä on yhteiskunnallinen tehtävä ja vastuu....Näen urheilun päämerkityksen siinä, miten hyvin urheilu kykenee palvelemaan ihmistä. Jokapäiväisenä kuntouttajana, rentouttajana sekä terveyden ja elämänvireyden lähteenä on urheilulla suuri rooli..”

Sporttipuhe ravisteli perustellusti “pysähtyneisyyden ajan” pinttyneitä käsityksiä liikuntakulttuurimme arvoista ja viitoitti sen tehtäväkenttään uusia avauksia. Itseriittoisissa urheilujärjestöissä perinteinen ohjenuora: “näin on aina tehty ja näin tehdään nytkin”, torjuu helposti sisäisenkin kritiikin saati ulkopuolisen. Mutta sporttipuheen uudet avaukset ovat kuitenkin kantaneet hedelmää, aluksi selvemmin julkisella sektorilla, mutta myöhemmin ehkä juuri julkisen sektorin ohjausvaikutuksesta myös urheilujärjestöissä. Mutta herätystyö on edelleen tarpeen. Tämän tarve tulee hyvin esille esimerkiksi urheilujohtajien linjapuheissa, joissa pääsääntöisesti ja usein ainoana yhteiskunnallisena teemana on *raha*: “Lisää rahaa jos mielitään menestyä”. Sama itseriittoinen käsitys urheilusta on hallitseva myös urheilujournalismissa, joka sisältää yleensä pelkkää lajikeskeistettyä uutisaineistoa. Urheilussahan jokainen laji kehittää lajikulttuurinsa sääntöineen, tulosvaatimuksineen, suoritus- ja harjoittelutapoineen, riittineen, kielipelineen, sankarikertomuksineen, jopa “liikesalaisuuksineen”. Näitten runsaiden nippelitietojen varassa toimii myös itseriittoinen urheilujournalismi. Mutta urheilu ei elä missään tyhjiössä eikä yksin omin ehdoin ja omin säännöin. Se on aina osa yhteiskuntaansa ja samalla monin tavoin riippuvainen sen ehdoista kuten seuraava kaavio kuvaa:

YHTEISKUNNAN JA LIIKUNTAKULTTUURIN VAIHTOSUHDE

Yhteiskuntaehdot > Liikuntakulttuuri > Yhteiskuntatuotokset

Ja -panokset Huippu-urheilu Suomi-kuva maailmalla

Kehysehdot Kilpaurheilu Kansallinen identiteetti

Laillisuus Kunto-ja terveysliikunta Kansanterveys

Moraalinen Erityisliikunta Kansalaisviihtyvyys

hyväsyttävyyys

Kansalaisyhteisyydet Ilmaisuliikunta Kansalaisaktiivisuus

Tasa-arvo Koululiikunta Kansalaiskasvatus

Panokset Penkkiurheilu Kansalaiskunto

Koulutus

Resurssit

Ympäristöedellytykset

↑
└── YHTEISKUNNALLINEN HYVÄKSYTTÄVYYS ──┘ ←

Yhteiskunnan osajärjestelmänä liikuntakulttuurinkin asema ja vahvuus perustuu sen *legitimeettiin* eli yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen. Tämä legitimeetti on vuorostaan sitä vahvempi, mitä paremmin liikuntakulttuuri tukee yhteiskuntajärjestystä, kansakunnan pyrkimyksiä ja yleistä hyvinvointia. Vahva legitimeetti takaa vuorostaan sen, että yhteiskunta on valmis toimenpiteillään myös tukemaan liikuntakulttuuriaan. Suhde yhteiskunnan ja sen liikuntakulttuurin välillä on parhaimmillaan

vaihtosuhte: antaa ja saada. Tämän edellytyksenä on liikunta-kulttuurin hyvät yhteiskuntasuhteet. Itseriittoinen suljettu järjestelmä merkitsee samalla piittaamattomuutta yhteiskunnasta, sen ajankohtaisista kehitystarpeista ja -pyrkimyksistä.

Urheilujärjestöissä on tapahtunut selvästi avoimuuden lisääntymistä, joskin vilkaisesti. Ulkopuolisen yhteiskunnan elämää seurataan huonosti eikä sen signaaleja vastaanoteta. Kun vuonna 1975 Helsingin ETY-kongressi inspiroi ylikansallista yhteistoimintaa monilla yhteiskuntaelämän alueilla kansainvälisen yhteisymmärryksen ja ystävyyden edistämiseksi urheiluväki pysyi syrjässä ikäänkuin tämä pyrkimys ei koskisi sitä lainkaan. Kuitenkin ja kaikitenkin globalisoitunut urheilu on mitä suurimmassa määrin myös kansainvälistä vuorovaikutusta ja lajijärjestöjemme toiminta vahvasti kansainväliseen menestykseen suuntautunut. SVUL:n liittovaltuuston kokouksessa 6.11.1977 kutsuttuna esitelmöitsijänä sain tilaisuuden kiinnittää asiaan huomiota:

".Kansainvälisessä urheilussa kovenevan kilpailun ja nousevan vaatimustason mukana panokset ovat suurentuneet ja suurkilpailut saaneet lisää poliittistä merkittävyyttä. Tästä seurauksena kansainvälisten konfliktien todennäköisyys on lisääntynyt ja urheilun asema rauhanliikkeenä ja ystävyyssuhteiden rakentajana on vaarantunut. Helsingin ETY-kokous päätösasiakirjassaan korostaa kuitenkin urheilun mahdollisuuksia kansainvälisen kanssakäymisen ja ystävyyden edistäjänä. Urheilun kansainvälistä toimintaa ja merkitystä pitäisi tutkimusten avulla perusteellisesti selvittää ja niiden pohjalta olisi laadittava kansainvälisen urheilun turvallisuutta ja yhteistoimintaa säätelevät normistot. Tässä olisi mitä ajankohtaisin tehtävähaaste maamme urheilujärjestöille ja ennen kaikkea SVUL:lle, joka kantaa suurimman vastuun

maamme kansainvälisistä urheilusuhteista".

Kului kuitenkin viisi vuotta ennenkuin herättiin ja Helsingissä järjestettiin vastaava *Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys*-kongressi.

Suuri työttömyys on kansallinen hätätila, jonka pitäisi koskettaa ja aktivoida kaikkia yhteiskunnallisia toimijoita sen seurausten lievittämiseksi ja haittavaikutusten torjumiseksi. Vierailin tuohon aikaan Englannissa ja tutustuin mm. valtion urheiluneuvostoa vastaavan *Sport Councilin* toimintaan. Olin yllättynyt todettuani sen vahvan toimintapanoksen työttömyysongelman lievittämiseksi. Toin tämän viestin myös Suomeen, mutta kului jälleen monia hukkaan heitettyjä vuosia ennenkuin valtion urheiluneuvosto ryhtyi vastaaviin toimenpiteisiin! Kovin vitkaisesti meillä liikunnan ja urheilun piirissä herätään *yhteiskuntavastuuseen*. Tuota heräämistä voisi edistää vaikkapa *yhteiskunta-asiain jaoston/toimikunnan* perustaminen valtion liikuntaneuvoston ja SLU:n yhteyteen!

Kestävä kehitys on tämänpäivän suuri yhteiskunnallinen haaste koko ihmiskunnan elinehtojen turvaamiseksi pitkällä aikavälillä ja tulevia sukupolvia ajatellen. Kysymys on rajallisten luonnonvarojen säästeliäästä käytöstä, luonnon *diversiteetin*, moninaisuuden, säilyttämisestä, ympäristön saastumisen estämisestä ja ilman hiilidioksiidipäästöjen vähentämisestä.

Kestävän kehityksen haaste tunnetaan myös urheilussa, mutta usein toisessa merkityksessä: miten turvata kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa suomalaisten urheilijoiden menestys? Tätä kestävän menestymisen ja kilpailukyvyn säilyttämisen pulmaa on pohdittu monissa opetusministeriön ja urheilujärjestöjen työryhmissä ja eväät pysyvään pulmaan ovat samansuuntaisia: lisää voimavaroja huippu-urheiluun, lisää urheilijahautamoita, lisää ammattimaisuutta urheilemiseen, lisää luonnon-

olosuhteista riippumattomia harjoitus- ja kilpailupaikkoja, lisää tehokkuutta valmennukseen ja lääkintähuoltoon, lisää kannusteita jne.(vrt.Kivistön työryhmä). Missään mietinnössä tai muistiossa ei ole pohdittu urheilun kiihtyvän "asevarustelun" mielekkyyttä saati pyritty selvittämään kustannus-hyöty -analyysin keinoin tämän "urheiluhulluuden" tulostasetta nykyisessä ja tulevassa vähenevien tuotosten ja nousevien kustannusten tilanteessa.

Todellinen kestäväan kehitykseen herääminen alkaa kansainvälisen urheilun ja sen vaatimustasoon kytköksissä olevan huippu-urheilumme kriittisestä tilannearviointista. Vain tältä pohjalta on mahdollista löytää perusteltu ratkaisu kysymykseen, millä panoksella Suomen kaltaisen pienen maan on tarkoituksenmukaista osallistua totaalistuvaan kansainväliseen kilpaurheiluun, jossa voimavarat entistä selvemmin säätelevät kilpailumenes-tystä?

Mutta kestäväan kehityksen tärkeä teema antaa myös kuntoliikuntajärjestöille aihetta kriittiseen tilannearviointiin. Koko kansan terveys- ja kuntoliikunnan edistämisen kannalta lähiympäristön tarjoamat edellytykset ovat avainasemassa. Tästä on ollut hyvänä todisteena arki- ja työmatkaliikunnan voimakas lisääntyminen kevyen liikenteen väyläverkostojen rakentamisen myötä. Pieni liikennepoliittinen yhdistys "Enemmistö ry" onkin tehnyt liikunnan ja liikkuvan ihmisen etujen hyväksi enemmän kuin moni urheilujärjestö painostaessaan liikenne- ja kaavoitus-suunnittelijoita rakentamaan kattavia kevyen liikenteen verkostoja jalankulkijoita ja pyöräilijöitä varten. On yllättävää todeta, että tarvittiin liikennepoliittinen yhdistys ajamaan asiaa, jonka pitäisi kuulua liikuntajärjestölle. Tämäkin lienee osoitus liikunta- ja urheilujärjestöjen perinteisestä itseriittoisuudesta ja siihen perustuvasta urheilukäsityksestä: liikuntaa ja urheilua voidaan harjoittaa vain erityisten liikuntapaikkojen ja -laitosten puitteis-

sa.

Kunto- ja terveysliikunta pitäisi parhaimmillaan kuulua lähes päivittäiseen ohjelmaan ruokailemisen, peseytymisen ja lepäämisen tapaan. Silloin sen pitäisi tapahtua mahdollisimman mutkattomasti lähiympäristössä ulkoliikuntana, sääolosuhteisiin ja vuodenaikojen vaihteluihin mukautuen. Hiihtäen, kun on lunta, uiden, kun on vettä, kävellen tai pyöräillen, kun on väylät ja retkeillen, kun on luontoa ja jumpaten, kun ollaan kotona jne. Uimahallit, jumppa- ja kuntosalit voivat olla perusteltuja terveys- ja kuntoliikunnan kannalta, mutta hiihtopotket ja lasketteluluolat eivät sitä ole. Kunto- ja terveysliikuntaa voi ja pitää voida harrastaa eri vuodenaikoina, mutta myös erilaisissa sääolosuhteissa.

Hiilidioksidipäästöjen vähentäminen, energiavarojen säästäminen ja luonnon säilyttäminen kestäväen kehityksen ohjelmakohdina ovat relevantteja näkökohtia myös urheilu- ja liikuntapaikkoja suunniteltaessa. Etäiset liikuntapaikat - golf-radat, laskettelurinteet, uimahallit, mutta myös urheilukeskukset - jäähallit, pallokentät, talviurheilukeskukset - lisäävät merkittävästi myös autoliikennettä ja ilman saasteita. Kun usein näiden urheilulaitosten käyttö on kaupallistunut myös liiketoiminnaksi niiden saavutettavuus liikunnallisoin keinoin - jalan tai pyörällä - on yleensä jätetty huomiotta! Urheilu voi olla siten merkittävä myötävaikuttaja myös yhteiskunnan autoistumisessa ja hiilidioksidipäästöjen kasvussa! On myös ilmeistä, että liikunta- ja urheilulajien välillä on merkittäviä eroja, jos niitä ja niiden saavutettavuutta arvioidaan kestäväen kehityksen kriteerien mukaan. Ääripäitä tällä vertailuasteikolla edustavat esim. hallijääkiekko ja vaikkapa sauvakävely. Mutta niin kauan kuin vaurautta riittää kestäväen kehityksen periaatteet näyttävät jäävän vaille huomiota eikä vain urheilujärjestöissä, vaan myös julkisessa, valtion ja kuntien, liikuntapolitiikassa. *Annetaan kaikkien*

ruusujen kukkia -periaatteen mukaisesti valtion ja kuntien tukea saavat lähes kaikki järjestäytyneet liikunta- ja urheilulajit katsomatta niiden kustannus-hyöty tasetta kestävän kehityksen näkökulmasta.

Koko suomalaisen liikunta- ja urheilukulttuurin kriittinen tilannearviointi kestävän kehityksen näkökulmasta olisi tarpeen. Liikunta- ja urheiluväki on kuitenkin heräämässä yhteiskuntavastuuseen. Siitä heräämisestä oli merkkejä jo liikuntalakiuudistuksessa vuonna 1999, jossa säädettiin jo yhteiskunnallisia velvoitteita ja rajaehjoja maamme liikunta- ja urheilutoiminnalle. Vastaavasti myös itse hallitusohjelmissa alan kehitystä on pyritty ohjaamaan selkeästi yhteiskunnallisten arvostusten ja priorisointien mukaan, josta esimerkkinä vuoden 2003 ohjelmakohta:

"Liikuntapolitiikan painopiste on lasten ja nuorten liikunnassa sekä myönteisessä liikuntakasvatuksessa. Valtion liikuntamäärärahoja kohdennetaan lasten ja nuorten terveyttä edistävään sekä kasvatuksellisuutta ja eettisyyttä korostavaan liikuntaharrastukseen. Aikuisten, ikääntyneiden ja erityisryhmien terveyden ja toimintakyvyn edistämistä liikunnan avulla tuetaan. Kilpa- ja huippu-urheilun eettistä pohjaa vahvistetaan".

On myös odotettavissa, että opetusministeriön laajapohjainen *kansallista liikuntaohjelmaa* valmisteleva toimikunta linjaa toimeksiantonsa mukaisesti maamme liikunta- ja urheilukulttuurin tulevaa kehitystä yhteiskunnan ja sen kansalaisten hyvinvointipyrkimysten mukaan. Mikä painoarvo näissä linjauksissa annetaan kestävän kehityksen näkökulmalle se jää nähtäväksi, kun mietintö v. 2008 valmistuu.

Edellä olevan pohdiskelun yhteenvetona on todettava, että liikunta- ja urheilukulttuurimme yhteiskunnan osajärjestelmänä

kantaa osavastuuta myös kokonaisuuden kehityksestä. Vaalies-
saan yhteiskuntamme perusarvoja, tukiessaan "laillista esival-
taa" ja yleistä järjestystä ja edistäessään kansalaisten ja yhteis-
kunnan hyvinvointia liikunta- ja urheilukulttuuri turvaa parhai-
ten myös oman myönteisen kehityksensä. Mitä paremmin tässä
onnistutaan, sitä vahvempi on liikunta- ja urheilukulttuurimme
yhteiskunnallinen hyväksyttävyys, *legitimiteetti*, ja sitä toden-
näköisempää julkinen tuki alan kehittämislle.

ARVOKESKUSTELUN TARVEKO?

Liikuntakulttuurimme arvoperusta on erilainen
eri tehtävälajoilla. Kaupallistunut huippu-urheilu
ja sen arvoperusta ohjautuu yleisön odotusten
mukaan ja kansainvälinen urheilu on muuttu-
massa "rauhanliikkeestä" kansakuntien kilpai-
luksi paremmuudesta.

Arvokeskustelun tarve nousee useimmiten esille silloin, kun
jotkut yhteiskunnalliset epäkohdet tai kriisitilanteet tulevat
julkisen huomion kohteiksi. Tällöin arvoperusteista etsitään
usein syytä tilanteeseen ja sellainen löytyy, jos todetaan käy-
tännön vieraantuneen tai muuttuneen arvoperusteistaan.

David Riesman tyypittelee kirjassaan *The Lonely Crowd*
(1950) ihmiset teoreettisesti kolmeen tyyppiin sen mukaan,
mistä lähteestä he saavat käyttäytymisvalintojensa perusteet : 1)
perinteiden mukaan ohjautuvat, 2) *toisten* mukaan ohjautuvat ja
3) *sisäisesti* ohjautuvat. Esimerkiksi maatalousvaltaisessa yh-
teiskunnassa perinteet säätelivät käyttäytymistä, nuoret puoles-
taan ovat taipuvaisia ottamaan toisilta käyttäytymismalleja ja -
opasteita ja sisäisesti ohjautuneet pyrkivät toimissaan toteutta-
maan sisäistyneitä arvoja, ihanteita ja periaatteita. Riesmanin
ihmistyyppit ovat teoreettisia siinä mielessä, että niitä ei välttä-

mättä esiinny puhtaina, vaan käytännössä itsekukin on enemmän tai vähemmän sekatyyppejä ja saattaa sellaisenaan vain lähentyä jotain mainituista.

Riesmanin tyypittelyä voidaan soveltaa myös yhteisöihin, koska nekin ohjautuvat ihmisen tahdon mukaan. Niinpä esim. kirkko tai "vihreät" poliittisena liikkeenä edustavat "sisäisesti ohjautuneita", kotiseutuyhdistykset "perinteiden mukaan ohjautuneita" ja monet liikeyritykset markkinoiden kysyntään perustuvina "toisten mukaan ohjautuvia" yhteisöjä.

Huolimatta siitä, että myös yhteisöt ottavat keskeiset toimintopasteensa eri lähteistä niillä on yleensä myös arvoperustansa, johon niiden yhteiskunnallinen hyväksyttävyyttä, *legitimiteetti*, rakentuu. Niinpä suurissa liikeyrityksissä tämä arvoperusta eettisine toimintaperiaatteineen tuodaan yleensä julki yritysten vuosikertomuksissa. Nykypäivän valistuneet kuluttajat ja valvontaviranomaiset kiinnittävät myös huomiota siihen, että yritysten toiminta on arvoperusteiltaan ja eettisiltä toimintaperiaateiltaan hyväksyttävää.

Aatteellinen yhdistystoiminta on maassamme käynnistynyt yleensä arvopohjalta eli "yleisen hyvän" edistämiseksi kansalaistoiminnan avulla. Kansan kunnan kohottaminen, terveitten elämäntapojen vaaliminen, raittiuden edistäminen ja kasvattaminen isänmaallisuuteen, puolustustahtoon, yrittämiseen ja reiluun peliin ovat perinteisesti kuuluneet liikunnan ja urheilun alan laajan kansalaistoiminnan arvoperusteisiin. Nämä arvoperusteet eivät jääneet vain "kuolleiksi kirjaimiksi" yhdistysten sääntöihin, toimintakertomuksiin tai urheilujohtajien juhlapuheisiin, vaan ne ovat olleet todellisia *operatiivisia* aatteita, jotka ohjasivat käytännön toimintaa liikunta- ja urheiluseuroissa. Näin oli "ennen vanhaan", mutta mikä lienee liikunnan ja urheilun kansalaistoiminnan nykyinen arvoperusta ja missä mää-

rin arvot ohjaavat seurojen ja järjestöjen nykyistä toimintaa?

Liikuntakulttuurimme arvoperustan nykytilasta ei ole tehty mitään tutkimusta, joten sen arviointi jää seuraavassa yksityisen tarkkailijan havaintojen varaan. On kuitenkin ilmeistä, että tilanne vaihtelee tässä suhteessa suuresti liikuntakulttuurin eri aloilla. Vahvimmillaan tämä arvoperusta lienee koulujen liikuntakasvatuksessa ja terveys- ja kuntoliikunnan alalla. Liikuntakasvatus saa arvoperusteensa koulun tehtävästä edistää nuorten persoonallisuuden kokonaiskehitystä ja kaikinpuolista elämäntaitoa. Terveys- ja kuntoliikunta rakentaa arvopohjansa liikunnan merkitykseen hyvän toimintakyvyn, terveyden ja vireyyden ylläpitäjänä ja edistäjänä elämänkaaren eri vaiheissa. Kuntien ja yhdistysten järjestämällä ryhmäharjoituksilla on lisäksi tärkeä sosiaalinen ja yhteisöllinen merkityksensä.

Kilpaurheilussa arvoperusta näyttää jäävän epämääräisemmäksi. Urheilu edustaa hektistä nykypäivän *toimintakulttuuria*, jossa tapahtuu paljon ja jossa “tehrään eikä vain meinata”. Tämän tekemisen tuloksena urheiluseurojen toimintaohjelma helposti kaavoittuu ja vakiintunut käytäntö voi muuttua itsetarkoitukseksi. Erityisesti joukkueurheilussa on havaittavissa lisäksi toiminnan kohderyhmän laajenemista: yleisön kannatus ja yleisömäärien kasvattaminen on tullut entistä tärkeämmäksi tavoitteeksi. Tähän kehitykseen viittasi jo 1960-luvun lopulla tehty tutkimushavainto suomalaisten urheilujohtajien arvopreferensseistä: kuntoliikunnassa yhdistyksen jäsenistö, mutta kilpaurheilussa myös yleisö oli toiminnan kohderyhmänä vahvemmin etusijalla (Heinilä 1974a 128-131). Oltuaan perinteisesti urheilijakeskeistä ja urheilijoille tarkoitettua itsensä kehittämistä, kuntoa ja rehtiyttä edistävää harrastusta nyky-yhteiskunnassa se on erityisesti joukkueurheilussa muuttunut

entistä enemmän yleisön viihteeksi ja kaupallistuneessa muodossaan ammattiuurheiluksi ja liiketoiminnaksi, jossa urheilusuuritusten arvo mitataan myös rahassa. Vastaava muutos on havaittavissa urheilun eettisessä arvoperustassa, jossa reilun pelin käyttäytymisnormi on menettämässä merkitystään urheilun säätelystä ja tilalle on tullut hallitsevaksi normiksi tehokkuus. (Heinilä, 1974b). Korkean vaatimustason nykyurheilussa menestymisen merkitys on ylikorostunut, koska panostukset ovat kasvaneet moninkertaisiksi ja vain menestys tuo hyvityksen panostuksille ja tehokkuus on menestymisen tärkeä edellytys.

Kaupallistunut ammattiuurheilu tukeutuu ensisijassa urheilun yleisökiinnostavuuteen, joka vuorostaan saa sytykkeensä kilpailun dramatiikasta ja “omien ” menestyksestä! Nykypäivän kilpailun yhteiskunnassa menestyminen on arvossaan. Kilpailussa on kuitenkin aina harvoja voittajia, mutta monia häviäjiä. Ranskalainen Roger Caillois väitti tunnetussa kirjassaan *Man, Play, and Games* vuonna 1961 (Glencoe, Ill.), että jokainen kuitenkin haluaisi menestyä, mutta useimmille se on mahdollista vain myötelämisen avulla samaistumalla voittajien kanssa. Tähän myös perustuu paljossa nykypäivän massayhteiskunnassa urheilun suuri yleisösuosio. Olimme kaikki voittajia, kun suomalaiset jääkiekkoilijat voittivat maailmanmestaruuden v. 1995. “Me voitimme” -tunnelmissa yleisö riemuitsee silloinkin, vaikka tuo “oma joukkue” koostuisi pääosiltaan siirtomarkkinoilta hankituista vieraspelaajista! Ja vielä erikoisempaa on, kun suomalainen samaistuu niin voimakkaasti vieraan maan liigajoukkueen kanssa, että "ilman sitä ei tule toimeen" ja tekee vastaavista yleisöelämyksistä väitöskirjan (Heinonen, Harri. Jalkapallon lumo. Jyväskylä: Atena, 2005).

Kansainvälisen huippu-urheilun juuret ovat kytköksissä olympialiikkeeseen ja sen coubertinilaiseen “rauhan, kansainvälisen

yhteisymmärryksen ja ystävyyden” arvoperustaan. Kilpailu *nolla-summa* -pelinä, jossa harvat voittavat ja monet häviäjät, soveltuu kuitenkin heikosti rauhan ja yhteisymmärryksen tarkoituksen edistämiseen. Tämä on tullut ilmeiseksi myös olympialiikkeen historiassa. Alkuperäisestä urheilijoiden kisoista niistä on kehittynyt median myötävaikutuksella kokonaisten kansakuntien välinen kilpailu paremmuudesta, johon osanottajamaat panostavat lisääntyvästi voimavarojaan taatakseen menestyksen ja korkean sijoittumisen kansakuntien paremmuuslistalla. Nykyiset kisat ovat entistä enemmän vieraantuneet alkuperäisestä arvopohjastaan ja muistuttavat enemmän kylmää sotaa ja kilpavarustelua kuin rauhanliikettä. Vuonna 1986 ICSPE:n toimikunnassa suoritettiin pilottitutkimus, jossa pyrittiin jäsentämään niitä tekijöitä kansainvälisessä urheilussa, jota ovat omiaan edistämään tai heikentämään kansainvälistä yhteisymmärrystä (Heinilä, 1986). Tutkimustulokset olivat siksi lupaavia, että toimikunta ryhtyi suunnittelemaan laaja-alaista jatkotutkimusta, johon toivottiin saatavan KOK:n tukea. Jos ja kun kansainvälinen olympialiike pyrki tosissaan edistämään peruskirjansa mukaisesti “rauhaa, ystävyyttä ja yhteisymmärrystä” ko. tutkimus olisi palvellut nimenomaan tätä tarkoitusta ja tuottanut faktatietoa niistä toimenpiteistä ja kehittämishankkeista, joiden avulla kisojen perinteinen tarkoitus voitaisiin nykyistä paremmin toteuttaa! KOK ei kuitenkaan kiinnostunut tutkimushankkeesta eikä niin muodoin "rauhan ja ystävyyden" -tarkoituksensa paremmasta toteutumisesta kisojen yhteydessä!

Kunniakkaat perinteet suurine saavutuksineen on sitonut urheilumme niin vahvasti kansainväliseen urheiluun, että se näkyy vielä tänäänkin mm. urheilun järjestö- ja valtarakenteissa, mutta myös valtiovallan tutkitoimenpiteissä huippu-urheilun hyväksi. Huippu-urheilumme on hyvä esimerkki kunniakkaita perinteistä vaalivasta, toisten mukaan ohjautuvasta toiminnasta, jota presidentti Kekkonen luonnehti v. 1971 sporttipuhees-

saan samansuuntaisesti:

“..Reilusti mutta ei suinkaan ylenpalttisesti liioitellen voidaan sanoa, että urheilu, sportti, on ideologiaaltaan, helgeltään ja päämäärältään, jopa organisaatioltaankin säilynyt yli puolen vuosisadan ajan vuoden 1912 Tukholman unohtumattomien olympiakisojen väsymättömänä soihdunkantajana...Urheilumme elää menneisyyttään nykyhetkessä..”

Sporttipuhe antoi sinällään runsaasti aihetta arvokeskusteluun liikunta- ja urheilukulttuurimme tilasta. Mutta se näyttää jääneen ainoaksi. Kivistön työryhmä kuittaa vähällä huippu-urheilumme arvoperustelut. Kansa haluaa urheilijoilta kansainvälistä menestystä ja sankaritarinoita. Yhteiskuntapolitiikka ajautuisi kuitenkin umpikujaan, jos näin löyhin perustein valtiovalta eri hallintoaloillaan pyrkisi kehittämään yhteiskuntaamme. Jotain perustellumpaa on vaadittava myös edustusurheilulta, johon valtiovaltakin sijoittaa vuosittain kasvavia voimavaroja heikkenevin tuotoksin. Olisi aika pysähtyä ja käynnistää arvokeskustelu myös maamme kilpa- ja huippu-urheilun osalta! Tähän tarjoaisi hyvän lähtökohdan vaikkapa Tahko Pihkalan tunnetun *urheilun asemakaavan* päivittäminen yhteiskuntamme ja kansainvälisen urheilun nykytilanteen mukaisesti:

“..urheilumme asemakaavan tulee olla omia tarpeitamme vastaava,

omiin olosuhteisiimme, ilmastoomme, maastoomme, taloudellisiin edellytyksiimme,

asuttukseemme ja kansamme luonteeseen soveltuva, aikaisemman ja nykyisen urheiluelämämme rakenteeseen ja perinteisiin myönteisesti liittyvä..”

TAHKON LATUJA JÄLJITTÄMÄSSÄ

Suomalaisen liikuntakulttuurin *grand old man* Lauri "Tahko" Pihkala oli ajattelijana ja idearikkaana uudistajana ylivertainen vaikuttaja, joka ammensi ehtymättömän tarmonsansa isänmaallisuudesta ja lujasta uskosta liikuntaan ja urheiluun kansamme hyvinvoinnin lähteenä.

Otavan suppea tietosanakirja luonnehtii suomalaisen liikuntakulttuurin suuren vaikuttajan monitahoista persoonallisuutta karun pelkistetysti: urheilumies, filosofian kandidaatti, majuri, professori *h.c.*. Tahko muistetaan urheilupiireissä ennenkaikkea luovana ajattelijana, ehtymättömänä idealähteenä ja uusien kehityslatujen avaajana. Kun on tutustunut Tahkon laajaan kirjalliseen tuotantoon ei voi muuta kuin hämmästellä hänen hengenvapaloaan ja idearikkauttaan. Tämä hengenvapalo sai sytykkeensä Tahkon lujasta uskosta asiaansa eli liikunnan ja urheilun merkitykseen kansakunnan hyvinvoinnin ja kuntoisuuden tärkeänä lähteenä. "Kansanurheilun" edistämisyhtymyksissään Tahko oli myös nykyaikaisen kansanterveystyön uranuurtajia maassamme!

Tahko Pihkalan arvokas elämäntyö odottaa kuitenkin vielä tutkijoitaan. Tiedostaessani tämän kulttuuritehtävän merkityksen tein Tahko Pihkalalle v. 1979 esityksen hänen yksityisen arkistonsa lahjoittamisesta Jyväskylän yliopistolle, jolla liikuntatieteiden valtakunnallisena keskuksena olisi parhaat edellytykset tuon aineiston hyödyntämiseen myös alan opetuksessa. Tahkon läheisten ystävien kirjailija Erkki Palolammen ja sosiaalineuvos Esko Palmion myötävaikutuksella arkistolahjoitus toteutuikin, mutta sen hyötykäsitteily ja tieteellinen analyysi ovat toistaiseksi jääneet odottamaan tutkijoitaan. Arkistolahjoituksen aloitteentekijänä olen joutunut kiusallisen kysymyksen eteen: oliko

Jyväskylän yliopisto sittenkään oikea paikka Tahkon arvokkaan arkiston sijoituspaikaksi? Tähän kysymykseen antaa lisäperustetta myös se tosiasia, että Tahko Pihkalan elämäntyön kunnioittamiseksi tiedekunnan vuonna 1978 perustama vuotuinen Tahko Pihkala -luento on sittemmin vain satunnaisesti toteutunut. Eikö enää kellään ole mitään painavaa sanottavaa liikuntakulttuuristamme tai sen kehittämistä? Vai ovatko syyt ehkä poliittisia? Jos tästä on kysymys, silloin tiedekunnassa ei ole mitään opittu 1970- ja 80-luvun poliittisesta "meteli-ajasta"! Alansa ainoana yliopistollisena yksikkönä liikuntatieteellisen tiedekunnan tulisi olla puoluepoliittisesti tiukasti riippumaton, koska vain sellaisena sen tutkimus-, koulutus- ja kehitystyö pysyy uskottavana ja voi nauttia yhteiskuntamme kaikkien etupiirien luottamusta. Oppituolin haltijoiden sitoutuessa puoluepolitiikkaan, kuka julkisemmin, kuka vähemmän näkyvästi, sitoutuu helposti myös tiedekunta ainakin julkisessa kuvassaan ja riippumatta siitä, miten asianosaiset oppituolin haltijat asian tiedostavat!

Tahko Pihkala liputti kaikissa elämäntehtävissään sinivalkoisten värien ja samalla maamme itsenäisyyden ja kansalaiskunnan puolesta. Hänen laajasta kirjallisesta tuotannostaan tuskin löytyy mitään puoluepoliittisesti väritynyttä kannanottoa. Tahko oli *yhteisellä* asialla. Tätä hän oli kertomansa mukaan myös vuonna 1918, jolloin kansalaisuuteen osallistuneet "punaiset seurat" erotettiin SVUL:n jäsenyydestä. Päätöksestä oli seurauksena samalla maamme urheiluväen jakaantuminen kahteen leiriin. Tahko kertoi olleensa ratkaisusta eri mieltä, mutta oli estynyt osallistumasta kyseiseen kokoukseen.

Tahko Pihkalan elämäntyö tunnetaan lähinnä hänen ideoistaan ja syvällisistä leikin ja urheilun olemusta luotaavista pohdinnoistaan. Urheilu edustaa väkevästi toimintakulttuuria, jossa aina tapahtuu jotakin. Käytännössä tämä merkitsee usein sitä, että

urheilujärjestöissä harvat pysähtyvät ajattelemaan, saati ihmettelemään kaiken tekemisen syvempiä tarkoituksia, seurauksia tai uusia vaihtoehtoja. Tahkolla oli juuri tässä sosiaalinen tiluksensa: hän täytti suomalaisessa liikuntakulttuurissa sitä pohdiskelun tyhjiötä, joka oli ilmeinen ja ainakin osin seuraus alan tutkimuksen ja korkeakoulutuksen puutteista.

Tutkiskelijana, pohdiskelijana ja kehittäjänä Tahko oli varsin itsellinen, mikä näkyy hänen kirjallisesta tuotannostaankin, jossa esiintyy vain harvoja viittauksia muihin lähteisiin. On kuitenkin todennäköistä, että Tahkon opintomatkat erityisesti Yhdysvaltoihin olivat antaneet hänelle runsaasta virikkeitä, joita hän myöhemmin hyödynsi ja kehitti edelleen omassa työssään.

Tämän hän itsekkin tunnusti ja kertoi mm. Luther Halsey Gulickin kirjan *A Philosophy of Play* (New York 1920) merkittävyydestä tällaisena virikelähteenä. Mainittakoon, että Turun yliopiston professori Tauno Nurmela oli tehnyt, luultavasti Suomen Urheiluakatemian aloitteesta, oivallisen suomennoksen ko. kirjasta, mutta kustannussyistä sitä ei kuitenkaan koskaan julkaistu. Näyttäessäni kyseistä käsikirjoitusta Tahkolle hän ilkkuriseen tapansa totesi, että sen julkaiseminen paljastaisi urheiluväelle hänen ideoittensa tärkeimmän lähteen. Mistään idealainauksesta ei kuitenkaan ole kysymys, vaan pikemminkin innoituksen lähteestä. Kirjassaan Gulick korostaa mm. ryhmäleikkien ja pelien tärkeää merkitystä nuorten kasvussa yhteisöllisyyteen: "Leikkikenttä on tärkeä eettinen laboratorio ja vain vapaissa leikeissä ja peleissä opitaan käyttäytymisen tärkeä itsekontrolli". Gulickin painava sanoma lasten puolesta on vielä tänäänkin ajankohtainen:

"Tärkeintä maailmassa on kysymys siitä, miten lapsemme kasvavat. Ei sillä ole mitään merkitystä, miten loistava on arkkitehtuurimme, miten kauniita puistomme ja

uhkeita patsamme, miten ...runoutemme, miten erinomainen poliittinen järjestelmämme, jos perheittemme lapset kasvavat sairaiksi ja moraalittomiksi. Jokaisen sukupolven tärkein kysymys itselleen onkin: Olemmeko tehneet sen, että seuraavalla sukupolvella on mahdollisuus elää hyvin ja terveellisesti?” (220)

Tahko Pihkalan elämäntyö viittaa siihen, että hän peruskatsoimuksessaan lähentyi “oppi-isänsä” Gulickin käsityksiä.

JULKILAUSUMA

Politisoituminen ja voimavarojen puute uhkaavat uuden tiedekunnan kehitystä. Apua etsitään julkisuudesta. Julkilausumaesitys tiedekunnan toimintalinjasta ja -periaatteista hyväksytään tiedekunnan kokouksessa 28.8.1971.

Liikuntakasvatuksen opettajakoulutus alkoi eduskunnan toivomusaloitteen mukaisesti vuonna 1963 Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa. Liikuntakasvatuksen opintosuunta itenäistyi liikuntatieteelliseksi tiedekunnaksi vuonna 1968.

Uusi tiedekunta on joutunut lyhyen toimikautensa aikana ponnistelemaan monien perustamistehtävien ja vaikeuksien kanssa. Tiedekunta joutui luomaan tutkintojärjestelmänsä, koulutus-, rakennus- ja tutkimusohjelmansa suurella määrällä omatoimisesti, koska liikuntatieteen alalta, akateemisen ammattikoulutuksen vanhoista perinteistä huolimatta, puuttuvat tieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen perinteet. Tämän puutteen vuoksi myös alan ammattikoulutus on sidoksissa vanhoihin käsityksiin ja ajatustottumuksiin.

Tiedekunnan kehittämisessä on nojaututtu eräisiin keskeisiin perusnäkökohtiin. Niistä ensimmäisenä on korostettava tiedon merkitystä koko liikuntakulttuurin kehityksessä. Tiedekunta pitää liikuntakulttuurin suotuisan kehityksen tärkeänä edellytyksenä tiedontason kohottamista sekä kriittisyyden ja vapaan keskustelun edistämistä. Tässä tarkoituksessa tiedekunta on kiinnittänyt erityistä huomiota tutkimustyön ja tiedonvälityksen tehostamiseen. Tiedekunta pyrkii tehostamaan uuden tiedon hankintaa ja sen välitystä, mutta samalla myös - mihinkään etu-, järjestö- tai puolueyhmään sitoutumatta - tiedon kriittistä soveltamista käytännön liikunta- ja urheilutoiminnassa.

Toisena perusnäkökohtana tiedekunta korostaa liikuntakulttuurin yhteiskunnallisen yhdentämisen tarpeellisuutta. Perinteisesti liikuntakulttuuri on eristäytynyt muusta yhteiskunnasta muodostaen näennäisesti oman todellisuutensa, "urheilun maailman". Tämä ei voi olla tarkoituksenmukaista edes liikuntakulttuurin oman kehityksen kannalta, sillä eristäytyessään yhteiskunnasta se eristyy mm. sen yhdyskuntasuunnittelusta, terveydenhuollosta, loma- ja vapaa-aikasuunnittelusta, sanalla sanoen koko yhteiskuntasuunnittelusta; siitä erotettuna liikuntakulttuuri jää jälkeen ja vieraantuu ihmisestä sekä hänen hyvinvointinsa ja viihtymyksensä moninaisista tarpeista. Vaikka liikunta ja urheilu harrasteena, viihteenä ja itseilmaisuna onkin olemukseltaan henkilökohtaista, sen vaikutuksilla on samalla aina yhteiskunnallista ulottuvuutta - haluttiinpa sitä tai ei. Tiedekunta pyrkiiikin toiminnassaan edistämään liikuntakulttuurin yhteiskunnallisia yhteyksiä ja samalla varmistamaan sille suotuisat kehityksen edellytykset.

Tiedekunta pitää liikuntakulttuurin moniarvoisuutta sen myönteisen kehityksen tärkeänä ehtona. Yhteiskunnan ja elämänolosuhteiden muutokset antavat liikuntakulttuurille uusia tehtäviä, mutta myös entistä paremmat kehittymisen edellytykset. Nämä muutokset eivät ilmene vain aineellisissa elämänehdossa, vaan

ulottuvat myös ihmisten arvostuksiin ja edellyttävät tavoiteasettelunkin uudelleenarviointia:

"Jokaisella kansalaisella tulee olla mahdollisuus osallistua ja harrastaa henkilökohtaisten edellytystensä ja taipumustensa mukaista kuntoliikuntaa. Kuntoliikuntajärjestelmän tulee taata kansalaisille valinnanvapaus harrastusmuodoissa sekä mahdollisuus osallistua kuntoliikuntaratkaisuja koskevaan päätöksentekoon"

(Komiteanmietintö 1970: B 59)

Voidakseen toteuttaa uudet tehtävänsä ja palvellakseen entistä laajempien väestöryhmien liikunnallisia tarpeita liikuntakulttuurin on eriydyttävä ja monipuolistuttava. Liikuntakulttuurin lialinen sidonnaisuus kilpaurheilun tavoiteasetteluun ja sen kansainvälisiin sääntöihin ja muotoihin jarruttaa tätä tehtävänjakoa ja liikuntakulttuurin erilaistumista. Yhteiskuntakehitystä seuraten tiedekunta pyrkii laajentamaan perinteistä kilpaurheilun sävyttämää liikuntakäsitystä sekä edistämään koulutus- ja tutkimustyössään liikuntakulttuurin kaikkien tehtävälajien ja niiden muodon mm. liikuntakasvatuksen, kuntoliikunnan, kilpaurheilun, esittävän ja erityisryhmien liikunnan kehitystä. Opetuksen ja tutkimuksen voimavarojen niukkuus on toistaiseksi estänyt tiedekunnan koulutusohjelman laajenemisen, mutta edellytysten salliessa tiedekunta on valmis kehittämisohjelmansa mukaisesti ottamaan vastuun entistä monipuolisemman koulutusohjelman toteuttamisesta. Tähän suunnitelmaan sisältyy myös valmentajakoulutus, jonka vaatimukset ja vastuullisuus näyttävät kehityksen myötä jatkuvasti korostuvan.

Tiedekunta on vaativien tehtävien edessä. Voidakseen toteuttaa nämä sille kuuluvat tehtävät ja eduskunnan asettaman veloitteen liikuntatieteellisen koulutuksen ja tutkimuksen keskuksena tiedekunta tarvitsee kuitenkin huomattavan vahvistuksen ny-

kyisiin opetuksen ja tutkimuksen voimavaroihinsa. Onnistuakseen tehtävässään tiedekunta tarvitsee myös yhteistoimintaa ja kaikkien niiden yhteisöjen ja kansalaispiirien tukea, jotka ovat kiinnostuneita liikuntakulttuurin kehittämisestä ja haluavat edistää ihmisen hyvinvointia ja kaikinpuoloista elämänvireyttä liikunnassa ja liikunnan avulla.

II URHEILUN RIKKARUOHOT

VÄÄRINPELAAJAT

Suomi voittoon - maksoi mitä maksoi. Tulokeinottelu on pesiytymässä maamme huippu-urheiluun ja urheilun eettinen perusta, reilu peli, on vaarassa. Suomen Kuvalehdessä 14.12.84 julkaistu räväkkä kannanotto terveen urheilun puolesta. Lehden toimitus muutti väärinpelaajat-otsikon muotoon "SVUL - Suomen Väärinpelaajien Urheiluliitto".

Kilpaurheilun perusidea on osanottajien kilpailu *urheilullisesta* paremmuudesta. Tämä "urheilullisuus" kilpailun pätevyuden mittapuuna määritellään eri lajeissa eri tavalla.

"Urheilullinen paremmuus" kilpailun pätevyuden keskeisenä perusteena näyttää kumoutuvan, jos esimerkiksi onnekas sattuma pääsee vaikuttamaan lopputulokseen. On kuitenkin muistettava, että monissa lajeissa ja erityisesti palloilussa sattuma on hyväksytty lajin "urheilullisiin" perusteisiin. Sitävastoin esim. tasatulos ja sopukilpailu, puhumattakaan ns. sovitusta ottelusta, ovat ristiriidassa kilpailun perusidean kanssa; yleistyessään jopa tasatulok-

setkin ovat omiaan vähentämään kilpailun/ottelun mielekkyyttä ja kiinnostavuutta.

Jotta kilpaurheilun perusidea toteutuisi urheilijain on sitouduttava noudattamaan tiukasti kilpailun sääntöjä. Turvautumalla sääntöjen tai urheiluhengen vastaisiin keinoihin ja hankkimalla sillä tavoin lisätua puolelleen kansakilpailijoihin nähden, urheilija vääristää lopputuloksen eikä kilpailu anna enää oikeaa kuvaa kilpailijoiden urheilullisesta paremmuudesta. Jos tällainen vääristyminen yleistyy ja tiedostuu laajasti, kilpailu menettää kaiken mielekkyytensä ja myös yleisön kiinnostavuuden. Sääntöjen ja samalla "samojen ehtojen" periaatteen kunnioittaminen on siten urheilun tulevaisuuden kannalta *elintärkeä* kysymys.

Vaatimustason jatkuva nousu kansainvälisessä huippu-urheilussa merkitsee kilpailun kiristymistä ja panosten kasvamista. Kilpailu on totaalistumassa järjestelmien väliseksi kilpailuksi. Totaalistuvassa kilpailussa voimavaroiltaan suuret maat osoittautuvat suuriksi myös menestyksessä; muut kilpailevat jäännöspaloista. Tähän suuntaan on kansainvälinen urheilu nopeasti kehittymässä. Mutta tätä realiteettia on vaikea tunnustaa ainakin Hannes Kolehmaisena ja Paavo Nurmen maassa. Perinteet velvoittavat. Menestys koetaan pakkona - maksoi mitä maksoi!

Mutta miten varmistaa maamme urheilun kilpailukyky suurten maiden ehtojen mukaan määräytyvillä kansainvälisillä merkinoilla? Panostetaan lisää tieteelliseen valmennukseen ja valmentajakoulutukseen, rakennetaan luonnonolosuhteista riippumattomia urheilulaitoksia ympärivuotista harjoittelua varten, pannaan siviilihommat syrjään, etsitään vuoristomaista ylimääräistä hapenottokykyä, panostetaan tieteeseen ja vedetään SIT-RAkin mukaan välinekeinotteluun jne. Tämä kaikki maksaa ja urheilujohtajien suurin huolenaihe onkin raha. Rahaa on saatava lisää, keinolla millä hyvänsä. Ei tässä jäädä ihmettelemään, ai-

heuttaako urheilun kaupallistuminen jotain vahinkoa itse urheilulle.

Kun on jo ammatin puolesta seurannut vuosikymmenien saatossa sikariportaan puheita ja kannanottoja, vaikutelmaksi niiden sisällöstä on jäänyt, että materiaaliset välinekysymykset ovat jokseenkin täysin syrjäyttäneet urheilun aatteelliset ja eettiset arvokysymykset. Tietysti urheiluliike osakulttuurina ja ajan ilmiönä heijastaa yhteiskunnan yleistä sekulaaristumista ja materiaalistumista. Toisaalta on muistettava, että urheilu perinteisesti kuuluu ns. aatteellisiin liikkeisiin. Urheilun materiaalistuminen lienee osaltaan yhteydessä urheilun johtoportaan viime aikoina tapahtuneisiin rakennemuutoksiin. Talousasioiden ja tehokkuusvaatimusten korostuessa vapaaehtoisessa urheilutoiminnassakin järjestöjen johtoon rekrytoidaan enentävästi urheilun ulkopuolelta tulosjohtamisen ja talousalan ammattimiehiä. Urheilulliseen tehtäväpätevyYTEEN näyttää riittävän "koeteltu kansalaiskunto" - penkkiurheilijana! Aatteellisten johtajien tilalle ovat tulossa teknokraatit ja urheilun aatteiden vaalimisen tilalle menestyksen tuottaminen.

Kilpaurheilun perusmieli on menestyminen. Kovenevilla kansainvälisillä markkinoilla tämä perusmieli näyttää yhä useammin joutuvan ristiriitaan toisen peruselementtinsä, terveen kilpailun ja reilun pelin, kanssa. Näistä muodostuu ikäänkuin toistensa vaihtoehtoja, ja menestysvaihtoehdon valinta tapahtuu enentävästi reilun pelin kustannuksella eli kovenevassa kilpailussa menestymiseen tarvitaan koveneviä lääkkeitä. Pitäytymisen terveen kilpailun ja reilun pelin ehdoissa ja kunnioittamalla näitä periaatteita heikennetään menestymisen mahdollisuutta. Siinä nykypäivän huippu-urheilun pulma pähkinänkuoressaan.

Urheilun johto on Uunilan aoikakaudella asettanut kansainvälisen menestymisen urheilumme ensisijaiseksi tavoitteeksi.

Voimakaksikkonsa viitoittamaa tietä se on myös onnistunut pyrkimyksissään, ja kansa on saanut monisen hallavuosien jälkeän jälleen juhlia olympiavoittajia, juosta henkensä kaupalla "kunniakierroksia" ja samalla rahaa olympiavalmennukseen ja rakentaa uudismajoja sankareilleen. Mutta urheilu on maksanut tästä menestyksestä myös hinnan! Miten kovan, sitä ei edes vielä tiedetä.

Kun 1950-luvulla pohdittiin taas kerran julkisuudessa sala-ammattilaisuuden ongelmaa, silloinen Suomen Urheiluliiton puheenjohtaja kuittasi keskustelun lyhyesti: "Liittoon ei ole tullut yhtään ilmoitusta amatöörisääntöjen rikkomuksista; siis sääntöjä ei ole rikottu". Samaa menettelyä soveltaa nykyinen johto: "Luuleminen ei ole samaa kuin tietäminen". Johto on valinnut toimintalinjakseen menestysvaihtoehdon "maksoi mitä maksoi" ja ratkaissut väistämättömän ristiriidan terveen linjan kanssa suhtautumalla piittaamattomasti eli "en kuule mitään, en näe mitään, en puhu mitään" terveen urheilun ja reilun pelin periaatteiden rikkomuksiin.

Urheilun johto on täysin tietoisesti valinnut linjansa. Kuurona se ei ole kallistanut korvaansa huolestuneille äänille urheilumme aatepohjan rappeutumisesta, saati kriittisen tutkimuksen sanomalle. Linjansa valinneena se ei ole ryhtynyt ajoissa eikä määrätietoisesti torjumaan urheiluumme pesiytyneistä loissairauksia ja väärinkäytöksiä. Se ei ole määrätietoisesti vaalinut urheilun terveitä periaatteita urheilijakasvatuksessa, valmennuksessa ja valmentajien koulutuksessa, urheilijain tukitoimenpiteissä, urheilulääkäritoiminnassa tai muussa edustusurheilun edistämistyössä. Linjansa valinneena urheilun johto kantaa siten ensisijaisen vastuun urheiluumme pesiytyneistä sairauksista. Pakon eteen joutuneen jälkiviisas puhe "eturivin maasta dopingin vastustamisessa" on vailla uskottavuutta! Nyt kun tilanteen pakosta ryhdytään tehostamaan doping-testausta esteeksi virite-tään jopa urheilijain oikeussuoja! Sinällään kysymys yksilön

oikeussuojasta on tärkeä, mutta tässä yhteydessä siitä puhuminen haaskahtaa farisealaiselta. Johto kantaa vastuuta paitsi urheilijain, niin myös urheilun terveydestä ja edustusurheilusta vastatessaan myös maamme maineesta maailmalla. Jos urheilija haluaa olla leikissä mukana, hänen tulee noudattaa myös sen sääntöjä. Jos on aihetta epäillä väärinkäytöksiä, urheilun johdolla ei ole vain oikeus, vaan velvollisuus puuttua asiaan ja varmistua kaikin käytössä olevin keinoin, että pelin sääntöjä noudatetaan ja että urheilijat ovat maan edustustehtäviin kaikinpuolin edustuskelpoisia. Jos sitävastoin urheilija ei halua alistua pelin sääntöihin ja/tai haluaa suojata intimiteettinsä ja vaikkapa virtsansa koskemattomuuden hänellä on toki tähän oikeus, mutta silloin hänen on myös jätävä pelin ulkopuolelle ja tyydyttävä kilpailemaan "villinä" omin ehdoin ja omissa porukoissaan.

Asiat hämärtyvät ja sievistyvät, kun niistä puhutaan vierasperäisin nimikkein. Sen sijaan, että puhutaan doping-testauksesta pitäisi puhua valheenpaljastuskokeista. On aika erikoista, että "leikin" alalla, urheilussa, tarvitaan kalliita laboratorioita ja testauksia valheen paljastamiseksi, vaikka ei edes vakavissa henkirikosasioissakaan turvauduta valheenpaljastuskokeisiin totuuden selville saamiseksi. Miten pitkälle nykypäivän urheilu onkaan vieraantunut aidosta urheilemisesta ja sen eettisistä perusteista, kun joudutaan turvautumaan moisiin keinoihin. Eikä edes tämä ole pysähdyttänyt urheilun johtoa kilpailukierteen kiireissä pohtimaan tärkeää kysymystä: Mihin oikein ollaan menossa? Tunnusmerkeistä päätellen kehityksen suunta on hälyttävä: kohti "tapain turmelusta ja huippu-urheilun rappeutumista. Kaarlo Maaninka lienee omalta kohdaltaan tullut samaan tulokseen tunnustaessaan julkisesti turvautuneensa "veritankkaukseen" Moskovan kisojen yhteydessä. On vain kummallista, että tarvitaan uskonnollista heräämistä ennenkuin sisäänrakennettu valheenpaljastimme alkaa toimia. Sitä on myös vaikea tajuta, että Maaningan herääminen pysähtyi tähän ja jätti Vainion lailla

siihen uskoon, että mitalit kuuluvat hänelle huolimatta kepulikonsteista, joiden avulla hän hankki itselleen sääntöjen vastaisesti erityisetua ja samalla *väärästi* kilpailun lopputuloksen. Johto puolestaan piittaamattomuudessaan ei ole puuttunut asiaan huolimatta Maaningan julkisesta tunnustuksesta. Vaikenevilla annetaan siunaus ja hyväksyntä veritankkaukselle!

Maailmalla kerrotaan ja luullaan suomalaisten juoksijoiden takavuosien suursaavutusten yleisemminkin perustuneen juuri veritankkaukseen. Eräiden muiden juoksijoiden tunnustukset ovat antaneet vahvistusta näille väitteille. On merkille pantavaa, että veritankkauksen nimellä tunnettu sääntöjen ja rehdin pelin vastainen tuloskeinottelu kestävyyslajeissa on syystä tai toisesta lähes kokonaan sivuutettu doping-keskustelussa ja esimerkiksi urheilijain haastatteluissa!

Veritankkaus edellyttänee välttämättä yhteistyötä lääkärin kanssa ja sairaalainstrumenttiikan hyväksikäyttöä. Ihmettelen tähän osallistuneiden lääkärin ammattietiikkaa. Urheilun perusteista ja etiikasta he ainakin ovat ilmeisen piittaamattomia. Miten yleensä on mahdollista, että tällaiset, sairaalassa tehtävät operaatiot voidaan suorittaa salassa, julkisuuteen tulematta? Lääkärikunta on sidottu potilasta koskevista asioista vaitiolovelvollisuuteen. Tulkitaanko niin, että manipuloidessaan sairaalassa urheilijaa lääkäri harjoittaa tässäkin ammattiaan? Pikemminkin hän kompromentoi ammattinsa ja avustaessaan tervettä urheilijaa veritankkauksessa tekee hänestä ainakin urheilijana "sairaan" eli väärinpelaajan. Lääkärit ja urheilijat, jotka tällaisin konstein ovat hankkineet laakerinsa, ovat tosiasiassa urheilun antisankareita. Vilpillä saavutettu maine, kunnia ja mammona on petoksella hankittu. Tällainen tuloskeinottelu ei ole vain yleisön pettämistä, vaan se on petos myös niitä kilpatovereita kohtaan, jotka rehdisti ja sääntöjä noudattaen kilpailevat voitosta. Jokainen voi hyvin aavistaa, mitä lisäetua esimerkiksi tasaväkisessä juoksukilpailussa ylimääräinen, veritankkauksella

hankittu happivara merkitsee paremmuutta ratkaistaessa!

Tuloskeinottelu on väärin myös niitä urheilijota kohtaan, jotka rehdisti kilpaillen ovat yltäneet korkeimpaan menestykseen, koska epäurheilijat heittävät epäilyksen varjon heidänkin voittoihinsa, joskin aiheettomasti. Täydellä syyllä valiourheilijoiden ryhmä asettuikin Baden-Badenin olympiakongressissa vuonna 1981 ehdottoman doping-kiellon kannalle. Urheilijat olivat ehdottomuuden kannalla, mutta heidän puheenjohtajansa, KOK:n suomalainen jäsen, oli jälkikeskustelussa valmis sallimaan myös huumeurheilun lääkärin annostelun ja valvonnan varassa! Tällaisten urheilujohtajien usko urheiluun tuntuu olevan arvoperusteiltaan varsin monoliittinen: vain menestys on tärkeää. Näin todisti ajat sitten entinenkin Urheiluliiton puheenjohtaja antaen silloiselle SVUL:n puheenjohtajalle aiheen huomauttaa: "Jos näin olisi laita, en olisi päivääkään näissä tehtävissä".

Kun vain menestys on tärkeää ja kun totaalistuvassa kilpailussa menestymisen mahdollisuudet kapenevat ja välinekeinottelu yleistyy, doping-ongelmakin nähdään mieluiten ns. kansainvälisenä kysymyksenä. Urheilujärjestöjen edustajista koostuva kansallinen doping- toimikunta esitti äskettäin opetusministeriölle, että lopullinen ratkaisu on löydettävissä vain kansainvälisin toimenpitein. Näinkö sidoksissa suomalainen urheilu on kansainvälisiin markkinoihin ja näinkö vähäiseksi on käynyt itsemääräämisoikeutemme urheilussa? Eli jos kansainvälinen urheilu on muuttumassa "sodaksi ilman aseita", jossa käytetään kaikkia keinoja menestyksen varmistamiseksi, meidän on seurattava kehitystä ja turvattava menestymisemme samoilla lääkkeillä?

Urheilun johdon perimmäinen selitys sille, ettei meillä muka voi olla mitään omaa doping-linjaa on aina sama: Suomen kansa vaatii menestystä. Olisi mielenkiintoista tutkia, miten hyvin tuo uskomus pitää paikkansa. SVUL:n toimeksiannosta tehty

Gallup-kysely viittaa siihen, että kansan tahtoa liioitellaan ra-justi. Kansa näyttää odottavan esimerkiksi urheiluseuroilta pa-rempia liikuntapalveluja ja vähemmän kilpailusuuntaisuutta toiminnassa. Vastaavasti kansalaiset yllättäväkin yksiselittei-sesti tuomitsevat doping-keinottelun urheilussa (ks. Urheilu-seurat ja yleisön odotukset niiden toiminnasta - Seuratutkimuk-set 1982, SVUL 1983 ja Pauli Vuolle, Doping-tutkimus, Markku Siukonen, toim., Doping, Oy Scandia Kirjat, Jyväskylä 1982, 84-86).

Yleieurheilun MM-kisat osoittivat, että suomalainen yleisö suh-tautuu varsin terveesti ja järkevästi urheiluun. Se osaa nauttia hyvästä kilpailusta ja muukalaistenkin eikä vain omien erin-omaisista suorituksista. Luonnollisesti iloitaan omien saavutuk-sista ja varsinkin silloin, kun ne perustuvat kovaan yritykseen ja reiluun peliin, kuten esimerkiksi Pertti Karppisen loistavat olympiasaavutukset. Mutta kenen kaikkien urheilijoiden rehdin pelin mukaisista saavutuksista voimme olla vakuuttuneita? Ku-ka tähän vastaa? Tähän voisi riittää urheilijan julkinen vakuutus siitä, ettei hän turvaudu mihinkään reilun pelin ja sääntöjen vastaisiin vippaskonsteihin kuuluessaan edustusurheilijoihin ja nauttiessaan julkista valmennus- ja ammatinedistämistukea.

Urheilulla on tietysti omat "höyrypänsä", kiihkoilijansa. Näitä on hakeutunut sen pariin ehkä tavallista enemmän edustaahan se nykyajan populaarikulttuuria, jonka äärellä, voittamisen ja hä-viämisen näyttämöllä, on kovin luontevaa hehkuttaa sen tarjo-amien - ja myös omien - piristeiden huumassa nurkkapatriootti-sia kerskatuntoja. Tämä höyrypäitten joukko edustaa kuitenkin vähemmistöä suuresta yleisöstä. Entäpä jos me projisoimme-kin tämän vähemmistön ja omaa höyrypäisyyttämme "kansan tah-toon"? Tähän mahdollisuuteen viittaavat jopa eräät tutkimusha-vainnot. Menestyksen katveessa ja tähtisateessa on johdonkin mukavaa paistatella.

Maan edustusurheilu on yhteinen kansallinen asia. Edustusur-

heilu tarvitsee ja se käyttää hyväkseen enentyvästi julkista tukea. Se on siten kehittynyt myös julkisen vallan asiaksi. Se edustaa maatamme ja sen urheilukulttuuria maailmalla. Urheilu- järjestöjen tehtävävastuuseen kuuluu huolehtia siitä ja julkisen vallan valvoa sitä, että maamme parhaat edut toteutuvat edustusurheilussa. Näitä etuja ei voi määritellä yksin saavutettujen mitalien ja ennätysten mukaan, niinkuin urheilun johto näyttää uskovan, varsinkaan, jos niiden hankkimisessa on turvauduttu reilun pelin vastaiseen vilppiin. Nykytilanteessa tarvittaisiin koko kansainvälisen urheiluliikkeen ja sen kehityssuunnan kriittistä arviointia ja tähän perustuvaa uutta linjanvetoa edustusurheilumme terveen kehityksen turvaamiseksi tulevaisuudessa. Tähän antoi hyviä virikkeitä Helsingin kongressi *Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys* vuonna 1982. Mutta mitään merkkejä sen hyödyntämiseksi ei ole nähtävissä. Kilpailulla on aina hyvänsä mutta myös pahansa. Säätelemättömänä se johtaa helposti pahaan. Tästä on selviä näyttöjä nykypäivän kansainvälisessä kilpavarustelussa sekä huippu-urheilun että esimerkiksi asevarustelun aloilla. Molemmilla aloilla kustannukset alkavat kohota pilviin. Molempiin sisältyy myös tuhon siemen; asevarustelu jäytää kansainvälistä rauhaa ja yhteisymmärrystä, huippu-urheilu puolestaan lisäksi terveen urheilun perustaa ja urheilun uskottavuutta hyvänä harrasteena.

Sisäänlämpiävät urheilujärjestöt eivät tunnetusti pysty käymään kriittistä keskustelua pulmallisista linjakysymyksistä etenkin, jos ne jäljittyvät urheilun arvoperusteisiin. Ne eivät ole myöskään järin halukkaita turvautumaan ulkopuolisiin asiantuntijoihin näiden kysymysten selvittämiseksi tai tutkimiseksi. Koko doping-ongelmaa tuskin tunnustettaisiin, elleivät yliopis- totutkijat ja julkinen sana olisi puuttuneet asiaan. Kuitenkin urheiluun pesiytyneet sairaudet muodostavat vakavan uhkan koko maamme liikuntakulttuurin suotuisalle kehitykselle.

Uunilan aikakausi kirjataan maamme huippu-urheilun historias-

sa saavutuksin ja mitallein mitattuna menestyksen kaudeksi. Mutta jättääkö tämä kausi uusille sukupolville samalla perinnöksi urheilukulttuurin, jossa urheilijain osto- ja myyntimarkkinat rahan voimalla, vilpillinen tuloskeinottelu ja lääkeaineilla manipulointi piilovaikuttajina säätelevät menestymisen edellytyksiä ja jossa urheileminen on samalla vieraantunut perusolemuksestaan ja arvoperusteistaan? Urheilun vaikuttajina ja johtajina olemme aina vastuussa myös sen tulevaisuudesta eli siitä, minkälaisen perinnön työmme tuloksena jätämme tuleville sukupolville.

MAAILMAN SUURIN PIENI ASIA

Sinällään jonninjoutava kilpailu paremmuudesta jonninjoutavien juoksemisen, heittämisen, hyppäämisen, pallon potkimisen yms. urheilun puitteissa on kehittynyt maailman suurimmaksi yleisö- ja mediatapahtumaksi.

Jos suuren yleisön kiinnostavuutta pidetään asian merkittävyyden mittapuuna, urheilu nousee maailman tähtiluokkaan. On vaikea löytää toista sellaista elämänalaa, josta myös nykypäivän media suuren yleisön "äänenkantajana" olisi yhtä kiinnostunut kuin urheilusta. Sen ansiosta urheilussa on kysymys maailmanlaajuisesta ilmiöstä ja kiinnostuksesta. Urheilussa *globalisaatio* on edennyt *Telluksemme* jokaiseen kolkkaan ja urheilun suurta-
pahtumat, kuten esimerkiksi olympiakisat ja jalkapallon MM, kokoavat miljardilukuisan yleisön TV:n äärelle. Urheilun kieltä puhutaan ja sitä ymmärretään yli kielirajojen, kaikkialla.

Suuren yleisön kiinnostus on osaltaan myötävaikuttanut siihen,

että urheilun suur tapahtumat alkavat mittasuhteiltaan olla sellaista luokkaa, että entistä harvemmillä mailla on enää riittäviä voimavaroja niiden järjestämiseen. Urheilun levinneisyys ruokii vuorostaan kansallista kiinnostusta joka puolella maailmaa samalla yhdenmukaistaen niiden urheilukulttuuria: urheillaan samoissa lajeissa yhtenäisten sääntöjen ja samanlaisten tavoitteiden mukaisesti. Nykypäivän tehokkaan median virittämä suuren yleisön kiinnostus saattaa muuttua suuren menestyksen hetkellä "kansannousuksi", jossa on uskonnollisten hurmosliikkeiden piirteitä. Näin tapahtui vuonna 1995, kun Suomen joukkue monien "läheltä piti" -yritysten jälkeen onnistui saavuttamaan maailmanmestaruuden jääkiekossa. Mikä muu tapahtuma on onnistunut keräämään spontaanisti niin suuria kansanjoukkoja juhlimaan jotain asiaa tai mikä muu suomalaisryhmä on saanut omat hävittäjäkoneet kotilentonsa saattajiksi?

Urheilusta on kehittynyt nykymaailmassa *tajuntateollisuudeksi*, joka tarjoaa massoille väkeviä tunne-elämyksiä ja kilpailun dramatiikkaa arjen harmauden ja tapahtumaköyhyyden vastapainoksi. Teollistuneessa massayhteiskunnassa urheilun populaarikulttuurilla on sosiaalinen tilauksensa. Suurten urheilutapahtumien parrasvalot vetävät puoleensa myös liike-elämän yrittäjiä, mutta myös politiikan mahtihenkilöitä, jotka vip-katsomoissa antavat oman lisäarvonsa tapahtumille.

Media puolestaan antoi jääkiekon maailmanmestaruudelle kaikista putkistaan kaikella voimallaan sellaista suitsutusta, että joku asiaan vihkiytymättömämpi olisi saattanut päätellä kyseessä olevan koko maailmaa kiinnostava suursaavutus. Jääkiekko on kuitenkin kansainvälisesti pieni laji. On vain kymmenkunta maata, jossa sitä harjoitetaan yhtä laajapohjaisesti ja määrätietoisesti kuin Suomessa. Pienen lajin pieni asia on kansanvälisen mediakiinnostavuuden kannalta itseasiassa varsin rajoittunut.

Samalla kun urheilusta on globalisoitumisensa myötä kehittynyt kuvatun kaltainen megatapahtuma se itse *asiana* edustaa mitä jonninjoutavinta ajankäyttöä: kumilätkän vispaamista, pallon käsittelyä, erilaista hyppäämistä, heittämistä ja juoksemista, tempuilla eri paikoissa ja eri tavoilla tai vaikkapa voimainkoetusta tai kädentarkkuutta! Lajirunsaudessaan urheilu ei tunne mitään muuta rajaa kuin inhimillinen kekseliäisyys, joka vuosi vuodelta on tuottanut markkinoille uusia lajeja. Jokainen erityinen laji testaa jotain ihmisen erityiskyvykkyyttä tai niiden yhdistelmää. Lajirunsaus on jo nykyisellään niin laaja, että on vaikea löytää mitään sellaista inhimillistä erityiskyvykkyyttä, jota ei mikään urheilulaji testaisi tai asettaisi koetteelle. Samoin on vaikea keksiä mitään sellaista ympäristön oloilaa - maasto, vesi, tuuli, lumi, jää yms.- jonka erityisedellytyksiä varten ei olisi kehitetty urheilulajia. Ehkä parhaita edellytyksiä uusien lajien kehittämiseksi vielä nykyisestä tarjoo uusien välineiden käyttöönotto. Tästä on hyvänä esimerkkinä naisten kilpavoimistelun monipuolistuminen uusien välineiden myötä.

Urheilun suuri lajirunsaus merkitsee, että me voimme kilpailla paremmuudesta lähes rajattomalla tavalla ja sinällään mitä jonninjoutavimpien lajien määrittelemien liikesuoritusten puitteisissa. "Kuningas" jalkapallokin on näin pelkistettynä vain "jonninjoutavaa" pallon potkimista tarkoituksella saada ko. peliväline mahdollisimman monta kertaa vastapuolen maalitolppien väliin. Elämän perusteita terävästi analysoinut Yrjö Kallinen on pystynyt pelkistämään urheilemisen aidot arvot sen julkisista näennäisarvoista ja kysyy suorasukaiseen tapaansa: "Mitä arvokasta on siinä, että joku on sekunninkymmenyksen nopeampi kuin joku toinen?"

Tiedämme hyvin, että ihminen voi kehittää erilaisia kykyjään määrätietoisien harjoittelun ja valmennuksen avulla tasolle, joka esimerkiksi sirkussuorituksena tekee yleisöön "uskomattoman" vaikutuksen. Uskomattomat suoritukset kuuluvat oleellisesti

myös nykypäivän urheiluun ja ovat sen yleisökiinnostuksen lähteenä, koska vain tällaiset suoritukset takaavat menestyksen nykypäivän korkean vaatimustason kansainvälisessä kilpailussa.

Urheilu on pohjimmiltaan siis sirkustemppeuihin verrattavissa olevaa erilaisten inhimillisten suorituskykyjen suhteellisen etevämyyden testaamista yhteisten sääntöjen määrittelemien urheilulajien puitteissa. Sellaisenaan siis urheileminen kuuluu pelkkänä liikesuorituksena maailman pieniin asioihin. Nykyaikaisen urheriluliikkeen perustajat halusivat sen sellaisena pitääkin määrittellessään sen harjoittamisen ainoaksi hyväksyttäväksi vaikuttimeksi urheilemisen sinällään eli "ponnistamisen riemun". Mutta urheilu ei pitkään pysynyt "vain urheiluna", vaan riistäytyi globalisoituessaan irti amatööriyden rajoituksista ja kohtuullisuudesta totaalistuen kehityksen myötä järjestelmien väliseksi kilpailuksi ja ammattimaiseksi työksi.

Mutta jos urheilussa on kysymys vain jonninjoutavasta paremmuudesta jonninjoutavassa juoksemisen, hyppäämisen, heittämissen, hiihtämisen, luistelun, lasketteluun, uimisen, palloilun, tai tempuun suorituksissa, mikä antaa sille sellaista lisäarvoa, että urheilijat ovat valmiit panostamaan siihen elämänsä parhaat kehitysvuodet ja kansakunnat merkittäviä voimavaroja?

Urheilun lisäarvon kertyminen kytkeytyy jo itse urheilulajien kehitykseen. Tätä kehitystä säätelevät markkinavoimat: jos uusi laji kykenee herättämään kiinnostusta ja rekrytoimaan harrastajia se alkaa *institutionaalistua* eli kehittää lajikulttuuriaan roolijakoineen, varusteineen, riitteineen, moraalisaäntöineen, menestyskertomuksineen ja sloganeineen. Lajin institutionaalistuminen lisää sen arvostusta: on ihan eri asia pelata jääkiekkoa omassa pihaporukassa kuin jääkiekkoseuran järjestämässä "tosi ottelussa". Lajiarvoa kasvaa myös harrastuspohjan laajenemisen myötä: mitä suosituampi laji, sitä suurempi sen arvostus. Tätä sääntöä vahvistaa myös se tosiasia, että lajin kansainvälinen levinneisyys säätelee sitä, järjestetäänkö lajissa kansainvälisiä

suurtapahtumia tai hyväksytäänkö laji jopa olympiakisojen ohjelmaan.

Urheilun kehittyessä yleisöviihdeksi lajin arvostus määräytyy entistä enemmän myös sen yleisökiinnostavuuden mukaan: mitä suurempi yleisö, sitä suurempi myös lajin mediajulkisuus ja arvostus. On tunnettua, että juuri yleisö- ja mediakiinnostavuuden tai TV-näkyvyyden puutteiden vuoksi monet lajit ovat turhaan pyrkinet olympiakisojen ohjelmaan. Harraspohjaltaan mäkihyypyn kaltainen pieni laji saa kiittää suurta yleisökiinnostavuuttaan kisaohjelmaan pääsystään ja talviurheilun uudet tempullit ja viihteellinen *curling* luutimisineen erinomaista TV-soveltuvuuttaan.

Meillä suomalaisilla on taipumus suhtautua urheiluun kovin tosikkomaisesti. Urheilussakin on kysymys lopulta vain jonninjoutavasta paremmuudesta jonninjoutavien urheilulajien puitteissa. Tämä tosikkomainen suhtautuminen on aikoinaan tuottanut meille maailmanmaineen, jota yhä tosikkomaisesti maksoi mitä maksoi -hengessä yritämme ylläpitää kansainvälisen urheilun muuttuneessa tilanteessa. Globalisoitunut urheilu on totaalistunut eri maiden urheilujärjestelmien väliseksi kilpailuksi, jossa voimavarat ratkaisevat pääsääntöisesti menestyksen. Kun olympiakisojen ohjelmaan hyväksyttiin mm. curlingin kaltainen tarkkuuskisailu kivilimppuineen ja "lököpökyiset" lumilautailijat sirkustempuineen uskoin niiden ilmiselvän leikkimäisyyden karsivan tosikkomaisuuttamme, mutta miten kävikään: menestys näissä lajeissa täytti median sankarikertomuksineen, uusia tempumäkiä ja curling ratoja alettiin puuhata eri puolille maata ja voitokas curling -kapteeni valittiin ensi yrittämältä "kivenpyörittäjän" -maineellaan eduskuntaan!

Suuren yleisön kiinnostus ja siihen perustuva media-julkisuus ovat tärkeitä, lajin arvostusta lisääviä tekijöitä. Nämä arvostuksen mittapuut joutuivat aikaneen kuitenkin Yrjö Kallisen kriit-

tisen huomion kohteiksi *Kouluvoimistelu ja -urheilu* lehdessä:

"...se sinänsä todella jalo harrastus, jonka oli määrä kohottaa kansakunnan fyysistä, psyykkistä ja moraalista kuntoa, avata ja avartaa elämänlähteitä, tervehdyttää ihmiselämää käpristyy ja tulee yhä enemmän ja enemmän käpristymään ammattigladiattoreiden sirkusteluksi, hyväksi tai huonoksi bisnekseksi joillekuille, välillisesti monille ja ulvontailoksi penkinpainajille. Koko touhu hersyttää atavistisia, alkeellisia ja kauniille yhteiselämälle vieraita viettymyksiä ihmissielussa. Tuossa touhussa isketään, nujerretaan, murskataan, aiheutetaan katkeria tappioita. Ja jotta tappio olisi n o i l l e eikä m e i l l e , on varustauduttava peräänantamattomalla taistelutahdolla, voiton tahdolla, on kehitettävä yhteenotto, jossa ei armoa pyydetä eikä anneta (kaikki plagiaatteja reporterien kielestä). Eipä ihme, että rahvas - niin jätkä- kuin herrasrahvaskin - ulvoaa, raivoaa ja sadattelee. Monissa maissa tappelee keskenään että tuomarien ja poliisien kanssa.." (Kallinen 1961, s. 22).

Väkevät kansallistunteet ovat iskostuneet suomalaiseen urheiluun, ja urheilijoittemme loistavat saavutukset mm. olympiaki-sojen alkuvuosikymmenien aikana olivat omiaan vahvistamaan urheilumme suurta kertomusta suomalaisesta sisusta ja urheilullisesta ylivoimaisuudesta. Nämä saavutukset tuottivat samalla kansallista lisäarvostusta niille urheilulajeille, joissa parhaiten menestyttiin. Kuten tunnettua menestys lisää lajin harrastusta mutta myös yleisösuosiota.

Kansainvälinen kilpailutilanne perinteisissä suomalaisten menestyslajeissa - rata- ja kenttäurheilussa, hiihtourheilussa, painissa ja voimistelussa - on täysin muuttunut. Osanottajamäärät ovat moninkertaistuneet ja osanottajamaat urheilijoihin suhtautuvat nyt kaikki tosikkomaisesti menestyspyrkimykseen.

Suomen Olympia-akatemian 20-vuotisjuhlassa Risto Nieminen viittasi tähän puhuessaan suomalaisista “menestyshulluna kansana” (HS 2.12.07). Media elää menestyksestä ja sankarikerromuksistaan. Tämän “menestyshulluuden” media on kultakauden aikana iskostanut myös kansakunnan mielenmaisemaan, kuten Gallup-kyselytkin osoittavat. Mutta menestyksen hiipuessä myös kunniakkaissa perinnelajeissa on havaittavissa arvostuksen laskua.

Yleisön lajisuosio ja sen tuottama media-julkisuus merkitsee myös sitä, että raha liikkuu näissä lajeissa. Rahasta on tullut urheilun ammattimaistumisen myötä keskeinen *tuotannon tekijä*. Syystä urheilujärjestöt toistuvasti ja korostetusti vaativat *lisää rahaa*, jos mielittää menestyä kansainvälisessä kilpailussa. Tuo iso raha on tarpeen huippu-urheilun tuotantojärjestelmän tehokkuuden lisäämiseksi, mutta samalla myös urheilijoiden kannustamiseksi lisäpanostuksiin ja heidän toimeentulonsa turvaamiseksi. Yleisön suosimissa lajeissa viihtyy myös kaupallisuus ja kaupallisuudessa liikkuu raha, joka tuottaa lajille lisäarvostusta!

Edellä olen pyrkinyt jäljittämään sitä kehitysprosessia, jossa urheilun sinällään “jonninjoutava” pieni asia lukemattomine tempplajeineen on kokenut täydellisen muodonmuutoksen, *metamorfoosin*, muuttuen nuorten ajanvietteestä ja harrasteesta tosikkomaiseksi ammatiksi, yleisöjoukkojen elämysviihteeksi ja kansakuntien paremmuuskamppailuksi.

RAHAN VALTAA URHEILUSSA

Rahasta on tullut nykypäivän huippu-urheilussa keskeinen tuotannontekijä, joka on samalla muuttanut urheilemisen luonteen ja joka on usein urheilun lisääntyvien väärinkäytösten taustalla. Ote kirjasta *"Terve sielu terveessä ruumiissa?"* (Jyväskylä; Kopijyvä, 2001 ss.143-150)

1. Paavo Nurmi uranuurtajana

Suuren suomalaisen juoksijan Paavo Nurmen mainetekoja muistellaan jälleen ja urheilumme pyhätössä Helsingin olympiastadionilla saa ensiesityksensä hänen kunniakseen sävelletty ooppera, jonka libretosta vastaa itse akateemikko Paavo Haavikko, suurjuoksijamme suuri ihailija.

Paavo Nurmi alias "Povari Manu" Suomen Kuvalehden ana-grammin mukaan 1930-luvulta, on äskettäin nimetty menneen vuosisadan suomalaiseksi urheilijaksi. Hän on edelleenkin maamme urheilun ja sen suuruuden ajan symboli, joka valaa tänäänkin uskoa *"lentävien suomalaisten"* uuteen tuilemiseen ja kultakantaan palaamiseen. Paavo Nurmesta ja hänen saavutuksistaan kehittyi myytti, joka yleistyi myytiksi suomalaisten poikkeuksellisesta urheilulahjakuudesta. Tämä myytti elää edelleenkin, ja siihen uskovat monet nykypäivänkin uunilat. Mutta totuus näissä saavutuksissa lienee varsin yksinkertainen: ankarissa ja vaikeissa olosuhteissa kasvaneet suomalaiset suhtautuivat urheilemiseen yhtä vakavasti ja tosikkomaisesti kuin työhön, kun taas muualla tuohon aikaan se käsitettiin lähinnä leikiksi ja harrastukseksi.

Paavo Nurmi oli aikaansa edellä myös siinä, että huomattessaan

markkinavoimien kysynnän, hän alkoi sitä hyödyntää ja vaihtaa urheilusaavutuksensa mustassa pörssissä rahaksi. Nurmi osoitautui myös myöhemmässä elämässään oivalliseksi liikemieheksi, joka onnistui keräämään huomattavan varallisuuden. Mutta nuo taipumukset tulivat esille jo urheilu-uran aikana, vaikka urheileminen rahasta oli tuohon aikaan laitonta ja vastoin amatööriurheilun periaatteita. Mutta säännöt eivät olleet enää häntä varten, "yli-ihmiseksi" korotettuna hän katsoi oikeudekseen määritellä itse omat sääntönsä. Niinpä kerrotaan Nurmen keskeyttäneen Saksassa erään kilpailun juostuaan sopimuksen mukaisen matkan, kun järjestäjät olivat vastoin ennakkosopimusta muuttaneet sen pidemmäksi. Pelin piti olla reilua "lompakkojuoksussakin".

Mutta Paavo Nurmikin löysi herransa ja se löytyi Los Angelesista, "enkelten kaupungista", jossa Nurmen piti vuoden 1932 olympiakisoissa lopettaa loisteliaan urheilu-uransa maratonjuoksussa - voittajaksi seppelöitynä. Urheilun lakien rikkojana Paavo Nurmea ei laskettu radalle lainkaan.

Samassa paikassa puolivuosisataa myöhemmin toinen suuri juoksijasankarimme Martti Vainio sai sentään juosta kymppinsä loppuun ja iloita hetken hopeasaavutuksestaan joutuakseen seuraavana päivänä häpeäpaaluun niinkään urheilun lakien rikkojana - "enkelten kaupungissa".

Mutta aika kultaat menneet takaiskut ja Paavo Nurmi sai kun saikin vielä kerran juosta olympiakisoissa suuren yleisön hurra- tessa, mutta nyt olympiasoihdun kantajana ja samalla rehdin urheiluhengen symbolina. Tämä tapahtui Helsingin kisojen avajaisissa vuonna 1952. Nurmen askeleessa oli edelleenkin vetävyttä vaikka juoksijan habitus kieli jo emeritusurheilijan ikä- vuosista. Valinta oli perusteltu viestittäessään pienen isäntä- maan suurista urheilusaavutuksista maailmalle, mutta kiistan-

alainen puhtaan urheilun ja rehdin pelin symbolina. Mainos-
tempuna valinta oli kuitenkin onnistunut: maailma sai vielä
kerran nähdä ja miljoonat ihmiset ensi kerran legendaarisen
Nurmen juoksevan radalla! Soraääniäkin kuului mm. erään eng-
lantilaisen toimittajan ihmetellessä sala-ammattilaisen valintaa
tehtävään: "How could you let him carry the Olympic
torch?"(Miten voitte sallia hänen kantavan olympiasoihtua?).
Samaisen lehden mukaan toimittaja sai kisojen pääsihteeriltä
vastauksen: "Because Sibelius is too old" (Koska Sibelius on
liian vanha).

2. Raha urheilun uutena markkinavoimana

Paavo Nurmi oli maailmantähtenä luomassa uljaat kuoret Suo-
men urheilulle istuttaen siihen kuitenkin samalla pahan viruksen
- kaksinaismoraalin. Hänen laittomat liiketoimensa urheilussa
olivat alkuna siihen, että uusi markkinavoima *raha* löysi tiensä
urheiluamme.

Rahan tulo urheiluun korvauksena "tehdystä työstä" oli yhtenä
osasyynä siihen, että urheilusta hävisi vähitellen se kohtuulli-
suuden hyve, johon amatööriurheilu perustui, salliessaan vain
yhdessä hyväksytyyn kannusteen urheilun harrastamisessa - " rak-
kauden urheilemiseen". Amatöörisääntöjen tarkoituksena olikin
säilyttää urheilu urheiluna eli vapaa-ajan harrasteena, jossa
tiukkana paremmuuden koetuksenakin säilyy yhteys leikin to-
dellisuuteen erotuksena elämän vakavammista tarkoituksista.
Jos ja kun on kysymys lopulta vain leikistä ja vapaa-ajan har-
rastuksesta urheileminen eli "juokseminen, hyppääminen ja
heittäminen yms." ei ole tarkoitettu miksikään keskeiseksi elä-
mänsisällöksi, saati työksi ja toimeentulon lähteeksi. Raha kui-
tenkin muuttaa tilanteen. Raha houkuttelee urheilemaan tosis-
saan ja panostamaan kaikkensa menestyksen hyväksi. Vain
menestyminen tuo hyvityksen niille "uhrauksille", joihin korke-

an vaatimustason ja kovan kilpailun aikakaudella voi kuulua jopa normaalin ammattikoulutuksen ja työuran syrjäyttäminen urheilu-uran hyväksi. Raha on osin aikaansaanut urheilussa täydellisen muodonmuutoksen ja siirtänyt sen leikistä antiteesikseen - työksi ja ammattiuurheiluksi.

Urheilussa kilpailun päättymätön prosessi nostaa ruuvikierteen tavoin kilpailun vaatimustasoa. Paavo Nurmi pärjäsikin vielä hyvin omin neuvoin ja tosikkomaisella puurtamisellaan amatööriharrastajien seurassa kilpailujen vaatimustason vastatessa tuohon aikaan lähinnä nykypäivän naisurheilun huipputasoa. Mutta vaatimustason noustessa menestyminen alkoi vaatia jo enentyvästi taustavoimien tukea, ja samalla kansainvälinen huippu-urheilu alkoi totaalistua urheilujärjestelmien väliseksi kilpailuksi. Menestyminen alkoi entistä enemmän riippua huippu-urheilusta vastaavien organisaatioiden kyvystä rekrytoida lahjakkaimmat nuoret urheilu-uralle, luoda parhaat harjoitusedellytykset, tarjota pätevintä valmennusta ja monipuolisinta lääkintä- ja huoltopalveluja sekä korkeinta tieteellistä asiantuntemusta yms. huippu-urheilun käyttöön. Kaikki tämä merkitsee pysyvää kilpavastustelua ja kasvavia kilpailumenestyksen tuotantokustannuksia. *Rahasta on tämän kehityksen tuloksena tullut huippu-urheilun keskeinen tuotannontekijä.*

3. Kasvatat tuotantokustannukset - kasvava rahantarve

Paavo Nurmi oli myös näkijä ja tajusi kehityksen suunnan urheilussa. Liiketoimissaan hän oli kerännyt huomattavan varallisuuden, jonka tuleva käyttö alkoi askarruttaa ikääntyvän miehen mieltä. Tästä tihkui tieto myös SVUL:oon, jossa oltiin heti valmiit sijoitusneuvontaan. Nurmen vastaus SVUL:n neuvottelijoille oli kuitenkin tyyli "Ei": "Urheilu on kuin pohjaton suo, johon kaikki rahat uppovat". Se oli asiantuntijan ja -osaisen lau-

sunto. Tästä kannanotosta kertoi silloinen esimieheni SVUL:n pääsihteeri Kallio Kotkas. Nurmi sijoittikin rahansa nimeään kantavaan rahastoon edistämään sydäntautien tutkimusta.

Huippu-urheilun kilpavarustelun kustannukset nousevat vuosi vuodelta. Kun urheilun vaatimustaso ei tunne mitään kattoa, sitä ei tunne myöskään urheilun rahan tarve. Kaikki keinot rahan hankkimiseksi ovat tarpeen.

Helsinki järjesti vuonna 1952 onnistuneet olympiakisat, jossa pieni maamme osoitti koko maailmalle tahtonsa rakentaa rauhaa ja kansainvälistä yhteisymmärrystä aidossa olympiahengessä. Vuonna 1983 sama Helsinki sai kunnian järjestää ensimmäiset yleisurheilun MM-kisat. Nyt näissä kisoissa julistettiin myös urheilun uutta kumppanuutta - rahan kanssa. Kun joku toimittaja ihmetteli asiaa ja Stadion-pyhätön ympäristön muutumista basaariksi kisojen pääsihteeri antoi juristin vastauksen tähän tapaan: "Koska liiketoiminta ja urheilu ovat kumpikin hyväksytyjä toimialoja yhteiskunnassa, sitä on tietysti myös niiden yhdistelmä". Ja tuon ajan urheilujohtajat vanhoivat julkisuudessa yhteen suureen ääneen: "Mitään riskiä tästä uudesta kumppanuudesta ei ole urheilulle, koska kaikki liiketoiminta tapahtuu urheilun ehdoilla".

Epäpyhän allianssin, rahan ja urheilun, satoa korjataan nyt. Aatteet ovat saaneet väistyä, urheilun moraalit on saanut rapistua, tulos- ja talouskeinottelu on päässyt rehoittamaan ja terveyden periaatteista on luovuttu. Urheilusta on tullut olutpanimoitteen paras markkina-alue ja urheilu tapahtuu entistä enemmän liike-elämän ehdoin, osin täysin liiketoiminnaksi muuttuneena.

Rahan valtaan sortui myös entinen aatteellisen urheilutoiminnan linnake SVUL, joka sporttijohtajiensa ja kauppaneuvosten johdattamana unohti aatteellisen tehtävänsä ja arvoperustansa ja ryhtyi keinottelijaksi vapautuneen ison rahan markkinoilla. Tuloksena

oli katastrofi: urheilumme lippulaiva kärsi täydellisen aatteellisen, moraalisen ja taloudellisen haaksirikon ja muuttuen muistoksi historian lehdille. Aatteellisen järjestön kasinopelistä jäivät jäljelle vain johtajien Suomen urheilun suuristit.

4. Raha menestystekijänä

Nykyurheilussa raha ratkaisee entistä enemmän menestymisessä. Rahalla ostetaan menestystä, jos ja kun sen avulla pestataan siirtomarkkinoilta parhaat urheilijat ja parhaat valmentajat sekä järjestetään omille urheilijoille parhaat kilpailu- ja harjoitusolosuhteet.

Raha on muuttanut ja muuttaa jatkuvasti urheilun ympäristöedellytyksiä. Rahan avulla on urheilussa siirrytty luonnonolosuhteista entistä enemmän keinoympäristöihin, mikä on muuttanut vuorostaan urheilun harjoittamisen ja usein kilpailemisenkin ympärivuotiseksi ja yleisön penkkiurheilun entistä nauttavammaksi viihteeksi baaritiskien tuntumassa. Kuka nuori innostuisi enää ulko-olosuhteissa harrastamaan karaisevaa "ulkoilua" ja jääpelejä luonnon olosuhteissa. Ja mitä kaupungit ja vauraat edellä, sitä maalaiskunnat ja vähäväkiset perässä. Kesäkunta Asikkalakin on löytänyt omat harkimonsa ja saanut Vääksiyn oman jäähallinsa kasvattamaan "jokereita" jääkiekon laajeneville työmarkkinoille. Ensin tulivat uimahallit, sitten jäähallit ja urheiluhallit, nyttemmin vielä hiihtotunnelit, muovimäet ja keinotekoiset "alppimajat" ja monet näistä vain pienen urheilueliitin tarpeisiin, jää- ja urheiluhallit Yrjö Kallista mukailleen myös "penkinpainajille ulvontailoksi". Tämän rakentamisen rahat tulevat pääosin kansan kukkarosta, kunnan ja valtion varoista.

Samalla tämä eliittiurheilu kaupallistuu liiketoiminnaksi: urheilijat järjestäytyvät ammattiliitoiksi tai perheyriyksiksi ja/tai myyvät työnsä ja tuoksensa omistajayhtiöille, jotka usein

edullisesti alihintaan käyttävät julkisia urheilulaitoksia hyödykseen. Pieni ihminen voi joskus pieneen ääneen jonkun seutulehden palstoilla ihmetellä tällaista julkisen vallan varainkäyttöä. Mutta jo muinaiset roomalaiset tunsivat nämä konstit: leipää ja sirkusta!

Huippu-urheilun tarpeisiin perustuvassa rakentamisessa ei kanneta huolta *kestävän kehityksen periaatteista*, vaan luonnonvaroja, teollisuusjaloiteita, energiaa ja luyonnonmaisemia käytetään surutta hyödyksi ja ikäänkuin urheileminen ei tänään muuten olisi mahdollista. Urheiluministerinä toiminut Claes Andersson, joka tunnetaan myös jalkapallon ystävänä ja tukijana, ihmetteli syksyllä 1998 eduskunnan sivistysvaliokunnassa kirjoittajan liikuntalakiesityksestä antamaa asiantuntijalausuntoa, jossa tähdensin mm. valtion varoin tapahtuvan liikuntarakentamisen ohjauksen tärkeyttä nimenomaan osana valtion liikuntaneuvoston toimialaa ja tehtävävastuuta sekä ehdotin erityisen rakentamisjaoston perustamista valvomaan yleisen edun toteutumista liikuntarakentamisessa. Ihmettelyyn vastaten totesin, että jos ja kun valtio ja opetusministeriö pyrkii jo lakiesityksen lähtökohtien mukaisesti kehittämään maamme liikuntakulttuuria yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisella tavalla, tähän kehittämiseen kuuluu erottamattomana osana myös liikuntarakentaminen; liikuntarakentaminen on itse asiassa ehkä tärkein keino, jonka avulla julkinen valta voi toteuttaa tahtoaan maamme liikunta- ja urheiluelämän kehittämiseksi yleisen edun mukaisesti. Merkillistä, että korkeat päättäjämme joutuvat tällaista asiaa ihmettelemään!

Tätä kirjoittaessani 17.12.1999 Eurosport viestittää suomalaisten sporttimiesten käsitystä kestävästä kehityksestä maailmalle: moottoriurheilun ystävät olivat järjestäneet kansainvälisen motor-cross joukkuekilpailun Lapin "koskemattomaan" tunturi-, kivieliö- ja suomaastoon. "Unoh-

tumaton elämys" osanottajille ja unohtumattomat raiskauksen jäljet Lapin luonnossa! Raha ei säästä edes luontoa ja sen koskemattomuutta ja rauhaa. Mutta mitään vastalauseita ei ole kuulunut. Luonnonystävät, vihreät ja Suomen Latu vaikenevat, kun Suomen urheilun nykypäivän valttiässä, moottoriurheilu, metelöi ja rellestee Lapin kairoja myöten.

5. Raha säätelee johtajuutta

Kun raha urheilussa tapahtuneen kehityksen johdosta on saanut näin merkittävän osan urheilun tuotannon tekijänä, on siitä luonnollisena seurauksena, että raha-asian hoito on tullut urheiluo-rganisaatioissa ja niiden johtamisessa keskeiseksi tehtäväksi. Raha-asian tärkeys ohjaa myös lisääntyvästi näiden järjestöjen johtajuusvalintoja. Poliittinen asema avaa vaikutuskanavia eikä vain julkisen tuen lähteisiin, vaan myös liike-elämään ja sen pooli- ja sponsorisopimuksiin.

Syystä urheilu rekrytoi enentyvästi avainjohtajiaan politiikan piiristä. Myös liike-elämän asiantuntemuksen kysyntä on urheilun kaupallistumisen myötä selvästi lisääntynyt. Liikemiesten mukana liike-elämän menetelmät, toimintavat ja moraali siirtyvät urheiluun ja syrjäyttävät sen humanistiset perinteet ja arvo-
perusteet. Kun liike-elämässä liikevoitto on tärkeintä, myös urheilussa voittaminen on "ainoa tärkeä asia", koska vain se voi tuoda hyvityksen kasvaville sijoituksille ja tuotantokustannuksille. Jos tähän ei kotimarkkinoiden tarjolla oleva urheilijoiden ammattitaito riitä, kansainvälisiltä markkinoilta löytyy yllin kyllin huipputaitoa kunhan ostovoimaa löytyy. Ja sitä tuntuu löytyvän ja tänään kansallisissa palloilusarjoissamme työskentelee jo pari sataa siirtotyöläistä nahkapallon tai kumilätkän kimpussa seurojensa ja niiden paikkakuntien värien, mutta myös vaihtopenkillä tai katsomossa istuvien kotimaisten urheilijoiden puo-

lesta.

Lisääntyvä kilpavarustelu seurojen kesken ja ulkomaalaisten ammattilaisten pestaminen lisää tuntuvasti menestymisen tuotantokustannuksia. Mutta katsomoyleisö, jota varten tätä sirkusta varsinaisesti pyöritetään, ei kuitenkaan ole valmis itse mak samaan täyttä hintaa viihtensä kustannuksista. Huippu-urheilu ei terveen liiketoiminnan tapaan pysty seisomaan omilla jaloillaan ja itse kattamaan kustannuksiaan, vaan sen on löydettävä subventiota muualta: julkisesta tuesta, liike-elämästä tai oheisliiketoiminnasta kuten olutanniskelusta.

Rahasta on tullut sananmukaisesti huippu-urheilun elinehto, "elämän ja kuoleman" kysymys. Kun SVUL:n raunioille runtattiin uusi liikunnan ja urheilun keskusjärjestö SLU, sen tärkeimmäksi tehtäväksi näyttää muodostuneen urheilun taloudellisten etujen valvonta erityisesti suhteessa valtiovaltaan. Keskusjärjestön toiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja tuloksellisuutta arvioidaankin usein julkisuudessa sen mukaan, onko SLU onnistunut lisäämään ja miten paljon valtiontukeaan.

6. Raha urheilun kohtalonkysymyksenä

Rahan mukana "kuolema" on tullut tutuksi myös urheilun maailmassa. Tässä ei ole kysymys urheilijain ottamista kuolemanriskeistä pyrittäessä lääketieteellisuuden tarjoamien vippaskonshtien avulla menestykseen ja sen rahamyötäjäisiin. Urheiluseurojen kuolema, vararikko, kasvavien velkojen vuoksi on nykyurheilussa tuttu ilmiö. Kun aikaisemmin seurojen toiminta rajattiin taloudellisten ja muiden käytössä olevien resurssien mukaan, vararikko oli tuntematon ilmiö. Tänään korkean vaatimustason tilanteessa monien seurojen menestystavoitteet muodostuvat helposti epärealistisiksi edellyttäessään riskipääomia tai voimavaroja, jotka ylittävät seurojen reaalisen kantokyvyn. Seurauksena tästä ovat laittomuudet tai "ulosmittaukset". Tä-

män päivän yhteiskunnassa urheileminenkin voi siten osoittautua kannattamattomaksi! Tämänkaltainen kehitys urheilussa edustaa kuitenkin muka *edistystä*. Tämä merkitsee, että vastoin urheilujohtajiemme vakuutuksia, urheileminen on muuttunut laajenevasti liike-elämän ehtojen mukaiseksi.

Huippu-urheilu elää kuitenkin vain menestyksestä. Kilpailun totaalistumisen vahvistuessa urheilusuoritusten laatuvaatimukset nousevat ja paineet resurssien riittävydestä erityisesti pienten maiden ja pienten toimintayksikköjen osalta voimistuvat. Menestymisen ja mitalin hinta nousevat ja menestymisen todennäköisyys heikkenee pienten yrittäjien osalta. Ilman menestystä huippu-urheilua uhkaa - kuolema: yleisö katoaa katsomoista, liike-elämä lopettaa sponsoroinnin ja mainonnan ja valtio verottomat urheilijastipendinsä. Kuvattu kehityssuunta on selvimminkin nähtävissä erityisesti suurten urheilulajien kohdalla. Maamme huippu-urheilulle onneksi kaikkialla ei ole lunta eikä jäätä tai ei pelata pesäpalloa eikä kyykkää.

Rahan mukana myös *kuolemansynti* on pesiytynyt urheiluun. Raha on usein yhtenä taustatekijänä huippu-urheiluun yleistyneessä tuloskeinottelussa, jossa erilaisten vippaskonstien avulla - dopingin, veritankkauksen, välinekeinottelun yms - tavoitellaan menestystä ja näin tehtäessä syyllistytään urheilun "kuolemansyntiin" eli vääristetään kilpailun perusidea *urheilulisen paremmuuden testinä*.

Myös suomalaiset urheilijat ovat syyllistyneet tällaiseen kuolemansyntiin: toiset ovat tunnustaneet, mutta monet ovat ilmeisesti vaienneet väärinkäytöksistään säilyttääkseen sankarin laakerinsa. Viimeaikaiset oikeusviranomaisten selvitykset ovat osoittaneet, että esimerkiksi DDR:n urheilijoiden suursaavutukset ovat paljossa perustuneet lääketieteelliseen manipulointiin. Olympiakisojen kunniatauluissa on siten monia antisankareita,

väärinpelaajia, mutta kukaan ei rohkene ryhtyä puhdistamaan näitä kunniatauluja ja ennätystilastoja väärinpelaajista - ei meillä eikä muualla. Urheilun maine ja sen yhteiskunnallinen legitimitetti ovat vaarassa; tästä urheilun kuolemansynnistä puhutaan vain hiljaa ja STT:n saaman ankaran tuomion jälkeen - kuiskaamalla ja uskottujen kesken.

Raha on mukana myös siinä urheilun kuolemansynnissä, jossa ennalta sovitaan kilpailun tai ottelun lopputuloksesta. Kysymys voi olla sopuottelusta, lahjonnan käytöstä sopivan ottelutuloksen tuottamiseksi tai vaikkapa omalle joukkueelle "merkityksettömän" ottelun tarkoituksellisesta häviämisestä rahakorvausta vastaan. Kaikissa näissä väärinkäytöksissä rikotaan kilpailun perustarkoitusta, joka toteutuu vain ja jos jokainen kilpailun osapuoli yrittää parastaan. Kilpailu menettää kaiken mielekkyytensä, jos sen lopputulos on tavalla tai toisella ennalta määräytynyt tai sovoittu. Tällaisen antiurheilun ja kuolemansynnin syynä on useimmiten raha, kuten väärinkäytökset kansallispeleissämme, pesäpallossa, osoittavat. Virallinen ottelu tai kilpailu ennalta sovittuine tuloksineen on rikos urheilua kohtaan, rikos yleisöä kohtaan ja rikos laillista yhteiskuntajärjestystä kohtaan. Ei enempää eikä vähempää.

Koskaan aikaisemmin Suomen urheiluelämässä ei ole pyörinyt niin paljon rahaa kuin tänään. Koskaan aikaisemmin urheiluelämämme ei ole ollut niin aatteetonta ja moraalisesti niin huteralla pohjalla kuin tänään. Koskaan aikaisemmin ei myöskään huippu-urheilumme yhteiskunnallinen legitimitetti ole ollut niin heikon arvoperustan varassa kuin tänään.

Raha voi olla hyvä palvelija, mutta ainakin urheilussa se on helposti huono isäntä. Suomen urheilua isännöi tänään paljossa rahan valta. Jäljet panevat kriittisen havainnoitsijan ihmettelemään. Urheilujärjestöissä nämä ihmettelijät puuttuvat.

Jos urheilu ei tunne mitään suoritusvaatimusten kattoa, sitä eivät tunne myöskään urheilun *palkintorahat*. Tennis pelaajat, jääkiekkoilijat, jalkapalloilijat ym. voivat vuosihankkeena ansaita omaisuuden palkinto-, palkkio- ja mainosrahoina ja jotkut maailmantähdet hankkivat juoksemalla, hyppäämällä tai heittämällä kilokaupalla puhdasta kultaa arvokkaan saavutuksensa korvaukseksi. Tunnontuskiin tullut ruotsalainen tennistähti ihmettelikin äskettäin tällaista urheilun *kompromettointia*, väärää yliarvostusta, suuren rahan voimalla. Suuri raha on löytänyt huippu-urheilusta ja sen suuresta yleisösuosiosta oivan yhteistyökumppanuuden. Urheilu kiinnostaa suurta yleisöä: "*connecting people*", kuten tekee myös NOKIA, ammattiuurheilun tunnettu suuri rahoittaja. Jokin tolkkua urheilun rahapalkintoihinkin olisi urheilun oman edun vuoksi saatava. Lopulta nekin rahat ovat lähtöisin kansan karttuisista käsistä. Kuluttajajärjestöillä olisi tässäkin työkenttää. Tolkuttomat palkkiorahat eivät kuulu edes ammattiuurheiluun harhauttaessaan monia nuoria urheiluriskivalintoihin ja urapettymyksiin. Kuluttajien etujen mukaista on valvoa myös urheilun palkkiorahojen ja sponsorisopimusten kohtuullisuutta, koska kuluttajat lopulta maksavat viulut myös Nokian osalta.

MOOTTORISIRKUS "URHEILEE"

Moottoriurheilun yleisösuosio ja urheilullisuus kriittisen tarkastelun kohteena. Vahvasti välinearheiluna moottoriurheilu eroaa perusluonteeltaan perinteisestä liikuntaurheilusta ja urheilukäsityksestä.

Moottoreissa on jotain maagista vetovoimaa etenkin miessuku-

puoleen. Moottoreissa on voimaa, jota niistä lähtevä kova pauhukin korostaa. Miehistä sukulaisuuttako? Salon syysmarkkinoilla motoristin “surmanajo” teräspallon sisällä oli tivolisirkuksen jännittävin elämystarjonta meille pikkupojille. Pihapiirissä surmanajoa jäljiteltiin isän polkupyörällä tempuilleen ja pyörään kiinnitettyjen äänipäristäjien avulla. Myös kilpa-autoja, “Bugatteja”, rakennettiin, mutta niissä voimanlähteenä oli moottorin sijasta kaverin työntövoima. Mitään nopeusennätyksiä ei näillä voimin rikottu, mutta liikettä ja räminää tästäkin syntyi niin paljon, että naapurin äkämystynyt eukko huudahti peräämme: “On noill kakaroill pelit, ku tommosell rämäll ajava täss kahtes käsi”. Tuo kommentti on säilynyt lapsuuden muistona.

Moottoriajoneuvot ovat sittemmin tehneet maailmanvalloituksensa eikä vain maassa, vaan myös vedessä ja ilmassa. Länsimaaisessa kilpailu on levittäytynyt kaikille elämänaloille ja niin muodoin myös moottorin voimalla tapahtuvaan liikkumiseen. Tämän kehityksen tuloksena polttomoottorin voimin tapahtuva kilpailu on samaistunut myös perinteisen urheilun kanssa jopa siinä määrin, että se usein kuuluu urheilujärjestöjen toimialaan puhumattakaan siitä, että media pitää sitä urheiluna perinteisessä mielessä ja on valinnut formulakuskin jopa “vuoden urheilijaksi”.

Mutta onko ns. moottoriurheilu urheilua perinteisessä mielessä? Perinteisen urheilukäsityksen tunnuspiirteisiin kuuluu lihasvoiman käyttö liikesuoritusten voimanlähteenä, mikä erottaa selkeästi “moottoriurheilun” perinteisestä liikuntaurheilusta. Sama tunnuspiirre rajaa myös mm. “hevosurheilun” ja ainakin osan purjehduslajeista liikuntaurheilun ulkopuolelle.

Perinteisen urheilukäsityksen mukaan kilpailusuorituksen paremmuuden keskeisenä kriteerinä on urheilijan/joukkueen lii-

kunnallinen suorituskyky. Tämän periaatteen toteutumisen varmistaa tiukka *samojen ehtojen* periaate (*on equal terms*), jonka mukaan kellään kilpailun osanottajalla ei saa olla mitään ulkoista väline-etua tai keinotekoisesti, esim. lääketieteellisin vippaskonstein, hankittua etua puolellaan. Tätä periaatetta rikkottaessa luovutaan perinteisestä urheilukäsityksestä ja siirrytään väärinpelaamiseen tai välineurheiluun, johon lähinnä moottoriurheilukin kuuluu.

Moottoriurheilussa toteutuu samojen ehtojen periaate vain marginaalisesti kilpailijoiden käyttäessä samaa rataa ja sitoutuessa noudattamaan yhteisiä sääntöjä itse kilpailussa. Merkittävämpää menestyksen kannalta on kuitenkin kilpailijoiden erilaiset lähtökohdat mitä tulee ajokkien suorituskykyyn, varikkojen tukitoimien (tankkaus, renkaiden valinta, ajo-ohjeet) tehokkuuteen sekä kaiken taustalla olevien "tallien" voimavaroihin. Näistä kilpailumenestykseen merkittävästi vaikuttavien taustaedellytysten erivertaisuudesta johtuen moottoriurheilussa ei olekaan kysymys "kuski-urheilijoiden" , vaan *autotallien* välisestä paremmuuskilpailusta. Kuskin kyvykkyys on vain yhtenä osatekijänä monien muiden rinnalla vaikuttamassa menestykseen. Tämä merkitsee samalla sitä, että jonkun kuskin henkilökohtainen maailmanmestaruus on osin näköharhaa, koska menestys määräytyy pikemminkin koko tallin eikä vain kuskin suoritustehokkuuden perusteella! Hävinneiden tallien kuskit voivat ratinpyörittäjinä olla maailmanmestaria pätevämpiä, mutta talliensa heikomman suoritustehokkuuden vuoksi - tai niiden käskystä! - he ovat predestinoituja häviämään!

Edellä olevan perusteella on todettava, että ns. moottoriurheilu on välineurheilua, joka eroaa olennaisesti perinteisestä urheilukäsityksestä. Kestävän kehityksen kannalta on tärkeää, että urheilun identiteetti eli käsitys siitä, mitä urheilu on ja mitä se ei ole, säilyy selkeänä ja puhtaana. Viimeaikainen kehityksen

seurauksena urheilukäsityksemme on kuitenkin uhkaavasti hämärtynyt siihen iskostuneiden vieraiden piirteiden vuoksi eikä vain mediassa, vaan myös julkisessa urheiluhallinnossa ja -järjestöissä. Näitä piirteitä on mm. moottoriurheilun samaistaminen perinteisen urheilukäsityksen kanssa.

Tivolin “surmanajo teräspallossa” ja todellisen moottoripyöräilijän surmanajon näkeminen eteläkaarteessa Eläintarhan ajoissa ovat ainoat henkilökohtaiset tuntemukseni moottoriurheilusta. Niinpä en kertaakaan käynyt katsomassa edes Jyväskylän rallia, vaikka asuinkin kaupungissa pitkään. Minulle on riittänyt TV:ssä Formula-sirkuksen lähtökiihdytys ja moottoripyöräkisojen kauniit kaarteetot ja jännittävä loppuselvytys. Maksulliseksi muuttuessaan korvaan myös tämän jännityselämyksen helposti muulla TV-ohjelmalla.

Kuten englantilainen tutkija Norbert Elias jo aikanaan todisti teollisen yhteiskunnan monotonisen arkirutiinin ja harmauden vastapainoksi ihminen etsii vapaa-ajan käytössään vaihtelua ja myös jännitystä. Sitä tarjoaa mm. penkkiurheilu. Tähän perustuu paljossa myös moottoriurheilun yleisön suosio. Hevosvoimien rumpukalvoja koetteleva pauhu ja sen virittämä “surmanajon” tunnevire luo osaltaan tuota jännittävyttä. Jos vielä tämän jännitysnäytelmän sankariroolissa on maanmiehiä, lähdetään joukolla heitä kannustamaan vaikka Budapestiin saakka!

Menestystä ja saavutuksia ylikaisen arvostava yhteiskunta on levittänyt kilpailun kaikille elämän aloille. Vapaa markkinatalous on puolestaan hyödyntänyt luonnonvaroja estottomasti ja samalla synnyttänyt myös laajenevat *turhuuden markkinat*: kertakäyttötavaroiden, kaikenlaisen krääsän, mutta myös ylellisyystavaroiden ja muoti- ja kerskakulutuksen markkinat. Luonnonvarojen käytön ja kestävä kehityksen kannalta arvioituna nykypäivän moottoriurheilukin lukeutuu turhuuden markkinoi-

hin ja sen urheilullinen mutta myös yhteiskunnallinen hyväksyttävyyys muuttuu todennäköisesti vuosi vuodelta entistä kiistanalaisemmaksi.

III POLITIIKAN JA TIETEEN PELIÄ

RAUHAN ASIALLA MOSKOVASSA

Urheilun ETY-kokous *Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys* järjestettiin v. 1982. OPM:n virallisen valtuuskunnan matkassa Moskovassa v. 1986 aiheena "urheilu ja kansainvälinen rauhanliike". Moskovassa julkaistaan juhlateos olympialiikkeen 100-vuotispäivän kunniaksi.

Suomen suuri ulkopoliittinen menestys oli Helsingissä vuonna 1975 järjestetty ETY-kokous päätösasiakirjoineen turvallisuuden ja yhteistoiminnan edistämiseksi Euroopassa. Huolimatta siitä, että isäntämaa oli itse aikanaan "piirretty maailman kartalle" urheilijoittensa suursaavutusten avulla, päätösasiakirja kuittaa urheilun roolin ja mahdollisuudet ETY -tarkoituksen toteuttamisessa yllättävän laimeasti:

"Laajentaakseen jo olemassa olevia yhteyksiä ja yhteistyötä urheilun alalla osanottajavaltiot kannustavat tällaisia yhteyksiä ja vaihtotoimintaa, mukaan lukien kaikenlaisia urheilutapaamisia ja kilpailuja, vakiintuneiden kansainvälisten sääntöjen ja käytännön pohjalta".

ETY- päätösasiakirja ei sinällään kuitenkaan jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi, vaan sen tärkeitä kansainvälisen kanssakäymisen direktiivejä ruvettiin soveltamaan yhteiskuntaelämän eri aloilla. Jäin kovasti hämmästelemään liikuntakulttuurille päätösasiakirjassa annettua vähäistä osuutta ETY -tarkoituksen edistämiseksi, mutta ehkä vieläkin enemmän sitä, että alan kansainväliset ja kansalliset järjestöt vaikenivat asiassa eivätkä korottaneet ääntään liikunnan ja urheilun tärkeästä roolista kansainvälisessä

kanssakäymisessä! Jälleen todiste siitä, miten urheilussa eletään oman itseriittoisuuden varassa ikäänkuin "valtio valtiossa", Hämmästelin tilannetta kirjeessäni 14.10.1975 maamme olympiakomitean puheenjohtajalle mutta - turhaan. Sain vielä kaksi vuotta myöhemmin tilaisuuden esittää asiani urheilun ETY-kokouksen järjestämisestä SVUL:n liittovaltuustolle, joka koontui Jyväskylässä.

Mutta suomalaisessa urheiluelämässä myllynkivet jauhaavat hitaasti varsinkin, jos on kysymys arvopäämääristä eikä - tulosta-voitteista. Kului kokonaista seitsemän vuotta ja samalla 6 vuotta liikaa ennenkuin Suomi isäntämaana järjesti urheilun ETY-kokouksen "*Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys*" samassa Finlandia -talossa, jossa tärkeä emokokouskin oli pidetty. Suuren kongressin anti jää yleensä varsin hajanaisiksi ilman huolellista ennakkovalmistelua ja aiheitten rajaamista. Näin kävi tässäkin, ja kongressi olisi kaivannut jatkokäsittelyn ETY-päätösasiakirjan mukaisine kansainväliseen urheiluun ja kulttuurivaihtoon sovellettuine päätöslauselmineen! Nyt tämän urheilun ETY-kokouksen viestit jäivät hajanaisiksi eivätkä sellaisina tavoittaneet vastaavia urheilujärjestöjä. Näin ollen konferenssin merkitys käytännön sovellusten osalta lienee jäänyt varsin vähäiseksi. Helsingin kongressissa isäntämaan keskeisin anti rakentui lähinnä seuraavien esitelmien varaan:

Professori PaaVo Seppänen, *The Idealistic and Factual Role of Sport in International Understanding* (Kansainvälinen yhteisymmärrys: urheilun idealistinen ja tosiasiallinen rooli);

Professori Kalevi Heinilä, *The Totalisation Process in International Sport* (Kansainvälisen urheilun totaalistumisprosessi);

Tutkija Aki Hietanen & Tapio Varis (Rauhan ja konfliktin tutkimuslaitos, Tampere), *Sport and International*

Understanding: A Survey of the Structure and Trends of International Sporting Co-operation (Urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys: kansainvälisen urheiluyhteisötoiminnan rakenne ja trendit)

Valtion urheiluneuvoston ja Neuvostoliiton (SNTL) ministerineuvoston urheilukomitean välillä oli Moskovassa 29.11.1985 solmittu sopimus asiantuntijavaihdosta ja ko. sopimuksen kohdassa 4 todetaan, että "Neuvostoliiton osapuoli vastaanottaa vuonna 1986 3-henkisen asiantuntijavaltuuskunnan kuuden päivän ajaksi tutustumaan tutkimustoimintaan aiheesta "Urheilu ja kansainvälinen rauhanliike". Koska me edellä mainitut tutkijat olimme olleet Helsingin kongressissa "rauhan asialla", joskohtakin samalla kriittisiä mitä tulee tuon aatteen toteutumiseen nykypäivän kovenevassaa kansainvälisessä urheilussa, opetusministeriö nimesi meidät valtuuskuntaan ja kirjoittajan sen johtajaksi. Kun vielä ministeriö oli antanut tarkat viralliset ohjeensa asiantuntija-tehtävämme hoitamiseksi sopimusehtojen mukaisesti ja suuren pakettikollin lahjatavaroita myötäjaisiksi isännillemme lähdimme positiivisin odotuksin suorittamaan edustustehtäväämme.

Mutta vaikka olimme virallisella ministeriön asialla kohtasimme vaikeuksia jo tullissa, jossa jouduimme tarkoin selvittämään matkamme tarkoituksen ja asettamaan kaikki matkatavaramme ja erityisesti Paavo Seppäsen tarkkaan syyniin. Aki Hietanen hämmästeli jälkeinpäin tätä tullin suhtautumista etenkin, kun SAK:n valtuuskunta, johon hänkin oli kuulunut, oli pari viikkoa aikaisemmin ohjattu tullin ohi ilman mitään tarkastuksia!

Saavuimme Moskovaan, jossa meitä oli vastassa nuori neitonen, tulkki, jonka piti olla sopimuksen mukaisesti suomenkielen taitoinen. Mutta mitään näyttöä tästä taidosta emme kuuden päivän aikana saaneet, vaan kaikki kommunikointi tulkin kanssa tapahtui englanniksi. Hyvä näin, sillä nyt saatoimme kes-

kenämme purkaa turhautuneisuuttamme turhan matkamme kokemuksista. Muistelmissani olen kertonut tästä matkan turhuudesta seuraavasti:

"Tosiasiassa suurin osa virallisen valtuuskuntamme ajasta kului Olympia Hotellissa, omissa oloissamme ja jalkapallon MM-otteluita TV:stä katsellen.

Urheilijat puhuvat "hotellikuolemasta". Nyt tiedän mitä se merkitsee. Olympia Hotelli sijaistsee kaukana Moskovan liepeillä ja ympäristössä, jossa ei ole mitään mielenkiintoista nähtävää. Suurimman osan ajasta vietimme hotellimme täysihoidossa nauttien vakioateriat vakiopöydässä vakiomehuineen. Kun havaitsimme alakerran ravintolan tarjoilualueuksiin sisältyvän myös oluen, rohkenimme poiketa kaavasta ja tilata äitelän mehun tilalle ruokajuomaksi olutta, mutta saimme kielteisen vastauksen - ei edes maksua vastaan!

Toki päiväohjelmaan sisältyi myös vierailukohteita: olympiainstituutteja, urheilumuseoita, urheilulaitoksia, lehdistöinstituutteja jne., mutta ne olivat järjestään kaikki pikakäyntejä ja muodollisuuksia, jotka sovitun ohjelman ja aikataulun mukaisesti hoidettiin pyrkimättäkään mihinkään läheisempään ajatustenvaihtoon. Aamulla "Mosse" tulkkeineen nouti meidän hotellista ja sanamukaisesti heitti meidät vierailukohteeseen. Siellä meidät ohjattiin johtajan luo, joka rutiininomaisesti kertoi instituuttinsa toiminnasta ja rutiininomaisesti lopetti selostuksensa: "Jos on jotain kysyttävää, vastaan mielelläni". Mutta isännän elekieli kertoi toista, ja tavallisesti parin muodollisen kysymyksen jälkeen vierailu päättyi kiitospuheen-vuoroomme ja lahjan luovuttamiseen! Olympiainstituutissa johtaja ei ollut edes vaivautunut paikalle ja siellä vierailu päättyi jo aulassa, jossa luovutimme lahjamme

instituutin vahtimestarille!

Herttainen tulkkimme taisi tuntea olonsa näissä tilanteissa vaivautuneeksi ja joutui hämmentyneenä panemaan merkille delegaatiomme hilpeyden, joka tuntui vain syvenevän tällaisten vierailujen jälkeen. Ehkä hän aavisti, mistä hilpeytemme sai virikkeensä. Tämä saattoi paljastua hänelle tuon epäonnistuneen Olympiainstituuttivierailun yhteydessä. Odotellessamme instituutin ulkopuolella Mosseamme tulkkimme innostui osoittamaan meille kädellään mieshenkilöä, joka etäällä nousi mustaan edustusautoonsa: "Tuo tuolla on Neuvostoliiton olympiakomitean puheenjohtaja Vitali Smirnov!". Eli olimme saaneet nähdä suuren urheilujohtajan "livenä" ja siten tämäkin vierailu sai tarkoituksensa ja hilpeytemme - uutta virikettä.

Mutta vierailun aikana ei oltu vielä puhuttu sanaakaan matkamme virallisesta tarkoituksesta: *urheilu ja kansainvälinen rauhanliike*. Koska isäntämme eivät ottaneet asiaa esille, me teimme aloitteen. Tähän tuli tilaisuus, kun tuttu kollega professori W. Stoliarov pistäytyi meitä tervehtimässä hotellissa. Viritellen keskustelua vaihdoin Paavo Seppäsen kanssa jonkun kriittisen kommentin kansainvälisestä urheilusta, mutta luovuimme pian yrityksestä huomattuamme keskustelun jäävän kahdenkeskiseksi; professori Stoliarov oli tullut vain tervehtimään vanhoja tuttujaan. Mutta tulipahan ainakin tehtyä yritys virallisen asiamme hyväksi.

Lahjat oli jaettu. Koska meidän ohjelmaan ei kuulunut lainkaan järjestettyä täyteohjelmaa - kulttuurista tai viihdettä - saimme itse huolehtia ajankulustamme, josta pääosan käytimme paremman puutteessa MM-jalkapallon katseluun TV:ssä. Olisihan sitä voinut kotona Suomessa-

kin katsella. Pyynnöstämme pääsimme pistäytymään kuitenkin Kremlin museossa - pääsyliput tietysti itse maksan. Paras anti koko virallisen valtuuskunnan matkasta oli kuitenkin pyynnöstämme toteutunut vierailu kuorostaankin kuulussa Zagorskin luostarissa..." (Heinilä , 2001, ss. 356-357)

Gulliverien matka jättäjäisten maassa oli päättymässä. Olimme lähteneet vakain tuumin ja tutkijain eväin täyttämään urheilun "yysopimuksen" tarkoitusta, mutta toisen sopijapuolen penseydestä johtuen mitään asiallista tiedonvaihtoa itse asiasta ei käyty. Pettyneinä mutta samalla huojentuneina turhan matkan päättymisestä pakkasimme tavaramme ja otimme suunnan kohtiin. Pulmitta ei kotimatkastakaan selvitty. Naapurimaan tulli otti tällä kertaa valtuuskunnan johtajan läpivalaisun kohteeksi. Olin jättänyt vanhan taskukelloni, "nauriin", ilmoittamatta tullin arvoesine -luetteloon. Tullin oli vaikea uskoa selitystäni, että kannan vanhaa taskukelloa mukana vain "tällaisilla" ulkomaanmatkoilla ! "Entäs mitä ovat nämä pyöreät esineet näissä sisätossuissanne?" Sain katsoa ja itsekin todeta, että läpivalaisujen tossujeni pohjallisissa näkyi mystilliset pyörylät! Koska en ollut itse valmistanut tossujani, en pystynyt antamaan mitään selitystä ja siihen lopulta tullinkin oli tyydyttävä.

Olimme lähteneet matkalle tosi tarkoituksella mutta palasimme tyhjin käsin - kaikki lahjat oli luovutettu! - ja vanhoin eväin itse asiasta - kukaan ei ollut niistä kiinnostunut. Matkaohjeisiin viitaten pyysin ryhmämme nuorinta jäsentä kirjoittamaan raportin matkastamme OPM:lle. Itse purin turhautuneisuuttani kirjoittamalla välittömästi matkahavainnoistani OPM:lle mm. seuraavaa:

"...Näin järjestettynä tällainen tieteellinen vaihto-

ohjelma ei vastaa tarkoitustaan. Parempi ja huomattavasti tarkoituksenmukaisempi menettely allekirjoittaneen mielestä olisi osapuolten välinen tieteellinen seminaari sovitusta aiheista.

Opetusministeriön "lahjapaketti" oli kovin ylimitoitettu jos sitä arvioidaan isäntien vieraanvaraisuuden ja tieteellisen annin mukaan. Moskovassa oli kova helle, mutta ei edes vierailijoiden virkistysjuoman tarpeesta pidetty huolta. Urheiluhotellissa oli vaikeuksia saada tilauksesta ja maksusta mineraalivettä ruokapöytään..."

Isäntien piittaamattomuus virallisen delegaatiomme vierailua kohtaan oli sananmukaisesti "silmiinpistävää": ei ketään virallista edustajaa vastaanottamassa valtuuskuntaa tai saattamassa sitä kotiinlähtöön, ei yhtään kokousta tai istuntoa sopimusta aiheesta, ei yhtään yhteistä ateriaa tai iltaistuntoa isäntien kanssa, ei mitään kulttuuriohjelmaa jne. Miksi valtuuskuntamme sai näin kalsean kohtelun alusta loppuun ja tullitarkastuksia myöten? Ainoa ymmärrettävä, joskaan ei hyväksyttävä, selitys löytyy ehkä valtuuskunnan kokoonpanosta; Paavo Seppänen ja kirjoittaja tunnetaan myös naapurimaassa kriittisinä kansanvälisen huippu-urheilun tutkijoina. Luultavasti asiantuntemuksemme oli liian kriittistä soveltuakseen sopimuksenmukaiseen *tiedonvaihtoon* naapurimaassamme.

Moskova ei kuitenkaan pyyhkinyt kokonaan meitä kirjoistaan. Kului vuosikymmen ja *perestroika* ja *glasnost* olivat vapauttaneet naapurin mielipideilmastoa. Sain yllättäen Moskovasta kirjeen, jossa minulta pyydettiin asiantuntijakirjoitusta urheilun ammattimaistumisesta (!) olympialiikkeen 100 vuotisjuhlateokseen. Suostuin pyyntöön luottaen siihen, että kirjan kustannusyhtiön käyttämä asiantuntija, professori Oleg Milshtein, tuntee entuudestaan kriittisen lähestymistapani.

Analyysini kansainvälisen huippu-urheilun kehityksestä ei sisäl-
tänytkään olympialiikkeen hymistystä. Huippu-urheilu on
muuttumassa kaupalliseksi viihdeteollisuudeksi, jossa tuotteeksi
muuttuneet huippusuoritukset ohjaavat kysynnän ja tarjonnan
markkinavoimia. Urheilullisessa etevämyydessään Sergei
Bubka on osoittanut etevämyyttä myös urheilun kaupallisilla
markkinoilla keräten omaisuuksia rikkomalla seiväshypyn en-
näytyksiä, mutta vain sentti kerrallaan. Päätin kyseisen kirjojoi-
tuksen olympialiikkeen tunnuksin *citius - altius - fortius*:

"Tämä koko kilpaurheilun perusidea on yhteydessä urhei-
lun kansainväliseen asevarusteluun ja urheilun totalis-
tukseen kansallisten järjestelmien väliseksi kilpailuksi,
mutta se on myös määrävä tekijä urheilun ammattilais-
tumiskehityksessä".

Jäin odottamaan Moskovan vastausta kirjoitukseeni. Kun ei mi-
tään alkanut kuulua kirjoitin kustantajalle ja pyysin korjausve-
dosta kirjoituksestani. Kun sitäkään ei kuulunut pyysin eripai-
nosta tai kirjanäytettä vedoten tekijänoikeuteen ja "länsimaiseen
tapaan". Vihdoin postista tulikin ilmoitus saapuneesta 5 kiloa
painavasta lähetyksestä. Isosta paketista paljastui yllätyksekseni
typografisesti upea juhlaKirja loisteliaine syväpainokuvineen ja
asiantuntija-analyyseineen olympialiikkeen värikkäästä ja mo-
nipolvisesta historiasta. Mutta mikä merkillisintä: juhlateoksen
painos on varsin rajoitettu, koska se on tarkoitettu lähinnä valti-
oitten päämiehille ja kansainvälisen urheilun johtoeleille, kuten
teoksen liitteenä olevasta läheteluettelosta ilmenee. Kiitin kir-
jasta, mutta samalla hämmästelin sitä, että tällaisia kirjoja kus-
tannetaan vain elitistiseen tarkoitukseen. Onkohan presidentti
Martti Ahtisaari jo lukenut kirjansa?

TUTKIMUS POLITIIKAN VALJAISSA

Uusvasemmistolaisuus vyöryi rajojen yli suomalaiseseen korkeakoululaitokseen pyrkien politisoimaan tutkimuksen, opetuksen ja yliopistohallinnon mutta myös korkeakoulujen keskushallinnon ja valtakunnallisen tiedepolitiikan. Kumous etenee ja vastaliike hiljenee. Myrskyn silmässä tartuin kynään ja protestoin *Kanava*-lehdessä (6 / 1976 ss.342-349). Kieliasu tarkistettu.

- * Yhteiskunnallinen kehitys riippuu tieteestä
- * Tiede on yhteiskunnallinen tuotantovoima.
- * Tiede on riippuvainen yhteiskunnallisista ehdoistaan.
- * Arvovapaa tiede on harhakuvitelma.
- * Kenen ehdoilla tiedettä tehdään?

Tutuja ja yleisesti tunnustettuja teesejä tieteen yhteiskunnallisesta olemuksesta. Erinomaisen tärkeää tieteen ja tutkimuksen kehityksen kannalta on se, minkälaisia johtopäätöksiä tehdään tieteen ja politiikan suhteesta. Erik Allardt pahoitteli vuonna 1970 sitä, että yhteiskunnan kaikki alat - lopulta ehkä linnunlaulukin - ovat vaarassa politisoitua. Nyt on myös suomalainen tie-de tienhaarassa. Vahva virta vie sitä ajopuun lailla politiikan ja puolueohjauksen suuntaan. Jeddi Hasan (liikuntahygienian ja kansanterveyden professori) julistaa: "tavoitteena on oltava yhteiskuntapolitiikan ja tieteellisen tutkimuksen yhteennivoutuminen, mikä tapahtuu politisoimalla tiede ja tieteellistämällä politiikka" (HS 27.10.1975).

Kysymys tieteen ja politiikan suhteesta on niin vakava, ettei se saisi jäädä vain yksityisten julistusten ja uskontunnustusten varaan. Sitä pitäisi selvittää perinpohjaisesti tieteen harjoittajien ja tiedefilosofien yhteisvoimin. Äskettäin ilmestynyt Oiva Ketosen tiedefilosofinen julkaisu *Se pyörii sittenkin* (WSOY 1975) voisi antaa selvitystyölle arvokkaita herätteitä ja lähtökohtia.

Tieteen vaikutukset ulottuvat yhteiskuntaan, tiede toimii yhteiskunnallisten ehtojen varassa ja tieteellä on yhteiskunnallinen vastuunsa. Näiden tieteen yhteiskunnallista luonnetta määrittelevien perusteiden osalta tuskin vallitsee mitään suurempaa erimielisyyttä. Kiista syntyy vasta, kun siirrytään tieteen ohjausta koskeviin tiedepoliittisiin rajakysymyksiin: onko tiede politiikkaa?

1. Tutkimustehtävän valintaongelma

Pienen maan resurssit ovat myös tieteen osalta niukat. Sen vuoksi voi olla yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaista ohjata voimavarojen käyttöä tärkeimpien tavoitteiden ja ongelmien suuntaan. Tämä on myös valtion tiedeneuvoston tiedepoliittisen ohjauksen keskeinen perustelu. Pulma syntyy kun lähdetään lähemmin määrittelemään näitä tavoitteita ja ongelmia: niiden valinta on aina sopimusvarasta, eikä edes puolueitten yksimielisyys voi taata niiden ehdotonta tärkeyttä ja ensisijaisuutta.

Tieteen ohjaus tiedepoliittisen ohjelmoinnin avulla merkitsee väistämättä tutkimuksen lisääntyvää politisoitumista: ohjelmat perustuvat puolueitten tilannekohtaisiin poliittisiin intresseihin tai yhteiskunnallisiin ideologioihin; vastaavasti tieteen harjoittamista ohjaavassa tiedehallinnossa poliittinen asiantuntemus ja kokemus korostuvat. Asko Villkuna toteaaakin

“Poliittiset puolueet ovat oivaltaneet, että se joka pitää tutkimuksesta kiinni, pärjää hyvin yhteiskuntapoliittisesti.

Ja vielä miellyttävämpää olisi valjastaa valtakunnallinen tutkimus omien ideologioiden vetäjäksi. Niinpä tieteelliset toimikunnat nimettiin poliittisesti, koska toimikuntien oli oltava selvillä “yhteiskunnan tavoiteasettelusta”. Tällöin tietenkin unohdettiin, että poliittisesti valveutuneen ei välttämättä tarvitse olla poliittisesti sitoutunut” (Keskisuomalainen 11.2.1976)

Tieteen politisoitumisen seurauksena ajankohtaisia yhteiskunta-poliittisia tarkoituksia edistävä ns. soveltava tutkimus on nousut arvoon arvaamattomaan. Tämä on luonnollista, koska poliittinen johto ja puolueet ovat lähinnä kiinnostuneita tutkimuksen välittömästä hyödyntämisestä päivänpoliittisessa päätöksenteossa. Tällaista tutkimusta tarvitaan, vaikka voidaankin kysyä, onko Suomen Akatemia paras ratkaisu soveltavan tutkimuksen edistämiseksi. Ratkaisu ei saisi johtaa siihen, että perustutkimus jää toissijaiseksi tai/ja yksinomaan korkeakoulujen asiaksi ja vaille taloudellisia edellytyksiä. Lienee sitäpaitsi usein niin, että soveltavan tutkimuksen yhteiskunnallinen hyöty on parhaimmillaan tukeutuessaan vankkaan perustutkimukseen.

Suomen Akatemian tutkijaprofessori Erik Allardt on luonnehtinut yhteiskuntatieteitä tavalla, joka korostaa soveltavan ja tavoitetutkimuksen merkitystä:

“.....yhteiskuntatieteissä ei pyritä niinkään lainalaisuuksien etsimiseen, vaan pikemminkin niiden rikkomiseen... yhteiskuntatieteet eivät ole suuntautuneet menneisyyteen, vaan nimenomaan tulevaisuuteen..” (HS 15.11.1975)

Selvittäessään vertailevassa tutkimustyössään yhteiskunnan hyvinvointikysymyksiä Allardt toimii itsekkin yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen kentässä. Siinä on luonnollista ja asiaankuu-

luvaakin pyrkiä rikkomaan “hädän ja kehittymättömyyden noidankehien” muodostamia lainalaisuuksia ja suuntautumaan parempaan tulevaisuuteen. Tämä pyrkimys ei käsitykseni mukaan kuitenkaan tee tyhjäksi sosiologista perustutkimusta, jossa selvitetään ihmisen sosiaalisen käyttäytymisen ja yhteiskunnan moniulotteisia toimintaehtoja - siten myös “yhteiskunnallista tiedostamista”. Päinvastoin noidankehien murtaminen onnistuu sitä varmemmin, mitä paremmin tunnemme ihmistä ja hänen yhteiskuntaansa. Sosiologia ei ole yhteiskuntapolitiikkaa eikä yhteiskuntapolitiikka ole sosiologiaa, mutta ne saattavat arvokkaalla tavalla tukea ja hyödyntää toinen toistaan.

Tieteen ja politiikan rajat hämärtyvät helpoimmin juuri soveltavan tutkimuksen alueella. Tuo raja uhkaa jopa kokonaan umpeutua. Tiede on kuitenkin totuuden etsimistä ja tiedon edistämistä, mutta politiikka on sitävastoin tavoitteiden toteuttamista, yhteiskunnan ja elämänehtojen parantamista. Tiede ja politiikka voivat tukea toinen toistaan, mutta liiaksi samaistuessaan tai liian tiukassa riippuvuussuhteessa molemmat osapuolet häiriintyvät - ehkä enemmän tieteen tappioksi.

2. Sitoutunut tutkimus

Tieteen ja tutkimuksen tehtävän kannalta poliittinen sitoutuneisuus voi vaikuttaa haitallisesti. Sitoutuneisuus voi ohjata tutkimustehtävien ja viitekehysten valintoja yksipuolisesti ja tutkijan havaintoja ja tulkintoja harhaisesti sitoutuneisuuden suunnassa. Näin tapahtuessa esitetty väite: “tiede on politiikkaa”, toteutuu kirjaimellisesti ja tiedettä tehdään jonkun intressiryhmän ehdoin! Sitoutumattomana tiede on kuitenkin, Oiva Ketosta lainaten, “systemaattisen epäilyn menetelmä”. Se on toimintaa, “jossa selvitetään luonnontieteellisten, taloudellisten, sosiaalisten, historiallisten jne dogmien ja perusotaksumien seurauksia”. Edelleen: “se on yleiseltä puoleltansa pikemminkin näiden

dogmien ja perusotaksumien pätevyuden ja sisällön tutkimista kuin uusien formulointia ja asettamista” (s. 28). Tieteen sidonnaisuus ideologioihin tai puoluekäsitteisiin on ristiriidassa sen oman eetoksen kanssa tai ainakin se rajoittaa totuuden etsinnässä ja epäilyssä:

“Poliittiset puolueet katsovat, mikä jyrkemmin ja mikä vähemmän jyrkästi, perustavan oppinsa erehtymättömäksi ja muuttumattomaksi totuudeksi, jota puolueen jäsen ei saa asettaa kyseenalaiseksi. Ajoittain puolueilla on suuria vaikeuksia saada oppinsa tulkituksi niin, että se muuttuneessa maailmassa olisi jotenkuten todennäköinen. Puolueet ovat auktoriteettejä, joiden välisiä ristiriitoja ei voida, niinkuin ei auktoriteettien välisiä ristiriitoja yleensä-kään auktoriteetin menetelmässä, tutkimuksella tai kokemusta koskevilla havainnoilla selvittää. Tyydytään viime kädessä arvontaan, so. siihen, kuinka monta kannattajaa kullakin auktoriteetilla sattuu olemaan” (Oiva Ketonen, s. 10).

Tieteen täytyy pystyä kriittisyyteen myös lähtökohtiensa ja perusotaksumiensa suhteen. Ideologisesti tai poliittisesti sitoutunut tiede ei tähän pysty tai ei - uskaltaudu. Uhkana on poliittisen mandaatin ja luottamustehtävien menettämisen pelko. Sellainen tiede kehittyy sisäänlämpiväksi, itseään ja jo löydettyjä perustotuuksia toistavaksi uskonveljien toveripiiriksi, johon sopii hyvin Yrjö Blomstedtin luonnehdinta sitoutuneista lehdenlukijoista:

“...He tarvitsevat ja janoavat itselleen tunnustuksellista tietoa, heidän maailmankatsomukseensa ja maailmankäsitteeseensä sidottua tietoa, ja tieto, joka tuotetaan toisenvärisenä ja toisenlaisessa pakkauksessa, ei mene heidän kohdallalaa perille. Kyllähän hekin ovat kriittisiä

mutta vain yhteen suuntaan, kriittisiä vastustajia kohtaan”
(HS 13.5.1975).

Tiedettä pidetään itseään korjaavana järjestelmänä. Tämä it-sesäätely toimii usein heikosti pienessä maassa, jossa on vähän tutkijoita ja jossa tutkijat tuntevat toisensa, ja parhaiten se toimii ehkä vain virantäytön yhteydessä - asiantuntijalausunnoissa. Tutkijoiden järjestäytyessä ja karsinoituessa poliittisesti lojaalisuus tutkijatovereita kohtaan näyttää entisestään vähentävän asiallista kritiikkiä ja vastaavasti lisäävän oikeakantaisen tutkimuksen kritiikitöntä propagointia ja jopa painostuksen käyttöä asiallisen arvostelun vaijantamiseksi.

Politisoituvan tieteen kentässä sovelletaan enentyvästi myös poliittisia pelisääntöjä. Tutkijoita ja apurahan hakijoita luokitellaan “omiin ja vieraisiin” ja asiantuntijoita valittaessa sekä apurahoista päätettäessä jäsenkirja, parlamentaariset voimasuhteet ja maailmankatsomus ovat vaikuttamassa ratkaisuihin. Politisoitunut tutkimus suosii kollektiivisuutta ja tutkimuskollektiivit koostuvat pääsääntöisesti saman aatesuunnan tutkijoista. Tämä mekanismi torjuu tehokkaasti tutkijaryhmän sisäisen kritiikin. Edelleen on havaittavissa, että emopuolueittensa tukeen perustuvat tiedepoliittiset järjestöt, esim. Tiepo, pyrkivät joukkopainostuksen keinoin vaikuttamaan myös tutkijanvirkoja ja -toimia koskeviin ratkaisuihin jäsentensä eduksi. Valinta leimataan poliittiseksi syrjinnäksi, jos se koituu kilpahakijan eduksi, mutta täysin asialliseksi, jos oma jäsen on tullut valituksi.

Tieteen luonteesta johtuen sitoutuneisuus merkitsee rajoitusta, ääritapauksissa jopa tieteellistä sokeutta ja rajoittuneisuutta, joka ei jätä mitään sijaa epäilylle tai tietoa uudistaville virikkeille! Tällainen henkilö voi olla muodollisesti pätevä, mutta on perusteltua kysyä, onko hänellä esim. assistentin toimessa asetuksen edellyttämää kykyä tehtävän menestykselliseen hoitamiseen.

seen? Tieteen politisoituminen tuo tullessaan korkeakouluihin uuden suosikkijärjestelmän, jossa tärkeimpinä avuina ovat uskollisuus ja lojaalisuus omaa ryhmää ja aatetta kohtaan.

Julkisen tiedehallinnon otteen vahvistuessa ja politisoituessa tiede on tullut entistä riippuvaisemmaksi yhteiskunnallisista ehdoistaan. Toisaalta näyttää siltä, että tutkijoiden poliittisen sitoutumisen yleistyessä tiede menettää arvostustaan ja sitä luottamusta, jota se tarvitsee niin materiaalisten ehtojensa kuin yhteistyösuhteittensa varmistamiseksi. Yhteiskunnan valtarakenteiden ja demokratian kannalta olisi tärkeää selvittää vaikkapa puolueitten päätöksenteon mekanismeja, mutta löytyisikö yhtään niin edistykseellistä puoluetta, joka avaisi arkistonsa Suomen Akatemian ”edistyksellisille” tutkijoille tai joka hyväksyisi ns. tutkivan journalismin menetelmät tällaisessa selvitystyössä? Olisi jotenkin paradoksaalista, jos valtion tiedeneuvoston hyväksymää demokratian tutkimusohjelmaa ei ulotettaisi koskemaan myös puoluelaitoksen monitasoista valtakoneistoa!

Tieteen arvostukseen vaikuttaa edelleen tutkijoiden lisääntyvä osallistuminen puolue- ja yhteiskuntapoliittiseen toimintaan yli heidän pätevyysrajojensa varsinkin, jos tämä tapahtuu tieteen arvovaltaan tukeutuen. Mikä merkitys tieteen ja tutkimuksen arvostukseen eduskunnassa on ollut esim. tutkija- ja professorikansanedustajien toiminnalla?

Ideologinen ja poliittinen sitoutuminen merkitsee yleensä rajoituneisuutta, tarkastelukulman yksipuolisuutta, ”tunnelinäkökenttää” ja omien lähtökohtien oikeellisuuden pitämistä selviönä. Jotta nämä rajoitukset voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa tutkijan työtä ja yhteiskunnallisia edesottamuksia, tutkijan olisi tunnustettava julkisesti sitoutuneisuutensa ja poliittisen toimivaltansa lähde. Tutkijat ovat toimineet kuitenkin usein sammutetuin lyhdyin, tahallaan tai tahattomasti poliittisen sidonnaisuutensa salaten. Vasta tiedehallinnon ja tiedejärjestöjen

politisoituessa nämä sitoutumiset ovat tulleet julki ja ikäänkuin virallistuneet. Tiedepoliittinen piiloleikki onkin väistymässä, kun tiedetään kenen ehdoilla ja millä rajoituksin tiedepoliittikan tekijät toimivat. Tästä piiloleikistä valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan puheenjohtaja oli vielä 23.11.1975 epäpitoinen puolustaessaan toimikuntansa käynnistämää METELI-projektia:

“Tiedän, että monet METELIn tutkijat edustavat vasemmistolaista näkemystä, mutta tiedän myös, että on kyse tutkimusryhmästä, joka on syvästi huolestunut työsuojeluun liittyvistä kysymyksistä. On myös kyse tutkijoista, jotka v a r m a s t i (harv. K.H.) eivät ole minkään puolue toimiston ohjattavissa eikä tuloksia takuulla sanella ennakkolta”(HS).

Pari kuukautta haastattelun jälkeen METELIn johtava tutkija oli jo perustamassa uutta Suomen Tutkijaliittoa, jonka tarkoituksena on Tiedonantajan mukaan *“osallistua työväenluokan ja sen kommunistisen puolueen SKP:n johtamaan taisteluun yhteiskunnallisen edistyksen, rauhan ja sosialismin puolesta...Liitto tukee SKP:n tutkimustoimintaa sekä edistää tieteellisen tutkimuksen ja keskustelun kehitystä työtä tekevien etujen ja marxismi-leninismien teoreettisten lähtökohtien suuntaan”*. Ei tainnut Kettil Bruun sittenkään tuntea näitä pappenheimilaisiaan.

3. Sitoutunut korkeakoulu

Tieteen politisoituminen ei ole irrallinen ilmiö, vaan liittyy osana yhteiskuntaelämän yleiseen politisoitumiseen ja sen puoluekeskeiseen ohjantaan. Onnettomat hallinnonuudistusyritykset ovat osaltaan vahvistaneet poliittista toimintaa ja puoluepeliä korkeakouluissa, mikä vuorostaan on ikäänkuin juurista käsin ruokkinut tieteen politisoitumista. Ja mikä olisikaan tämän poli-

tisoitumisen varmin lannoite kuin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen korkeakoulujen hallinnossa! Sen tuloksena voisi olla vain poliittisesti sitoutunut ja puolueoimistoista ohjattu korkeakoulu, jossa yksilön harkinta ja vastuu joutuvat väistymään kollektiivisen tahdon ja vastuun tieltä ja jossa totuus määräytyy Anto Leikolaa mukaillen äänestysuhteiden voimalla ja tutkimuksen pätevyys sen mukaan, "minkä rekisteröidyn puolueen tunnuskukka tutkijalla sattuu olevan napinlävessään". Hälyttäviä merkkejä tästä kehityksestä on jo nyt olemassa, ja politisoimisen strategisesti keskeisimpiä kohdealoja ovat luonnollisesti kasvatusta- ja yhteiskuntatieteet, erityisesti yhteiskuntapolitiikka, psykologia sekä tiedotus- ja viestintätieteet.

Politisoituminen vaikuttaa läpäisevästi kaikkeen korkeakoulujen toimintaan. Ei ole suinkaan sattuma, että erityisesti nuorempi tutkija- ja opettajapolvi tuntee viehtymystä politiikan tekkoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, monesti ehkä enemmän kuin tiedon ja totuuden etsintään. Useat heistä näyttävät myös löytäneen liian varhain "lopullisen totuuden", vaikka tiede ja tutkimus ovat luonteeltaan jatkuvaa *revisionismia*, jatkuvaa tiedon tarkistamista.

Jos dogmaattisuus yleistyy ja jos korkeakoulut eivät enää pysty rekrytoimaan tiedon edistämisestä kiinnostuneita lahjakkaita nuoria tutkija- ja opettajakuntaansa, niiden tulevaisuus ainakin korkeimman hengenviljelyn ja tiedon uudistamisen keskuksina yhteiskunnassa näyttää todella epävarmalta. Brüsselin Vapaan yliopiston rehtori Aloï Carlo toteaaakin sattuvasti:

"Sellainen yliopisto, jossa jokaisen on oltava joko oikeistolainen tai vasemmistolainen, jossa sitoutuneisuutta tyrkytetään, ei enää ole aito yliopisto. Tämä on mielestäni itsestään selvää.." (Kanava 1/1974)

Nykyisen kehityssuunnan valossa vaatimus korkeakoulujen it-

sehallinnosta on ristiriitainen, koska poliittisesti sitoutuneen korkeakoulun autonomia jää tosiasiassa enemmän tai vähemmän näennäiseksi. Politisoituneena se on ulkoajohtu ja koulutustehtävässään samalla puoluekaaderien ja -johtajien valmennus- ja harjoituskeskus. Oman edun tavoittelussaan puolueet ovat tämän oivaltaneet mutta korkeakoululaitoksen yhteiskunnallisen tehtävän tappioksi. Korkeakoulujen politisoituessa niiden harjoittama tutkimuskin menettää autonomisuuttaan ja kapenee tiedepoliittisten tavoitteiden ja poliittisen tahdon mukaisiin kohteisiin.

Korkeakoulut, tiede ja tutkimus tarvitsevat toimintaehdoikseen riittävästi autonomisuutta, vapautta asettaa myös itse tutkimustehtävänsä, vapautta valita tutkimusten lähtökohdat, vapautta tuottaa vallanpitäjille epämieluisiakin tutkimustuloksia ja vapautta kantaa ja vastata tekemisistään. Poliittisesti sitoutunut korkeakoulu ei pysty tätä vapautta tutkijoilleen ja opettajilleen antamaan. Tieteen ja korkeakoulujen autonomiaan sisältyy toisaalta velvoittava tehtävävastuu mm. "hädän ja kehittymättömyyden noidankehien" yhteiskunnallisten toimintamekanismien selvittämiseksi ja ongelmaratkaisujen etsimiseksi.

4. Sitoutumattomuuden ongelma

Tutkijan vastuuseen kuuluu myös tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kriittinen arviointi ja valinta. Erityisesti yhteiskuntatieteissä se merkitsee, ettei lähtökohtaa saa valita ennakoasenteiden tai auktoritatiivisten suositusten mukaan, vaan silmälläpitäen yksin niiden tieteellisiä ansioita ja kykyä selvittää ja selittää tutkimuskohdetta. Siten esim. marxilaisen lähtökohdan valinta on periaatteessa yhtä hyväksyttävä kuin mikä muu hyvänsä. Valinta eri vaihtoehtojen välillä määräytyy eri lähtökohtien tieteellisiä etuja ja kohdeilmiön luonnetta kriittisesti arvioiden. On mahdollista, että esim. maamme taloustieteellisessä

tutkimuksessa sovelletaan liian yksipuolisia lähestymistapoja ja että tutkimustehtävien valinta ohjautuu liian voittopuolisesti taloudellisen kasvun ja liiketaloudellisten intressien suunnassa. Jos näin on asianlaita, niin liiketaloudellinen tutkimus ja Etna tarvitsevat täydentävää tutkimusta. Tämän tarpeen pohjalta onkin arvattavasti syntynyt mm. Työväen Taloudellinen Tutkimuslaitos. Ennen pitkään myös kuluttajat, perhetaloudet ja veronmaksajat alkavat vaatia etujensa suunnassa suoritettavaa taloudellista tutkimus- ja selvitystyötä. On selvää, että tällä tavoin pirstoutuvan ja eri laitoksiin lokeroituvan tutkimustoiminnan pohjalta on hankalaa luoda kokonaiskuvaa yhteiskunnan taoudellisista ilmiöistä. Tähän päästäisiin ehkä paremmin tutkijoiden ja tutkimuslaitosten yhteistyöllä ja huolehtimalla siitä, että tutkimuksen lähtökohdat ovat riittävän monipuoliset ja kattavat. Sitoutuneet tutkijat ja tutkimuslaitokset tuskin kuitenkaan pystyvät tai uskaltavat tähän? Toisaalta on myös muistettava, ettei sitoutumattomuus sinällään takaa eikä osoita monipuolisuutta. Se vain mahdollistaa sen.

Enemmittä perusteluitta pitäisi olla selvää, että poliittinen sitoutumattomuus on luovan tieteen, tutkimuksen ja kriittisen yliopiston perustavanlaatuinen toimintaehto ja sellaisena olisi kii-reisesti turvattava maamme korkeakoululaitoksessa ja tiedehal-linnossa.

Sitoutumattomuus on luonnollisesti suhteellinen käsite ja ehdottomasta sitoutumattomuudesta voitaneen puhua vain abstraktiona. Tutkija on sidottu koulutukseensa ja sen antamaan pätevyYTEEN. Tutkijan tehtävävalintoja ohjaavat henkilökohtaiset arvostukset, hänen käsityksensä tärkeistä ja mielenkiintoisista tutkimuskohteista tai viehtymyksensä johonkin tieteen koulu-kuntaan. Tutkijan luonnollinen subjektiivisuus tai sidonnaisuus kuuluu tavallaan tieteen luonteeseen ja reunaehtoihin, koska tiede on ihmisen toimintaa. Vain itsekritiikin avulla ja päte-

vyyttään kehittämällä tutkija voi kontrolloida näitä subjektivisuuden haittavaikutuksia työssään.

Sitoutumattomuus tarkoittaa tässä yhteydessä kuitenkin tutkijan omaehtoista, harkinnanvaraista riippumattomuutta tutkimuksen ulkoisesta ideologisesta ja poliittisesta ohjauksesta. Tässäkin suhteessa sitoutumattomuus ei voi olla ehdoton: jokaisella tutkijalla on - tai ainakin pitäisi olla - maailmankatsoimuksensa ja yhteiskunnalliset käsityksensä ja niitä vastaavat poliittiset preferenssinsä, joiden suunnassa he kansalaisina tekevät mm. vaalivalintojaan ja määrittelevät kantansa ajankohtaisissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Mutta jos annamme näille ideologioille, poliittisille opeille ja niitä edustaville puolueille myös tieteessä auktoriteettiaseman ja ehdoin tahdoin alistumme niiden ohjantaan esim. opetus- ja tutkimustyössä tai tiedepoliitikassa olemme tiukasti sitoutuneita; jos sitävastoin emme tunnusta näiden ulkoisten ohjausjärjestelmien ehdotonta auktoriteettia totuuden lähteenä, vaan säilytämme oikeutemme kritiikkiin ja epäilyyn sekä vapauden totuuden etsintään sitoutumisemme on ainakin ulkoisesti ohjaamatonta. Puoluejäsenyys, puolueen luottamustehtävä ja toimintavaltuutus esim. tiedepoliitikan alalla, mahdollisesti vielä puolue-eduin tai palkkiotoimin vahvistettuna, lähentyy jo sellaista "velkaorjuutta" puolueeseen, jossa ao. tutkijan vapausasteet voivat supistua vähiin.

Toisaalta tutkija voi yhteiskuntatieteissä preferoida poliittisesti sävyttyneitä tutkimustehtäviä tai teoreettisia lähtökohtia olematta kuitenkaan sillä tavalla sitoutunut, että hänen tutkijan vapautensa ja työnsä luotettavuus vaarantuisivat. Tiedepoliittisissa väittelyissä ja kiistoissa tutkija voi silloin aiheettakin tutkimustehtävänsä valinnan ja sen herättämien poliittisten sympatioiden tai antipatioiden vuoksi leimautua sitoutuneeksi.

Politisoituvassa korkeakoulussa ja tieteessä ns. *edistykseellisyys* on se peruste, jonka mukaan tutkijoita erotellaan lampaisiin ja vuohiin. "Edistykseellisyys" määritellään lähinnä poliittisen uusherännäisyyden ja radikaalisuuden perusteella. Paavo Seppänen väittää, että edistykseellisen liikkeen rinnalla on havaittavissa myös "eräänlaisen fatalismin" lisääntymistä:

"Kun ideologioiden, arvojen ja poliittisten katsomusten voidaan katsoa jossakin muodossa aina kytkeytyneen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, ollaan valmiita heittäytymään virran vietäväksi, tämän päivän ajopuuksi. Valitaan ehdoin tahdoin jokin sidonnaisuus sitoutumattomuuden sijasta... Vaikka sitoutumattoman tutkijan ja tutkimuksen tie yleensä on osoittautunut huomattavasti kaidemmaksi kuin sen, joka sitoutumisellaan etsii suosiota yhdestä tai toisesta suunnasta, se on kuitenkin ainoa tie, jota pitkin edeten yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi jotakin merkittävää saavuttaa" (14.11.1975).

Tieteen asema ja toimintaehdot vaihtelevat erilaisissa yhteiskuntajärjestelmissä. Totalitaristisissa järjestelmissä poliittinen johto säätelee, alasta riippuen, hyvinkin pitkälle tiedettä ja sen harjoittamista ja valtapuolue "tiedostavana etujoukkona" voi toimia totuuden ylituomarina. Demokraattisissa järjestelmissä on perinteisesti korostettu tutkimuksen ja tutkijan vapautta. Mutta tutkimuksen yhteiskunnallisen merkityksen vahvistuessa poliittinen tahto on, kuten tunnettua, alkanut kiinnostua myös tieteen ohjauksesta: "tieteellisen tutkimuksen tavoitteiden ja yhteiskunnan kansanvaltaisesti asettamien tavoitteiden välillä tulisi vallita sopusointu". Tiedepoliitiikan virallisen säätelyn lisäksi tutkimuksen rajaehdot asettavat enentyvästi myös poliittiset puolueet ja niiden ympärillä järjestäytyneet tieteelliset tai tiedepoliittiset tukijärjestöt. Tässä tilanteessa sitoutumaton tutkija jää helposti väliinputojaksi ja vaille ankureita, mikä selit-

tänee Seppäsen väitettä nykypäivän virrassa ajelehtivista ajopuu -tutkijoista. Sitoutumattomien tutkijoiden asema ja rooli muistuttaa älymystön yhteiskunnallista tehtävää Karl Mannheimin ajattelussa:

“Älymystö ei voi olla mikään luokka, älymystö ei voi muodostaa puoluetta eikä pysty toimimaan yhdessä. Tällaiset yrityksetkin ovat tuomittuja epäonnistumaan, sillä poliittinen toiminta riippuu paljolti yhteisistä intresseistä ja näitä älymystöllä on vähemmän kuin millään toisella ryhmällä. Mikään ei ole vieraampaa tälle älymystölle kuin yhdenmielisyys ja ryhmäkiinteytys”.

5. Sitoutumattoman tutkimuksen tulevaisuus

Sitoutumattoman tieteen toimintaehdot suomalaisessa yhteiskunnassa ovat nykyisen tiedepoliittisen suuntauksen ja korkeakoulujen politisoitumisen tilanteessa vaarassa ratkaisevasti heikentyä. Puolueitten tukemat tutkijaliitot ohjaavat tutkimusta yhä enemmän ideologiseen ja poliittiseen suuntaan. Onko tämä suomalaisen tutkimuksen tulevaisuuden ainoa vaihtoehto? Näin saattaa käydä ellei sitoutumattoman tutkimuksen asemaa ja toimintaehtoja pystytä turvaamaan. Tähän tuskin riittää Suomen Akatemian tutkijaprofessorien julkilausuma kansainvälisen kilpailun tutkimuksen tasolle ja tehokkuudelle asettamista vaatimuksista. (16.12. 1975). Nyt tarvitaan todella laaja-alaista ja määrätietoista tiedepoliittista yhteisymmärrystä huolimatta niistä vaikeuksista, joiden Mannheim edellä älymystön osalta viittaa. Tieteen kollektivisoitumisen riskejä voidaan torjua tehokkaasti vain kollektiivisesti toimien!

Korkeakoulujen hallinnonuudistuksen synnyttämä Korkeakoulujen Professoriliitto on viime aikoina suuntautunut entistä

enemmän ammattikunta-asioitten hoitamiseen eikä siltä ole liennyt riittävästi voimaa tiedepolitiikan tärkeitten kysymysten pariin. Professoriliitto edustaa kuitenkin varttuneen tutkijakunnan enemmistöä ja samalla sitä "Suomen tutkijaliittoa", joka ei ole halukas harjoittamaan tiedettä ideologisin eikä poliittisin ehdoin. Tästä tutkijakunnasta riippuu sitoutumattoman tutkimuksen ja tiedepolitiikan mahdollisuudet huomispäivän Suomessa. Jos se pystyy kokoamaan rivinsä ja määrittelemään puhtaasti tiedepoliittiset tavoitteensa ja periaatteensa Suomen Akatemiankin olisi ennen pitkään tunnustettava sitoutumattomalle tutkimukselle asemansa eikä vain Akatemian tutkimusohjelmassa, vaan myös sen tiedepolitiikassa ja toimikuntiansa koostumuksessa!

Myös Akatemian tutkijaprofessorit kiinnittivät em. lausumassaan huomiota siihen, että tieteellisten toimikuntien työssä ja tiedepolitiikassa yleensä on korostettava tieteellisen asiantuntemuksen ja pätevyyden merkitystä. Sitoutumattoman tutkimuksen ja tutkijakunnan aseman tunnustaminen on tärkeä askel myös Akatemian ja korkeakoulujen välisen yhteistyön kehittämiseksi ja luottamuspuolan poistamiseksi. Rehtori Markku Mannerkosken sanoin: *"On varmaa, että tutkijoiden luottamus tiedepolitiikkaamme kohtaan ei palaudu ellei luovuta pitämästä tiedettä pelkästään totaalisen valtapolitiikan eräänä aseena."*

Sitoutumattoman tutkimuksen ehdot liittyvät läheisesti myös korkeakoulujen hallinto-ongelmaan. Yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva opiskelijavaltainen hallintoratkaisu vahvistaisi toteutettuna entisestään korkeakoulujen ja sitä tietä myös niiden opetuksen ja tutkimuksen politisoitumista. Havainnot nuorimman tutkijapolven viehtymyksestä yksioikoiseen poliittiseen vaikuttamiseen viittaavat siihen, että kolmikantamallikin yleisenä hallintoratkaisuna sisältää aimo annoksen politisoitumisen ja ulkoisen tutkimusohjannan riskiä.

6. Sosiaalitutkimuksen tarve

Muuttuvan yhteiskunnan kasautuvien ongelmien ratkaisemiseksi yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa tarvitaan yhä enemmän myös tutkimuksen apua: tarvitaan selvityksiä, soveltavaa tutkimusta ja kehitystyötä. Tarvitaan myös tietoa yhteiskunnallisista häiriöilmiöistä, työn terveystarpeista, sairaanhoidon puutteista, poliittisen vaikuttamisen pullonkauloista jne jne. Mutta tehdään virhe, jos tämän yhteiskuntapoliittisen tiedontarpeen perusteella a) maan tutkimusreservit suunnataan keskitetysti soveltavaan tutkimukseen, b) yhteiskuntapoliittinen tutkimustarve toteutetaan pääasiassa Suomen Akatemian projektitutkimuksen avulla ja c) jos poliittinen sitoutuneisuus katsotaan tällaisen tutkimuksen ja tutkimuspolitiikan pätevyden ehdoksi.

Käsitykseni mukaan Akatemian toimintamallia tarkoituksenmukaisemman ratkaisun yhteiskuntapoliittisen tutkimustarpeen tyydyttämiseksi tarjoaa ns. sosiaalitutkimuskomitean jo vuonna 1964 esittämä suunnitelma erityisen sosiaalitutkimuslaitoksen perustamiseksi valtioneuvoston kanslian yhteyteen (1964: AS). Komitea toteaa perusteluissaan, että nykyaikainen sosiaalipolitiikka tarvitsee tuekseen puolueetonta sosiaalitutkimusta: "Tutkimus voi tarjota apuaan sekä niiden päämäärien selvittämiseksi, jotka kunkin ajankohdan ja yhteiskunnan ihmisille ovat arvokkaita, että niiden keinojen löytämiseksi, joilla päämäärät tarkoituksenmukaisimmin saavutetaan".

Komitean esitys mm. tutkimustarpeen määrittelyn osalta on edelleen varsin ajankohtainen ja positiivisessa merkityksessä "edistykseellinen". Se jakaantuu seuraaviin pääkohtiin: väestö ja työvoima, yhdyskunta ja asunto, terveys, sosiaaliturva, elintaso, kasvatusta ja koulutus, teolliset suhteet, vapaa-ajan pulmat ja

muut sosiaaliset ongelmat. Puuttumatta kuitenkaan ko. ohjelman päivittämistä vaativiin yksityiskohtiin on todettava, että suunnitelma on edelleenkin käyttökelpoinen ja itseasiassa Suomen Akatemian tiedepoliittinen suuntaus on vahvistanut sen yhteiskunnallista perusteltavuutta. Valtiolla on kymmenkunta yhteiskunnan eri toimintasektoreille erikoistunutta tutkimuslaitosta, mutta yksikään niistä ei ole yhteiskuntapoliittisesti kattava ja laaja-alainen, Suunniteltu tutkimuslaitos pystyisi tuntuvasti tehokkaammin ja luultavasti myös taloudellisemmin tuottamaan niitä selvityksiä, joita yhteiskuntapolitiikan suunnittelijat ja päätöksentekijät tarvitsevat. Sitä paitsi tällainen laitos "moniarvoisine" tutkijoineen pystyisi tilapäisiä ja "yksisilmäisiä" projektiryhmiä pätevämmiin huolehtimaan tutkimusten ja selvitysten laajakulmaisuudesta ja puolueettomuudesta. Sen ei tarvitsisi myöskään Akatemian tavoin nimenomaan edellyttää, että "tutkimustulosten perusteena oleva aineisto julkaistaan asiallisesti pyrkimättä lyhytjäteiseen hälyyn, sensaatioon tai poliittiseen vaikuttamiseen ja siten, että tulosten tieteelliseen arviointiin annetaan kaikki kohtuulliset mahdollisuudet".

Viime vuosikymmenien yhteiskuntapoliittisille uudistuspyrkimyksille on ollut tunnusomaista mittavien suunnitelmien tekeminen ilman taloudellisten mahdollisuuksien riittävää huomiointamista. Yhteiskuntapolitiikassakin kuitenkin usein raha ratkaisee. Yhteiskunnallinen hyvä ja uudistus on usein mahdollista toteuttaa vain rahan avulla. Korostettaessa monitieteistä lähestymistapaa yhteiskuntapoliittisissa tutkimuksissa unohdetaan kuitenkin helposti juuri taloustieteellinen näkökulma. Tutkimuslaitoksen ohjelmassa myös tämä voidaan ottaa huomioon. Mutta mikä tärkeintä: yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden suunnassa tapahtuvan tutkimuksen keskittyessä valtion tutkimuslaitokseen/tutkimuslaitoksiin Suomen Akatemia voisi tiedepoliitiikassaan suuntautua enemmän tutkimusten yleisten toimintaedellytysten ja perustutkimuksen kehittämiseen. Tämä

vapauttaisi Akatemian toiminnan liiallisesta sidonnaisuudesta päivänpoliittisiin tarpeisiin ja puolueintresseihin, mikä vaarantaa maamme tieteen tulevaisuuden eikä myöskään palvele parhaalla tavalla yhteiskuntamme kehittämistä.

TIETEEN PEESAAJAT

Yhteiskuntatieteilläkin on omat *auktoriteettien*, jotka antavat suunnan tutkimuksen ja tieteen kehitykselle. Näiden auktoriteettien uskonvarainen, kritiikitön peesaaminen voi estää tieteenalan kehitystä ja johtaa pahimmillaan pysähtyneisyyteen. Sosiologiassa "suomettumisen" aiheutti 1970- ja 80-luvulla tällaisen tilan.

Modernin sosiologian suomalainen pioneeri Erik Allardt oli vv. 1960-61 vierailevana professorina Yhdysvalloissa, kun valtiotieteellinen tiedekunta sai vastaanottaa sotien jälkeen ensimmäisen vierailijan itänaapurista: professori Grigory Glezermanin Moskovan yliopistosta piti vierailuluennon marxilaisesta sosiologiasta. Tiedekunnan edustajan professori Heikki Wariksen kanssa "kunnioitimme läsnäolollamme", kuten sanonta kuuluu, tätä harvinaista tapahtumaa. Tuo kunnioittaminen rajoittui sananmukaisesti vain läsnäoloon, koska vierailijan "sosiologia" ei meille ja tuskin muillekaan kuulijoille avautunut. Tästä turhautuneena Heikki Waris kuiskasikin esitelmän aikana korvaani, että on aika noloa, kun emme ymmärrä emmekä pysty keskustelemaan marxilaisesta filosofiasta! Olihan se noloa eikä keskustelua syntynytkään. Kättentaputuksin annoimme kuitenkin tunnustuksen arvoisan esitelmöitsijän hyvälle yritykselle.

Pari vuosikymmentä myöhemmin tilanne maassamme oli ymmärtämisen suhteen sosiologiassa jo toinen. Uusvasemmistolaisuus hallitsi tieteen ja yhteiskuntatutkimuksen paradigmoja.

Nerokas ajattelija ja yhteiskuntakriitikko Karl Marx nousi unohduksista sosiologian ylipapiksi, jonka nimeen oli vannottava, jos mieli saada kirjoituksensa julki Westermarck Societyn julkaisemassa Sosiologia-lehdessä. Taistolaisten v. 1976 perustama Suomen Tutkijaliitto puolestaan osallistui tehtävänsä mukaisesti suoraan "työväenluokan ja sen kommunistisen puolueen, SKP:n, johtamaan taisteluun yhteiskunnallisen edistyksen, rauhan, demokratian ja sosialismin puolesta". (Tiedonantaja 22.1.1976).

Näissä merkeissä Westermarck Society järjesti myös perinteisen sosiologiapäivät v. 1979 Jyväskylän yliopistossa. Jyväskylään järjestettynä päivillä oli ilmeinen uusvasemmistolainen herätys- ja painostustarkoituksensa johtuen siitä, että sosiologian professori Faina Jyrkilä laitoksensa esimiehenä pitäytyi edelleenkin "taantumuksellisesti" länsimaisessa sosiologiassa ja yhteiskuntatutkimuksessa. Yliopiston rehtorina tehtäviini kuului lausua tervehdyssanat päivien avajaistilaisuudessa. Tietäen päivien tieteellispoliittisen tarkoituksen valitsin sanomani sen mukaisesti. Niinpä viittasin edellä mainittuun professori Glezermanin vierailuun ja Heikki Wariksen kommenttiin marxilaisesta oppimattomuudestamme. Saatoin todeta tilanteen nyt täysin muuttuneen ja jatkoin siihen tapaan, että lähitulevaisuudessa, jos lännestä käsin tulee sosiologi vierailemaan yliopistossamme, joudumme ehkä vastaavaan mutta käänteiseen tilanteeseen ja noloina tunnustamaan ymmärtämättömyytemme läntisen sosiologian suhteen!

Neuvostoliitto kaatui ja "suomettunut" sosiologia vapautui pääosin poliittisista kytköksistään palaten läntisille raiteilleen. Mutta tämä yhteiskuntatieteen suuri harharetki odottaa edelleen perusteellista selvitystä. Poliittisiin tarkoituksiin valjastettu tutkimus ja tiede korruptoi itsensä, koska vapaus on tieteen uskottavuuden keskeinen perusarvo ja edellytys.

Tieteessä voi poliittisten harharetkien ohessa esiintyä myös muunlaista joukkoliikettä, joka voi jarruttaa sen kehitystä. Viitataan tässä esimerkiksi 1960-luvulla sosiologiaan iskostuneeseen matemaattisten mallien lähes pakolliseen käyttöön tutkimusaineistojen analyysissä. Tätä suuntausta ihmettelin "Sosiologia" -lehdessä satiirisin ajatuksin:

"Teknologian rationaalista todellisuutta pystytään hallitsemaan, ohjelmoimaan ja mallittamaan, Se on järjestyksen ja kalkyylien todellisuus. Moitteettomassa järjestyksessään se on kuin matemaattinen vektoriarvuus, jonka elegantti virittyneisyys tuottaa suurta iloa asiantuntijalle, mutta jonka rotaatioihin ja tuhannesosiin helposti häviää ihminen tai ainakin se spesifiikki *homo ludens*, joka elää myös toista todellisuutta. Mutta matemaattiseen avaruuteen on käyttäytymistieteissäkin raketit suunnattava, jos mielitään olla TIEDETTÄ..." (2/1968, s. 82)

Sosiologiassa, kuten muissakin tieteissä on omat auktoriteettinsa, jotka tutkimuksillaan tieteen tai tietämättään ohjaavat usein alan tutkimusta ja tieteentekoa. Kun yhteiskuntatieteet yleensä ja sosiologia erityisesti ovat tutkimustulosten osalta vahvasti kulttuurisidonnaisia kansainväliset auktoriteetit oppeineen eivät voi toimia minään ehdottomina takeina tutkimuksen relevansista erilaisissa kulttuuriympäristöissä. Toisaalta myös vahva yleinen sitoutuminen tällaiseen auktoriteettiin sitoo myös tutkijain luovuutta ja tuottaa helposti yhdensuuntaista tutkimusta. Tieteessä on havaittavissa myös muotivirtauksia eli auktoriteettien aika ajoin tapahtuvaa vaihtumista. Mitä tulikaan sanottua näistä asioista jo v. 1968:

"..On mahdollista, että sosiologiassa me voimme ajaa metsään - ihminen on senkin ratissa, vaikka joskus sitä

jää epäilemään. On hyvä, jos meillä on lupa ja rohkeutta ajaa metsään. Siitä voimme oppia. Pahinta sosiologian kannalta ovat ketjukolarit ja joukkoharhaajat. Mitä ehdottomampia suuntaviittoja sosiologian tielle pystytetään, sitä enemmän on myös peesajia ja sitä suurempi on ketjukolarien riski. Peesauksen yhteiskunnassa tutkimus on vaarassa muuttua peesajien tieteksi etenkin ATK:n ja sen ohjelmalvelun aikakautena. Ja paras vakuus joukkoharhaa ja joukkoharhaajaa vastaan on sosiologian ja sosiologiroolien erilaisuuden ja monimuotoisuuden hyväksyminen. (. peesaus tarkoittaa epäitsenäistä, mutta usein varsin tehokasta, jonkun suunnistuksen nimimiehen jäljittämistä eli perässäjuoksemista.. mahdollisimman hyvän kilpailutuloksen saavuttamiseksi. Kilpailutulos on eräänlainen meriitti, kuten esimerkiksi tranformaatio-analyysi akateemisessa opinnäytteessä) “ (Sosiologia 2/1968, s. 83).

Tieteen ja tutkimuksen perusedellytyksiä ovat kriittisyys, luovuus ja vapaus. Suomalaisen sosiologian lyhyt historia tarjoaa monia esimerkkejä siitä, miten näitä edellytyksiä mitätöimällä tutkimus voi ajautua myös harhaan tai jäädä merkityksettömäksi. Onko näistä kokemuksista opittu?

DEMOKRATIAN HAASTEITA

Demokratia ei ole koskaan valmis. Sen toimivuus edellyttää kansalta hyvää valistuneisuutta ja yleisen edun huomioonottamista. Demokratia tarvitsee myös valpasta vallankäytön kontrollia. Tässä riippumattomalla medialla ja poliittisesti sitoutumattomilla kansalaisilla on tärkeä roolinsa.

Demokraattisella yhteiskuntajärjestyksellä on puutteineenkin tärkeä etunsa: jokaisella kansalaisella on mahdollisuus vaikuttaa *yhteiskuntansa* asioihin. Käytännössä tämä vallankäytön malli toimii kuitenkin enemmän tai vähemmän puutteellisesti. Demokratia ei ole koskaan valmis. Se on vain ihanne, jota käytännössä tavoitellaan, mutta joka tosiasiasa voi toteutua vain huommin tai paremmin. Mitä suuremmasta yhteisöstä on kysymys, sitä heikommin näyttää kansanvallan malli toteutuvan. Tämä näkyy ehkä siinäkin, että EU-jäsenyyden jälkeen kansalaisten äänestysaktiivisuus on vaaleissa heikentynyt. Mitä suuremman yhteisön jäseniä olemme, sitä vähäisemmät mahdollisuudet meillä kansalaisina on vaikuttaa yhteisiin asioihin, ja kun EU:ssa on kysymys kansakuntien yhteisöstä, siinä isoimmat käyttävät isännän ääntä ja vieläpä - perustellusti, koska suurten maiden etujen ja niiden moninkertaisten väestömäärien elin- ehtojen turvaaminen ovat ensisijaisia tarkoituksia! Yritä siinä sitten päästä vallankäytön ytimeen! Marionettina isoja myötällemälläkö? Perustellumpaa lienee ryhmittyminen toisten pienten kanssa yhteisten pyrkimysten turvaamiseksi, mutta ennen kaikkea rakentava toiminta EU:n yhdentymisen ja kiinteyden vahvistamiseksi.

Pienyhteisössä demokratia toimii välittömimmin. Näin se toimii kansalaisjärjestöissä ja monissa maamme pienkunnissakin. Yhteisöjen kasvaessa demokratia toimii vain epäsuorasti, valittujen luottamushenkilöiden välityksellä. Kansalaisryhmien yhteisen tahdon välittäjiä ovat poliittiset puolueet. Tässä mielessä puolueet ovat samalla *etujärjestöjä*, jotka julkisten yhdyskuntien päätöksenteossa pyrkivät edistämään taustaryhmänsä aatteellisia ja aineellisia pyrkimyksiä. Puolueissa on ollut havaittavissa niiden ohjelmien lähentymistä. Tähän on vaikuttanut osaltaan sosialismin maailmalla kokemat takaiskut ja markkinatalouden voitokulku. Yhdentymistä ja samalla yhteiskunnallista vakaisuutta on edistänyt myös puoluerajat ylittävä tietoisuus siitä, että kansakunta on kokonaisuus, jossa kapea ja itsekäs ryhmätujen ajaminen ei pitkällä tähtäyksellä tuota kestävää tulosta, vaan johtaa väistämättä vastaliikkeisiin ja yhteiskuntahäiriöihin. Ryhmätujakin ajettaessa on otettava huomioon yleinen etu ja kokonaisuuden toimivuus. Olemme vähitellen kasvamassa kovien ja kalliiksi tulleiden koettelemusten jälkeen siihen tietoisuuteen, että kuulumme yhteen ja samaan venekuntaan, jossa jokaisen panosta tarvitaan ja jossa kukaan ei voi keikuttaa venettä aiheuttamatta vaaraa koko venekunnalle ja jossa yhteinen kansantulo on pyrittävä jakamaan oikeudenmukaisesti — ketään syrjimättä eikä ketään kohtuuttomasti suosien! Tässä on kuitenkin vielä paljon opittavaa.

Mutta yhteiskunta ei ole koskaan vakaa, vaan on aina liikkeessä. Se elää ja muuttuu. Puolueitten voimasuhteissa tapahtuu muutoksia. Valtasuhteiden muuttuessa akselilla oikeistovasemmisto painopiste yhteiskunnan agendassa heilahtaa usein vastaavasti kilpailukykyisyyden ja sosiaaliturvan akselilla.

Vallankäyttöön sisältyy aina myös väärinkäytön mahdollisuus. Valta turmelee ja nyky-yhteiskunnassa ehkä helpommin kuin aikaisemmin, koska talouselämän edut ja rahavirrat ovat entistä enemmän ohjaamassa yhteiskunnallista vallankäyttöä. Vastaa-

vasti myös vallankäytön tehokas kontrolli on tullut entistä ajankohtaisemmaksi. Tässä tehtävässä *riippumattomalla medialla* on keskeinen tehtävänsä. Mutta myös meillä kansalaisilla on vastuumme ja sitä toteutamme valitessamme edustajamme yhteiskunnan luottamustehtäviin. Demokratia on siinäkin suhteessa haasteellinen järjestelmä, että sen toimivuus perustuu paljossa valittujen päättäjien tehtäväpätevyyden ja moraalin varaan. Me valitsijat olemme itse vikapäitä yhteisten asioiden huonoon hoitoon ja yhteiskunnallisiin väärinkäyttöihin valitessamme tärkeisiin luottamustehtäviin henkilöitä, joilta puuttuvat ei vain moraaliset edellytykset, vaan myös pätevyys vaativien tehtävien hoitamiseen. Tässä korostuu samalla myös puolueitten vastuu ehdokaslistojensa laatimisessa! Huolestuttava piirre nykykehityksessä on erityisesti viihdemaailman julkkisten valinta ääniharaviksi puolueitten ehdokaslistoille. Heidän valintansa ehdokkaiksi perustuu usein ensisijassa heidän medianäkyvyyteensä ja viihdealalla saavuttamaansa kansansuosioon, mikä ei vielä anna mitään takeita heidän pätevydestään vaativien luottamustehtävien hoitamiseen. Tällainen “sokkovalinta” voi perustua myös virheelliseen käsitykseen inhimillisen suorituskyvyn moniulottaisuudesta: jos ihminen on huippusuorittaja yhdellä alalla, hänen uskotaan olevan sitä myös muilla aloilla. Tämä ns. *halo-efekti* eli sädekehävaikutus on auttanut monia julkkiksia maan luottamustehtäviin, joissa kuitenkin vaaditaan täysin muunlaisia kuin viihteen ja urheilemisen avuja. Tehtäväpätevyyden puuttuessa näistä julkkiksista tulee helposti puolue ryhmänsä “äänettäviä yhtiökumppaneita” ja puoluejohdon nöyriä myötäilijöitä. Mutta tietysti heidän joukosta löytyy myös poikkeuksia, jopa “ministeriainesta”, kuten eduskunnan lähihistoriakkin keroo..

Vallankäytön kontrollissa ns. *liikkuvilla äänestajillä* on tärkeä tehtävänsä. Puoluejäsenet ovat usein jo “äidin maidossa” sitoutuneet ehdottomaan puolueuskollisuuteen. Jos ja kun yhteiskunnan toimivuudessa havaitaan tietyn valtaryhmittymän harjoit-

taman politiikan seurauksena vakavia häiriöitä tilanteen va-
kauttaminen edellyttää vallansiirtoa. Tässä yhteiskuntatilan ar-
vioinnissa ja kehityssuunnan korjaamisessa ns. liikkuvilla eli
puolueisiin sitoutumattomilla äänestäjillä on tärkeä tehtävänsä.
Syystä heitä onkin kutsuttu *demokratian ritareiksi*. Demokraat-
tinen yhteiskuntajärjestys tarvitsee hyvän toimivuutensa tueksi
"rakkikoiransa" eli valppaan median ja puoluesidonnaisuudesta
vapaita liikkuvia äänestäjiä, mutta myös kaikkien kansalaisten
kypsää harkintaa edusmiestensä ja —naistensa valinnassa.

TURVA EU:N KAINALOSSA

Nato-jäsenyys puhuttaa. "Riippumaton" Hel-
singin Sanomat markkinoi jäsenyyttä. Poliitti-
sesti sitoutumattomana otin 18.2.2007 kantaa
HS:ssa Nato-vastaisesti mutta USA-
myönteisesti. Toimituksessa kantani oli virheel-
lisesti muuttunut. Vaadin korjausta mutta erilli-
senä virkkeenä se tuskin auttoi. Oheinen kirjojoi-
tus on tarkistettu ja vähän laajennettu.

Valtapolitiittiset kuviot *Telluksellamme* ovat muuttumassa. Kau-
koidän nopeassa kasvu- ja kehityskierteessä olevat väkirikkaat
maat puuttuvat entistä voimakkaammin äänenpainoin Telluk-
semme asioihin eikä vain yhteisen hyvän edistämisen tarkoituk-
sessa, vaan myös omien suurvaltapolitiittisten intressien ajami-
seksi. On varsin todennäköistä, että tämän kehityksen tuloksena
kansainvälisessä valtapolitiikan kuvioissa tapahtuu merkittäviä
uudelleenjärjestelyjä ja siirtymistä nykyistä monikeskeisempään
järjestelmään.

Jos suurvaltapolitiittiset kuviot maailmalla ovat epävakaut ja
muuttumassa, miksi Suomen kaltaisen pienen maan, jolla ei ole

ainakaan mitään akuuttia turvallisuusvajetta, pitäisi sitoutua yhden supervallan hallitsemaan sotilasliittoon? Nato-jäsenyys merkinnee turvatakuiden ohessa väistämättä ainakin jonkinasteista sitoutumista **suurvaltapoliittisiin intresseihin**. (Tämä kohta oli muuttunut Helsingin Sanomissa muotoon " turvallisuuspoliittisiin intresseihin"). Sotilaspoliittinen leiriytyminen heijastuisi puolestaan nopeasti moniin maamme ulkopoliittisiin suhteisiin kaupankäynnistä kulttuurivaihtoon. Maamme eduko?

EU-jäsenyys, rakentava työ EU:n kehittämiseksi entistä toimintakykyisemmäksi kulttuurin, talouden ja rauhanturvaamisen aloilla yhdessä asiallisten naapurisuhteiden kanssa antavat kansamme puolustustahdon ja -valmiuden tukemana maallemme jo nykytilanteessa oivalliset turvatakeet. Jo nykyisellään EU edustaa eturistiriitoinenkin sellaista eurooppalaista yhteisvastuullisuutta ja voimakeskusta, että se jo olemassaolollaan pystyy ennaltaehkäisevästi torjumaan siihen tai sen jäsenvaltoihin kohdistuvat sotilaalliset uhat. EU:n on puolestaan pidettävä huolta siitä, ettei se tai sen jäsenvaltiot toimenpiteillään uhkaa naapurivaltioita, vaan toimii kaikessa kansainvälisen rauhan ja yhteisymmärryksen hyväksi.

Kriittisyys on tutkijan hyve, mutta onko se sitä myös suomalaisessa ulkopoliitikassa erityisesti suuren naapurimaamme suhteen. Eikö meidän pienen maan edustajina olisi viisainta keskittyä oman maamme kansalaisten ihmisoikeuksien turvaamiseen, kansanvallan puutteiden korjaamiseen, kansantulon jako-ongelmiin, yhteiskunnallisen ja taloudellisen vallankäytön kontrollin puutteisiin jne. Kehitystyötä on vielä riittämiin omassakin maassamme ja on täysin ymmärrettävää, että pienen maan edustajien " neulanpistopolitiikka" suuren naapurimaan ihmisoikeuksien ja epäkohtien parantamiseksi ei edistä ainakaan naapurisuhteita. Eiköhän tällaiset suuren maan yhteiskuntajärjestyk-

sen perusteisiin liittyvät kysymykset ja kehittämissuunnitelmat kuuluvat pikemminkin EU:n ja sen ulkovaltasuhteita koskevaan agendaan? Parhaiten itse voimme vaikuttaa tällaisissa maailmanparannuksen hankkeissa, kun panemme oman maan vastaavat asiat kuntoon ja vaikkapa malliksi naapureillemmekin. Meidän tulee pääsääntöisesti puuttua suuren naapurimaan puutteisiin ja toimenpiteisiin vain silloin, kun ne sivuavat tai leikkaavat maamme etuja. Näinhän on asianlaita mm. kauttakulkuliikenteessä, rajavalvonnassa, itämeren saastumisessa ja sen laivaliikenteessä.

Nato-jäsenyyden vierastamisessa ei tarvitse olla kysymys mistään Yhdysvaltain-vastaisuudesta puhumattakaan isänmaallisuus-vajeesta tai "ruususenunesta", kuten kuulee väitettävän, vaan yhtä vilpittömästi kansallisen edun harkinnasta kuin Nato-jäsenyyden kannatuksessa.

IV IHMISYYS HAASTEENA

IHMINEN JA TEKNOLOGIA

Avajaispuheenvuoro Jyväskylän Tekniikka -
päivillä 24.3. 1982

Päivien järjestäjät ovat esittäneet toivomuksen, että puheenvuoroni edustaisi laajaa yhteiskunnallista näkemystä päivien teemasta: *teollisuuden haasteet automaation ja tietotekniikan hyödyntämisestä*. Toivon, että järjestäjät tiesivät, mitä tahtovat ja että yliopiston edustajana kykenisin tarjoamaan tuota laajaa näkemystä.

Nykypäivinä puhutaan paljon yliopiston kriittisestä tehtävästä yhteiskunnassa. Perinteisesti yliopiston tehtävänä on edistää "tieteellistä sivistystä ja vapaata tutkimusta" ja antaa tähän perustuvaa ylintä opetusta. Yliopiston kriittinen tehtävä on tavallaan tieteellisen tutkimuksen ja yliopiston koulutusvastuun toteuttamisen perusedellytys, sillä vailla kriittisyyttä, vailla käytäntöjen problematisointia, ei ole ongelmia, joita tutkia, ei löydy virikkeitä kehitykselle, uudistamiselle eikä uusien vaihtoehtojen etsimiselle. Vailla kriittisyyttä yliopisto ei ole yliopisto.

Mutta kun puhutaan kriittisestä yliopistosta - eikä vain yliopiston kriittisestä tehtävästä - tähän yliopistokäsitykseen liitetään vaatimus yliopiston aktiivisemmasta yhteiskunnallisesta roolista: yliopiston olisi osallistuttava enemmän yhteiskunnan yhteisten asioiden hoitoon ja annettava oma tieteellinen panoksensa etsittäessä ratkaisuja nykypäivän moniin ongelmiin yhteiskuntaelämän eri sektoreilla. Suorasukaiseen tapaansa vuorineuvos Uolevi Raade moitti v. 1978 Jyväskylän Kesässä yliopistoja

tässä suhteessa "lässähtäneisyydestä": " niiden äänen kaiku, sikäli kun se on kuultavissa, on läpikotaisin ontto". Tuo moite ei ollut perusteeton ja maamme korkeakoululaitoksen olisi otettava se vastaan haasteena.

Toisaalta on todettava, että nykypäivän monet yhteiskunnalliset ongelmat ovat luonteeltaan erinomaisen monisyisiä ja kompleksisia ja vastaavasti taas tieteen harjoittamisen ja tutkijoiden kompetenssi usein sillä tavoin vahvasti erikoistunutta, että yksityinen tutkija kokee asiantuntemuksensa riittämättömyyden näiden haasteiden ja ongelmien edessä. Hän pakertaa mieluummin tutkimustensa parissa tutkijankammiossaan kuin asettaa tutkijanmaineensa alttiiksi käytännön kompleksisten ongelmien ratkaisemisessa. Tämänkaltainen dilemma, vaikeus, on ilmeinen lähestyttäessä nykypäivän uuden tietoteknologian synnyttämiä haasteita erityisesti tuotantoelämän sektorilla.

Yhteinen haaste sisältyy juuri automaation ja tietotekniikan hyväksikäyttöön yhteiskunnan kaikessa tuotantotoimessa - ei vain teollisuudessa, vaan myös kaupan, liikenteen ja vaikkapa tietotuotannon, tutkimuksen, alalla. Tähän haasteeseen sisältyy suuria lupauksia, joita näiden päivien ja alan messujen yhteydessä pyritään kartoittamaan. Haasteeseen sisältyy lupaus suomalaisen tuottavuuden ja kilpailukyvyn säilymisestä kiristyvillä maailman markkinoilla ja samalla lupaus yhteiskuntamme aineellisen hyvinvoinnin ja siihen osaltaan tutkeutuvan aineetoman kulttuurin kasvumahdollisuuden turvaamisesta tulevinakin päivinä. Automaatio ja tietoteknologia ovat jo paljossa vapauttaneet ihmistä epäinhimillisestä raadannasta epäinhimillisissä olosuhteissa ja erityisesti tietotekniikkaan sisältyy lupaus lisääntyvän tiedon entistä paremmasta ja tehokkaammasta hyväksikäytöstä tuotannollisen toiminnan johtamisen ja ohjauksen vaikeissa päätöksentekotilanteissa.

Kaikki edellä mainittu viittaa siis hyvään, jopa entistä parempaan kehitykseen ainakin tuotanto-organisaation näkökulmasta tarkasteltuna. Erityisesti tietotekniikan palveluja käyttävät enentyvästi myös yliopistot ja yliopistojen tutkimus- ja koulutustoiminta hyväkseen ja monilla aloilla siinä laajuudessa, että tieteen kehitys on suorassa riippuvuussuhteessa käytössä olevan automaattisen tietojenkäsittelyn ja -analyysin kapasiteetin ajanmukaisuudesta ja riittävydestä. Tämä kehitys on merkinnyt suunnatonta inhimillisten voimavarojen säästöä ja samalla se on avannut tieteen kehitykselle aivan uusia, ennalta arvaamattomia mahdollisuuksia. Onko siis mitään syytä' problematisoida tätä kehityksen suuntaa, nerokkaiden oivallusten ja tieteen teknologisten sovellutusten tarjoamia uusia suuria tulevaisuuden mahdollisuuksia?

Miettiessäni tätä kriittistä kysymystä palautui mieleeni englantilaisen yliopistomiehen ja kirjailijan Sir Peter C. Snown kahden vuosikymmenen takainen väite *kahden kulttuurin ristiriidasta*: tieteen saavutuksiin ja sen nerokkaisiin sovellutuksiin perustuva teknologinen kulttuuri on kehittänyt niin hallitsevaan asemaan, että se väistämättä ajautuu ristiriitaan ihmisyyttä vaalivan, ihmisenä elämistä ja ihmisenä kasvamista edustavan humanistisen kulttuurin kanssa. Akateemikko von Wright on puhunut ja kirjoittanut paljon ns. taistelevasta humanismista. Taisteleva humanismi on liikkeenä oire tästä kahden kulttuurin ristiriidasta teknologian hallitsemassa nykypäivän yhteiskunnassa. Järkyttävimmän tämä kahden kulttuurin väistämätön ristiriita ja vastakohtaisuus tulee esille maailmanlaajuisessa asevarustelussa, mikä esimerkiksi kehitysmäihin laajentuneena kärjistyy mielettömään kysymysasetteluun: onko tappaminen ja tappamisen teknologian kehittäminen tärkeämpää näissä maissa kuin elämän ja kulttuurin säilyttäminen ja elämänolosuhteiden parantaminen!

Tietysti teknologian kehityksessä, kuten kaikessa ihmisen toiminnassa, on aina mahdollisuus hyvään ja pahaan, oikeaan ja väärään. Kansainvälisesti tunnettu ja tunnustettu ihmisen persoonallisuuden tutkija professori Raymond Cattel arvioi kerran aikansa persoonallisuustutkimuksia tylästi toteamalla, ettei koskaan aikaisemmin tällä alalla ole tuotettu niin paljon näennäis-tiedettä, nollatutkimusta, kuin juuri nykypäivinä automaattisen tietojenkäsittelyn ja monimuuttuja-analyysimallien aikakaudella ja tämä lähinnä siksi, että kyseiset tutkimuksen arvokkaat apuvälineet ovat muuttuneet tutkimuksissa - ja tutkijakoulutukses-sakin - tavallaan itsetarkoituksiksi ja ovat samalla syrjäyttäneet luovan ajattelun ja teorianmuodostuksen tärkeyden. Nämä ns. tutkijat ilmeisesti otaksuvat, että tietokone pystyy jalostamaan heidän koneeseen syöttämänsä datat, jotka on kerätty ilman ongelmien perustellista pohdintaa ja teoreettista hallintaa, tieteen uusiksi saavutuksiksi. Jos tietokoneeseen syötetään puppua, se myös tuotoksena antaa puppua eikä se muuksi muutu, vaikka tietokone käärii sen hienoon matemaattis-tilastolliseen pakkaukseen.

Organisaatioiden tutkija professori Amitai Etzioni määrittelee organisaation inhimillisten ja muiden voimavarojen järjestelyksi tavalla, joka edistää tavoitteiden tehokkaan ja taloudellisen saavuttamisen. Automaatio ja tietotekniikka edustavat juuri näitä voimavaroja ja järjestelyjä organisaation tavoitteen toteuttamiseksi. Sitä vastoin ihminen organisaation voimavarana on luonnollisesti pulmallisempi. Ihminen ei alistu olemaan vain tuotannon väline, voimavara, vaan hän on aina myös subjekti ja tarkoitus sinänsä. Tämä ihminen ja tämän ihmisen mahdollisuudet ihmisenä olemiseen ja toteuttamiseen on aikamme ehkä vakavin haaste. Häntä ei saa unohtaa. Pari vuotta sitten opetusministeriö kutsui elinkeinoelämän ja korkeakoululaitoksen

edustajat yhteiseen neuvotteluun tutkimusyhteistoiminnan kehittämiseksi näiden sektorien välillä. Keskustelujen yhteydessä oli selvästi havaittavissa erityisesti teknillisten ja kaupallisten korkeakoulujen ja toisaalta teollisuuden tutkimusintressien samansuuntaisuus, ellei suorastaan yhteneväisyys, mikä antaa erinomaiset edellytykset yhteistoiminnan kehittämislle tutkimuksen ja tuotekehittelyn aloilla. Kuva muuttui osittain toisenlaiseksi, kun yliopistojen edustajat humanistisen tehtävävastuunsa mukaisesti korostivat ihmisen ja ihmissuhteiden tutkimuksen tärkeyttä nykypäivän elinkeinoelämän organisaatioissa. Piispa Paavo Kortekangas viittasi äskettäin ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön merkkivuoden *studia generalia* esitelmässään tähän nykypäivän vakavaan, elämän mielekkyyttä jättävään ongelmaan:

"Jos ihminen alistetaan vain koneeksi, joka toteuttaa ulkopäin tulevia käskyjä, mutta jolla ei ole mitään sisältäpäin lähtevää, omakohtaisesti omaksuttua elämäntarkoitusta ja mielekkyyttä, hän terveenäkin on kaikkea muuta kuin ihminen. Hän on hyvin rasvattu ihmiskone."

Kuitenkin ja kaikitenkin kehityksen lopullinen mittapuu ja kriteeri on juuri ihminen ja ihmisen hyvä. Tämän mukaisesti organisaatiotamme, sen tuottavuutta ja kilpailukykyä parantaesamme mm. automaation ja tietotekniikan avaamien mahdollisuuksien avulla meillä suunnittelijoilla, johtajilla ja päätöksentekijöillä on aina vastuu myös tästä ihmisestä ja siitä, mitä tämä kehitys merkitsee ihmisen elämisen mahdollisuuksien kannalta arvioituna. Esimerkiksi nuorisotyöttömyys on yhteisvastuun asia ja samalla yhteiskunnallinen aikapommi, jonka ratkaisun siirtäminen voi tuottaa arvaamatonta vahinkoa kansamme ja koko yhteiskuntamme tulevalle kehitykselle.

Teknologian suuret edistysaskeleet ja saavutukset eivät yksin pysty turvaamaan suomalaisenkaan yhteiskunnan myönteistä kehitystä. Se antaa siihen hyvät edellytykset, mutta vain taiten

ja harkiten toteutettuna, kaikkia seuraamuksia ennakoiden ja ennenkaikkea terveeseen ihmis- ja elämäncäsitykseen perustuen. Teknologinen kehitys voi johtaa myös harhaan ja vieraantuneeseen elämäncäsitykseen ja -tapaan.

Tieteen päivillä tietotekniikan asiantuntija tri Markku Säaksjärvi puhui tietotekniikan avaamista uusista mahdollisuuksista mutta peräsi samalla myös kriittisyyttä:

"Maallamme lienee riittävästi edellytyksiä omaleimaisen, korkean kulttuurin luontiin omilla ehdoillamme sen sijasta, että luisuisimme tietoteknologian kärkimaiden ohjaimaksi markkina-alueeksi ja henkiseksi takamaaksi".

Tietotekniikan mahdollisuuden on haaste teollisuudelle mutta samalla se on haaste ihmiselle ja ihmisyydelle.

IHMISYYTTÄ ETSIMÄSSÄ

Kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa peilautuu jokin ihmiskäsitys, joka voi olla myöskin harhainen tai vieraantunut. Tämä pohdiskelun kohteena v. 1995.

Sotien jälkeen urheiluelämämme suur tapahtumia olivat SVUL:n ja TUL:n määrävuosina järjestämät suurkisat massamaisine voimisteluesityksineen, marssirivistöineen ja lippulinnoineen. Ne olivat samalla järjestöjen ja liikunnan joukkovoiman väkeviä näyttöjä. Syystä tai toisesta en ole koskaan viehtynyt tällaisista konemaisista massaesityksistä, joihin olin tutustunut mm. DDR:n festivaaleilla Leipzigissa vuonna 1956. Niiden taustalla oleva ihmiskäsitys korostaa yhdenmukaisuuden vaatimusta, autoritaarisuutta ja kieltää yksilöllisyyden. Kun Liikuntatieteellisessä Seurassa päätimme vuonna 1964 perustaa uuden aikakauslehden *Stadionin* - nykyinen *Liikunta ja tiede* - ryhdyimme etsimään myös ideoita lehden sisällön elävöittämiseksi. Tällöin keksin eräänlaisen haastekirjoituksen: kirjoittaja A haastaa kirjoittaja B:n kirjoittamaan oman käsityksensä tietystä aiheesta, josta heillä on erilainen näkemys. Lukija voi puolestaan muodostaa näistä erilaisista aineksista oman käsityksensä. Haastoin tunnetun voimistelumiehen kirjailija Erkki Palolammen kirjoittamaan lehdessämme joukkovoimistelun puolesta luvaten itse valottaa mitallin toista puolta. Kirjoitinkin temasta mm. seuraavasti:

"Nimenomaan yksilön arvoa korostavan demokraattisen kansalaiskasvatuksen kannalta urheilun suurkisojen joukkomarssit ja voimistelun massademonstraatiot yhdenmukaisine, mekaanisine konesuorituksineen jäävät vieraiksi. Yhdenmukainen massakäyttäytyminen mitätöi

väistämättä yksilöllisyyden ja humanisuuden ja toisaalta korottaa joukon ja laumamielen kunniaan. Yksilö hukkuu massaan, yksilö on omaa tahtoa ja yksilöllisyyttä vailla oleva väline johtajiensa ja järjestöjensä pyrkimyksissä. Tätä näkemystä eivät muuta mitkään liikuntajuhlien ylevät tunnukset. Jotain epäsuomalaista on näissä yhdenmukaisissa, yksilöä vähättelevissä konesuorituksissa. Ei ole mikään sattuma, että tämänkaltaiset yksilöä mitätöivät ja joukon arvoa korostavat massademonstraatiot ovat tyypillisiä nimenomaan totalitaristisille valtioille ja niiden urheilukulttuurille, mutta harvinaisuuksia demokraattisille järjestelmille" (Heiniö 1964, 7-8)

Mainittakoon, että haastekirjoituksen idea ei toteutunut, vaan ystäväni Erkki Palolampi kirjoitti itseasiassa vastineen - kiukkuisen sellaisen - otsikolla *SVUL - totalitaristinenko järjestö ?* Tuo ihmisen etsiminen ja ihmisenä olemisen toteuttaminen yhteiskunnassa ja sen eri instituutioissa on ollut aika keskeisenä lähtökohtana yrityksissäni ihmetellä oravanpyörämme kiihtyvää menoa (kohti lopullista kaaosta, kuten usein tuntuu ?). Kun maassamme 1960-luvulla käynnistyi suuri koulu-uudistus sain taas aiheen hämmästytyyn. Koulu-uudistustoimikunnan mietinnössä vuodelta 1968 määriteltiin uuden peruskoulun tavoitteeksi *kulttuuri-ihmisen* ideaali:

"Hän on 1) kykenevä omaksumaan itselleen yleismaailmallisen henkisen sivistyspääoman , 2) kasvanut pystyväksi yhteistyöhön muiden ihmisten kanssa ja 3) kehittynyt ehjäksi, itsenäiseksi, arvostelukykyiseksi persoonallisuudeksi".

Kritikoin tätä ylevää valtakunnallisen koulu-uudistuksen tavoitteeksi asetettua ihmiskäsitystä varsin banaalisti:

"Kulttuuri-ihmistä ei ole eikä voi olla ilman biologista ihmistä. Biologinen ihminen on unohtunut ja sen unoh-

taminen näkyy koulun liikunta-ohjelman ja liikuntakasvatuksen mahdollisuuksien jatkuvana kaventumisena, vaikka samanaikaisesti liikkumattomuutta edistävä teknologinen hyvinvointiyhteiskunta uhkaa ihmisen - kulttuuri-ihmisenkin - olemista ja ihmisenä viihtymystä. Mitä onnea ja rikkautta sisältyy kulttuuri-ihmisenä olemiseen jos tuo kulttuuri lepää meissä raihnaan, tuskin pystyssä pysyvän biologisen perustan varassa? Voi rationaalisuutta - etten muuta sanoisi - jos tämä luonnon ja vieraantunut ihmiskäsitys on lähtöisin siitä tosiasista, että yhteiskuntamme on nopeasti muuttumassa istumisen yhteiskunnaksi - näin työelämässä, liikenteessä, näin myös TV:n hallitsemassa vapaa-ajan käytössä -ja tästä vuorostaan muka seuraa, että meidän pitää totuttaa lapsemmekin koulunpenkillä tähän istumiseen ja liikkumattomuuteen. Voi yksinkertaisuutta ja rationaalisuutta, jos lastemme peruskoulu ohjautuu yksinomaan teknologisen yhteiskunnan ja sen taloudellisen kasvuhakuisuuden vaatimusten mukaan. Jos näin käy olemme jälleen unohtaneet ihmisen ja vieraannuttaneet hänet ihmisenä olemisesta" (Heinilä 1967, 29)

Sanotaan, että koulu on elämää varten ja että koulun pitäisi antaa nuorille niitä valmiuksia, joita he myöhemmin elämässä tarvitsevat. Tämän vuoksi on erinomaisen tärkeää, että koululaitoksen käsitys ihmisestä ja elämästä yhteiskunnassa on ainakin kohtuullisen oikea. Koulun rakentuessa yksipuolisen tai jopa virheellisen käsitykseen ihmisenä olemisesta huomispäivän yhteiskunnassa - jossa nuoret koulusta päästyään toimivat ja toteuttavat itseään - antaa puutteellisia elämänvalmiuksia. Koulu ei voi kasvattaa vain työtä, vaan myös vapaa-aikaa, kansalais-toimintaa ja oman kasvupotentiaalin kehittämistä varten. Yliopiston luottamustehtävissä korostin sitä, että yliopisto ei ole vain opiskelua, vaan myös elämistä ja nuorten yhdessäoloa varten ja että yliopiston enemmän tai vähemmän totaalisisena laitok-

sena on kannettava huolta opiskelijoiden kaikinpuolisista hyvinvoinnin ja viihtymyksen tarpeista. Yliopisto ei ole mikään "pakkotyölaitos"; yliopisto on iloinen asia.

Tuloksia arvostava kilpailun yhteiskunta erottelee menestyvät ja häviäjät, väkevät ja heikot, A-luokan ja B-luokan kansalaiset, "kauniit ja rohkeat" ja rumat ja arat, lahjakkaat ja lahjattomat, urheilijat ja penkkiurheilijat, vaikuttajat ja sivustaseuraajat. Kilpailun yhteiskunnassa on suuri joukko ihmisiä - enemmistökö? - jotka joutuvat elämän sivustaseuraajiksi, kun omat kyvyt tai elämänolosuhteet eivät anna riittäviä edellytyksiä "täyteen elämiseen" ja aitoon osallistumiseen. Sivustaseuraaja joutuu etsimään elämyksensä usein ikäänkuin keinotekoisesti penkkiurheilusta katsomosta käsin, TV-viihteestä, mutta liian usein myös erilaisten huumeiden varassa. Sivustaseuraamisen ihmiskäsitys on vieraantunut. Ihminen on tarkoitettu, aktiiviseksi, osallistuvaksi ja luovaksi. Taitoin peistä tällaisen *homo faberin*, luovan ihmisen, puolesta vuonna 1967 mm. seuraavasti:

"Ihmisen laajan potentiaalin monipuolinen kehittäminen ja toteuttaminen antaa juuri sitä elämänrikkautta, todellista hyvinvointia ja viihtymystä, jota jo nykypäivänä kaipaamme ja jota tulevassa vapaa-aikayhteiskunnassa ehkä entistä enemmän tarvitsemme. Karsinoitunut ja erotteleva kulttuuripolitiikka suosii erikoistuneisuutta ja potentiaalimme yksipuolista kehittämistä ja sen tuloksena olemme eräänlaisia joko-tai -ihmisiä: älypäitä, kaunosieluja, tunneihmisiä, lihasihmisiä tai penkkiurheilijoita. Mutta meidän olisi hyvä olla kaikkea tätä, ainakin siihen meissä on mahdollisuuksia. Ei ole kysymys vaihtoehtoisesti uimahallista tai kirjastosta. Molempia tarvitaan, ja olisi onnellista, että näitä laitoksia käyttäisivät samat ihmiset" (Heinilä 1967, 32)

Siirryttyäni ammattiarallani sosiologiasta liikuntapedagogiikan alalle ja samalla opettajakoulutuksen vastuulliseen tehtä-

vään jouduin uuden opintosuunnan ja tiedekunnan kehittämistyössä haastavien kysymysten pariin. Liikunta on monien eri tieteiden kohtaamispaikka eikä mikään inhimillinen ole vierasta liikunnalle. Kaiken ihmistä koskevan tiedon lisäksi siihen kuuluu tavaton paljous eri liikuntalajeja koskevaa tietoa, taitoa, tekniikkaa, taktiikkaa ja säännöstöä. Mikä tässä runsauden tilanteessa on olennaista ja tärkeää, mikä epäolennaista tai vähemmän tärkeää? Pelkistin hämmennykseni erilaisista mahdollisuuksista kolmeksi järjestelmävaihtoehdoksi, joita kutsuin *yhteiskunta-, urheilu- ja oppilaskeskeiseksi* järjestelmäksi. Ne kaikki perustuvat toisistaan poikkeaviin ihmiskäsityksiin. Kielin kongressissa vuonna 1979 luonnehdin näitä teoreettisia järjestelmämalleja mm. seuraavilla tunnuspiirteillä: (Heinilä 1979, 13-22)

	Yhteiskuntakeskeinen jjestelmä	Urheilukeskeinen järjestelmä	Oppilaskeskeinen järjestelmä
Tärkein normilähde	Yhteiskunnan vaateet	Lajivaatimukset	Nuoren kehitys
Ihmiskäsitys	Yhteiskuntakeskeinen	Urheilija	Harmoninen
Opettajatyyppe	Autoritaarinen	Valmentaja	Kasvattaja
Tuloskriteeri	Kurinalaisuus	Suoritusnormit	Harrastuneisuus
Tärkein tietolähde	Yhteiskuntaoppi	Lajioppi	Ihmisoppi

Yllä kuvatut erilaiset koululiikunnan järjestelmät lähtevät siitä, kenen hyväksi siinä toimitaan: yhteiskunnan, urheilun vai nuorten itsensä hyväksi ja ehdoin. Kansallisen liikuntakulttuurimme kehitystä on aikaisemmin hallinnut kilpaurheilun hegemonia ja sidonnaisuus kansainväliseen urheiluun. Kilpaurheilu luontuu myös hyvin kilpailun yhteiskunnan arvostuksiin. Mutta

kilpaurheilu toteutuu pääosin nuorten ja useimmiten miessukupuolen sekä kilpailukyvyyn ehdoin jättäen väestön enemmistön liikunnalliset tarpeet ja mahdollisuudet huomioonottamatta. Teknologinen hyvinvointiyhteiskunta loi istuvan elämäntyylin ja *homo sedens* -ihmisen (Heinilä 1966, 432). Tämä *istuva ihminen* heräsi kuitenkin kaipaamaan liikettä ja liikuntaa. Nuorten ehdoilla toimiva kilpaurheilu ei pystynyt vastaamaan uuteen haasteeseen. Monoliittinen urheilukulttuurimme alkoi kilpaurheilujärjestöjen vastustuksesta huolimatta erilaistua eri väestöryhmien erilaisia tarpeita ja liikuntaedellytyksiä vastaavasti. Tässä erilaistumisprosessissa mm. kuntoliikunta alkoi entistä selvemmin eriytyä omaksi tehtävälueeksi ja vapautua kilpaurheilun sidonnaisuudesta. Tämä merkitsi samalla sitä, nuorison urheiluliike alkoi laajentua koko kansan liikuntakulttuuriksi.

Liikunta on monimuotoisuudessaan ja moni-ilmeisyydessään sellainen runsauden lähde, että siinä on mahdollista toteuttaa mitä erilaisimpia elämäнкäsityksiä ja arvostuksia. Kaikki inhimillinen on löytänyt siinä toteutuksensa niin hyvässä kuin pahassa. Kun kuntoliikunnassa ihmisen vireisyyden ja toimintakykyisyyden säilyttäminen ja edistäminen on keskeinen tarkoitus kilpaurheilussa se on päteminen ja urheilullinen suorituskyky. Molempien järjestelmien tehtävät ovat yleisesti hyväksytyt. Kysymys ei olekaan toisensa poissulkevista vaihtoehdoista, vaan toisiaan täydentävistä ja erilaisia tarkoituksia palvelevista rinnakkaisjärjestelmistä.

Nykypäivän kilpaurheilun näyttävyydessä unohtuu kuitenkin helposti sen melko vaatimaton anti elämän merkityssisältönä. Etenkin huippu-urheilussa, joka on kehittynyt suuren yleisön viihde, hämärtyy helposti sen "juoksemisen, hyppäämisen, heittämisen" tai vaikkapa pallonkäsittelyn yms. sellaisen tempuilun perusluonne. Tarvitaan joku ulkopuolinen tarkkailija, joka Yrjö Kallisen tavoin näkee vielä tuon perusluonteen ja ihmettelee: "Mitä arvokasta on siinä, että joku on sekunnin kym-

mennyksen nopeampi kuin joku toinen?".

Kaikissa vallankäytön järjestelmissä - politiikassa, talouselämässä, järjestötoiminnassa, armeijassa, koululaitoksessa ja siten myös yliopistossa - on ihminen mukana joko toimijana tai toiminnan kohteena. Jokainen järjestelmä on taipuvainen tematisoimaan ihmiskäsityksensä omien tarkoituseriensä mukaisesti: peruskoulu korostaa tasapainoista persoonallisuuden kehitystä, yliopiston "on pyrittävä kasvattamaan opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa", armeija puolestaan kouluttaa maanpuolustusta varten ja urheilujärjestöt vaalivat maan urheilumainetta maailmalla. Jokainen järjestelmä toimii samalla aina myös tietoisesti tai tietämättään jonkin ihmiskäsityksen varassa. Jos tuo ihmiskäsitys on mekanistinen - ihminen käsitetään ikäänkuin koneeksi tai pelkäksi materiaaliksi - tai on yksipuolinen syntyy helposti vaikeuksia järjestelmän toimivuudessa tai tuloksellisuudessa. Korkean vaatimustason huippu-urheilussa ihmiskäsitys voi muuttua helposti mekanistiseksi, jolloin urheilijaa voidaan käsitellä pelkkänä materiaalina - hyvänä tai huonona - jota totaalisen valmennusprosessin avulla pyritään jalostamaan tulokoneeksi tuottamaan kunniaa ja mainetta maalleen ja tuottajilleen eli urheilujohtajille, valmentajille, lajipäälliköille, urheilulääkäreille ja tutkijoille tai karnevaaliumua ja sankaritekoja suurelle yleisölle ja medialle. Vaatiessaan entistä totaalisempaa panostusta urheilu-uraan järjestöt sitoutuvat samalla moraaliseen vastuuseen urheilijain kaikinpuolisesta hyvinvoinnista eikä vain aktiiviuran ajaksi vaan myös sen jälkeen, kun "Manu on tehnyt tehtävänsä" seuransa ja maansa hyväksi. On kuitenkin todettava, että järjestöt ovat entistä seikeämmin ja määrätietoisemmin tunnustaneet tämän vastuunsa. Urheilija ei ole vain materiaalia tai tuote kilpailun markkinoilla, vaan aina myös ihminen, jonka elämään kuuluu muitakin intressejä kuin "juoksemista, hyppäämistä, heittämistä tai lätkän vispaamista". Urheilijoiden oma järjestäytyminen omien etujensa, sosiaaliturvan ja perusoikeuksiensa

turvaamiseksi on osaltaan vaikuttanut tähän myönteiseen kehitykseen.

Nykypäivän huippu-urheilua ei olisi ilman urheilujournalismia ja suurta yleisöä. Urheilujournalismi puolestaan elää huippu-urheilusta. Tämä intressien yhteisyyteen perustuva allianssi huippu-urheilun ja journalimin välillä on koko liikuntakulttuurin kehityksen kannalta varsin merkityksellinen. Urheilujournalismin välittämä ihmiskäsitys on usein varsin *marcuselainen*, yksiulotteinen urheilusankari, joka elää vain urheilusta ja antaa kaikkensa urheilulle. Urheilujournalismi elää yleisöstään ja yleisö puolestaan urheilijoiden menestyksestä ja saavutuksista. Tästä syystä urheilujournalismi tuottaa sankareita, urheilijavallioita ja megatähtiä - urheilijan ikään katsomatta. Ei ihme, vaikka nuoren pää voi mennä pyörälle tällaisesta julkisuudesta. Mutta nuoren sankarin toiluksilla on oma myyntiarvonsa; urheilujournalismi elää myös niistä. Sennat, maradonat, simsonit, nykäset ja myllyläät eivät ole vain urheilun vaan myös urheilujournalismin tuotekehittelyn tulosta. Urheilujournalismi on aina vastuussa urheilijasta myös *ihmisenä*.

YHTEISKUNTA YHTEISENÄ ASIANA

Yhteisvastuun mureneminen sisäsyntyisenä uhkatekijänä vaarantaa hyvinvointikehitystä ja heikentää puolustustahtoa. Veteraanitilaisuudessa pidetty esitelmä 14.10.95

Puoli vuosisataa sitten isänmaa oli vaarassa, huomisesta ei ollut varmuutta. Suomi kamppaili olemassaolostaan. Mutta lujan uskon ja tahdon avulla ja koko kansan ponnistuksin tuo lopun uhka torjuttiin ja selvittiin myös sotakorvausten kohtuuttomista velvoitteista ja maan jälleenrakentamisen suurista haasteista. Samoin avuin myös kotikontunsa menettänyt karjalaisväestö

löysi uudet elämisen mahdollisuudet. Maan jälleenrakentamisen jälkeen yhteisponnistuksin luotiin myös perusta yhteiskunnan hyvinvointikehitykselle, jonka hedelmistä uudet sukupolvet ovat saaneet nauttia.

Sodan kaltaisessa uhkatilanteessa tarvitaan lujaa elämisen halua ja kansan yhteisvastuuta. Mutta myös rauhan aikana tarvitaan yhteisvastuuta. Se on ilojen ja murheitten, runsauden ja niukuuden jakamista lähimmäisten kanssa. Jos tämä kansamme perinteisiin, historiaan ja perusarvoihin perustuva yhteisyyden tunto murenee, kansakunnan tulevaisuus vaarantuu tai ainakin sen elinvoima heikkenee. Yhteiskuntamme kehitystä ei vaarana yksin jokin ulkoinen uhka, vaan myös sisäiset ja sisäsyntyiset, kansakunnan yhteisyyttä ja yhteisvastuuta jäytävät ilmiöt kuten kriisitilanteet, jyrkät etuvastakohtaisuudet ja laaja-alaiset toimintahäiriöt. Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa usein vain ulkoiset uhkatekijät ja tärkeä maanpuolustus ovat olleet huomion polttopisteessä. Vähemmän on kiinnitetty huomiota näihin sisäisiin uhkatekijöihin. Suojelupoliisin päällikkö Eero Kekomäki näkee turvallisuuskysymyksen samansuuntaisesti todetessaan, että turvallisuuskulttuuri on ihmisten tietoisuutta turvallisuushista, vastuuntuntoa ja valmiutta yhteistyössä muiden kanssa kehittää suomalaista yhteiskuntaa (HS 26.8.95).

Jokaisen suomalaisen pitäisi tuntea, että tämä on maa, jossa on hyvä elää ja joka tarjoaa jokaiselle kansalaiselleen hyvän elämisen mahdollisuuden. Mutta onko kaikkien kansalaisten usko hyvän elämisen mahdollisuuteen nykypäivän yhteiskunnassa kattava? Lähes puoli miljoonaa kanssaihmistämme on vailla työtä ja elää yhteiskunnan tuen varassa. Ainakin heillä tämä usko on varmasti alkanut horjua; samoin niillä kymmenillä tuhansilla maanmiehillämme, jotka lähimenneisyydessä lähtivät naapurimaastamme etsimään työtä ja parempia elämisen mahdollisuuksia. Laaja työttömyys yleensä ja nuorisotyöttömyys

erityisesti kaikkine lieve- ja syrjäytymisongelmineen jäytää laajojen kansalaispiirien uskoa tähän maahan ja sitä enemmän, mitä piittaamattomammin me parempiosaiset ja ennen kaikkea yhteiskunnan keskeiset vaikuttajatahot - julkinen valta, talouselämä, kirkko, kulttuuriliitti, korkeakoululaitos - suhtautuvat tähän vakavaan ongelmaan.

On käsittämätöntä, miten vaisusti on suhtauduttu juuri laajaan nuorisotyöttömyyteen. Koulunpenkiltä perusvalmiutensa vasta hankkinut nuori ihminen voi kasvaa täyteen yhteiskuntakelpoisuuteen vain työssä, oman työpanoksensa kautta ja siitä vastikkeeksi saadun hyvän itsetunnon varassa. Jos tätä mahdollisuutta yhteiskunta ei voi tarjota nuorilleen, joilla on työuran rakentamisen ja työkyvyn halut parhaimmillaan he ajautuvat helposti vaikeuksiin, joista vakavimpia ovat nuorisorikollisuus, huliiganismi, katuväkivalta, huumeiden käyttö jne. Nuorisotyöttömyys on kuin aikapommi, joka lauetessaan voi aiheuttaa suurta vahinkoa yhteiskunnassa. Se on yhteiskunnallinen sairaus ja häitiötila, joka murentaa yhteiskunnan perusteita ja uskoa hyvän elämisen mahdollisuuteen. Näin tapahtuessa se väistämättä heikentää myös nuoremman sukupolven maanpuolustustahtoa eli uskoa siihen, että tätä maata kannattaa vaikkapa aseina puolustaa!

Asia on vakava. Olisi aihetta järjestää kaikkien vaikuttajatahojen kanssa yhteistalkoot kysymyksen ratkaisemiseksi. Maata uhkaa paha hajaannus, jos kansamme jakaantuu työn teon oikeuden osalta kahden kerroksen väkeen ja jos ei edes laajaa nuorisotyöttömyyttä pystytä hoitamaan. Myönnän, että yliopistomiehen on helppo näin sanoa. Yliopiston ääni on kuitenkin ollut aivan liian heikko yhteiskunnan painiessa nykyisten vaikeiden kysymysten parissa. On usein helpompaa sulkeutua tieteen norsunluutorniin kuin osallistua kompleksisten yhteiskuntaongelmien selvitystyöhön, jossa usein joutuu panemaan oman osaamisensa likoon ja altiiksi kritiikille. Suuren yliopistomie-

hen ja yhteiskunnallisen vaikuttajan Edvin Linkomiehen opetus, jonka hän antoi juridiikan tutkijoille oikeustieteellisen tiedekunnan promotiossa on edelleen ajankohtainen:

"Älkää tutkiko vain juridiikan formaalista puolta, vaan tutkikaa sen tärkeitä sisältökysymyksiä, tutkikaa esimerkiksi kansan oikeustajuntaa!"

Olen aina korostanut yliopiston yhteiskuntavastuuta ja tutkijoiden osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun. Luulen että oma liikuntatieteiden ala on tässä suhteessa ollut poikkeuksellisen aktiivinen. Mutta myös kehitystyötä riittää. Tutustuin joskus 1970-luvulla Englannissa alani ajankohtaisiin kehittämishankkeisiin. Koska maassa oli tuolloin suuri työttömyysongelma sikäläinen valtion urheiluneuvosto, *Sport Council*, oli käynnistänyt oman erityisohjelmansa työttömien liikuntamahdollisuuksien turvaamiseksi ja samalla työttömyyden lieveongelmien lievittämiseksi! Mutta kun työttömyys yhteiskunnallisena ongelmana levisi omaan maahamme mitään vastaavaa tukitoimintaa ei urheilujärjestöissämme saati valtion urheiluneuvostossa syntynyt. Urheiluväki oli sulkeutunut urheilun itseriit-
toisuuteen. Vasta pitkän viiveen jälkeen ja nimenomaan kunnallisella tasolla alkoi näkyä merkkejä heräämisestä yhteiskunnalliseen vastuuseen ja esimerkiksi Jyväskylän uimahalleissa työtömille järjestettiin maksuttomia uintimahdollisuuksia.

Sotien ja jälleenrakentamisen ponnistuksista selvittiin kohtalonyhteyden hitsaaman lujan yhteishengen ja yhteisvastuun varassa. Tunnuksena oli: *veljeä ei jätetä*. Tätä henkeä ja yhteisvastuuta tarvitaan myös laman vaikeuksista selviytymisessä. Kovin hitaasti vain yhteiskunnan valtarakenteet näyttävät oppivan tämän läksyn. Kasinotalouden hullujen vuosien aikana levisi itsekäs omanvoitonpyynti, pelinsäännöistä ja kokonaisuuden eduista piittaamaton eduntavoittelu. Kaveria ei jätetä

muuttui usein *kaverille ei jätetä* -hengeksi. Vapauden ja runsauden tilanteessa oikeuksien ja etujen tavoittelu nousi etualalle. Kiinnitin tähän vinoutumaan yliopiston lukuvuoden avajaispuheessani jo vuonna 1977 huomiota:

"Kaikilla oikeuksilla on yhteiskunnassa myös oma hintansa. Käsitteenäkin oikeus tavallaan jo implikoi vastakäsitteen ja samalla "hintansa", *velvollisuuden*. Minun oikeuteni merkitsee samalla velvoitetta joko minulle tai jollekin toiselle. Vapauden vaatimus sisältää myös vastuun. Ikimuistoinen "jokamiehen oikeus" myös velvoitteen luonnonsuojeluun, oikeus terveyspalveluihin vastuun omakohtaisesta terveydenhoidosta, oikeus yhdistysjäsenyyteen ja sen etuihin vastuun myös yhdistyksen asioista, oikeus työhön vastuun työtehtävien kunnollisesta suorittamisesta jne. Yhteisöelämän perusluonteeseen kuuluu *antamisen ja saamisen* tasapaino ja niiden toisiinsa kytkeytyminen. Käsitteemme yhteiskunnasta ja sen elämisen ehdoista on virheellinen, jos kuvittelemme niiden sisältävän vain oikeuksia ja vain saamista. Oikeutemme ovat oikeutettuja vain ja jos olemme valmiit myös antamaan oman panoksemme yhteisen hyvinvoinnin hyväksi, kantamaan oman vastuamme ja velvollisuutemme hyvitäksenä oikeuksistamme, saamisistamme. *Kansalaisoikeuksien rinnalle kuuluvat myös kansalaisvelvollisuudet*".

Oikeusministeriön kansliapäällikkö ja entinen kauppaoikeuden professori Kirsti Rissanen on hiljan todennut samansuuntaisesti: "Oikeuksista puhuminen voi (kuitenkin) osoittaa kielteiseksi, jos unohdetaan pohjoismainen velvollisuusperiaate. Jokaisen aitojen oikeuksien toteuttaminen edellyttää nimittäin jokaisen vastavuoroisia velvollisuuksia" (HS 23.7.95).

Mikään yhteiskunta tai yhteisö ei pysy toimintakykyisenä, jos me niissä ikäänkuin vapaamatkustajina pyrimme saamaan itsellemme ja ryhmällemme vain oikeuksia ja etuja. Yhteiskunta ei

ole kuin joku tarujen runsaudensarvi, joka hokkuspokkuskeinoin pystyy tuottamaan mannaa kaikille. Oikeuksiin kuuluu aina myös velvoitteet ja yhteisvastuu kokonaisuudesta. Vapaan kilpailun ja markkinatalouden eduista nauttiessamme meidän on samalla kunnioitettava yhteisiä kilpailun ja reilun pelin sääntöjä.

Urheilussa kilpailu tuottaa sankareita, mainetta ja kunniaa, mutta kovenevassa kilpailussa näyttää myös väärinpeluu ja tuloskeinottelu yleistyvän. On suorastaan irvokasta, että urheilussa tarvitaan maailmanlaajuinen *valheenpaljastusjärjestelmä* kalliine doping-laboratorioineen ja testauksineen tämän väärinpeleluun torjumiseksi. Kilpailun yhteiskunnassa tuloskeinottelu löytää helposti suotuisan kasvupohjan ja reilu ja avoin peli muuttuu "liikesalaisuudeksi". Mureneeko samantien suomalaisen rehellisyys ja luotettavuus?

Palaan teemaan oikeuksien ja velvollisuuksien suhteesta yhteiskunnassa. Nauttiessamme kansalaisoikeuksistamme ja vapaudesta meillä on myös kansalaisvelvollisuutemme puolustaa näitä oikeuksia ja tarvittaessa vaikkapa asein. En voi hyväksyä sellaista moraalikäsitystä, joka korostaa yksin kansalaisoikeuksia mutta väistää kaiken velvollisuuden yhteiskuntaa kohtaan. Aseistakieltäytymisen moraaliperusteet voivat olla hyväksyttäviä, mutta totaalinen kieltäytyminen esimerkiksi aseettomasta yhteiskuntapalvelusta on mielestäni kansalais*liftarin* moraalialia.

Yhteiskunnan nykykuvassa on useita sellaisia kehityspiirteitä, jotka ovat omiaan murentamaan tärkeää yhteisvastuun toteutumista. Edellä viitatus lisäksi sitä heikentää suurten väestöryhmien passivoituminen työttömyyden ja sen lieveilmiöiden seurauksena, kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien puutteet mutta myös joukkoviihteiden hallitsema ajankäyttö. On vaikea kuvitella, että hyvä eläminen voisi perustua vain *toisten* tekemisten katselemiseen tai kuuntelemiseen eli elämän sivustaseuraamiseen. Hyvään elämiseen kuuluu olennaisesti se, että ih-

minen on itse aktiivinen ja toteuttaa itse itseään eikä pelkästään sivusta myötäile toisten elämää. Liikunta on tarkoitettu kaikille, yhteisten asioiden hoito eli politiikka on kaikkien asia jne jne. Nykyisin puhutaankin kansalaisyhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan kehittäminen perustuu paljossa kaikkien kansalaispiirien aktiiviseen osallistumiseen. Tässä tarkoituksessa yhteiskunnallista päätöksentekoa pyritään siirtämään lähelle itse ihmistä eli sitä elämän arkea, jota varten yhteiskunta ja sen monet toimintaorganisaatiot ovat olemassa. Kaiken tämän taustalla on pyrkimys kehittää yhteiskuntaa siten, että se entistä paremmin ja mahdollisimman monelle kansalaiselleen pystyisi tarjoamaan hyvän elämisen mahdollisuudet. Kaikki tämä voi vahvistaa yhteisvastuuta ja samalla kansalaisten - myös nuorien - uskoa siihen, että tämä on meille suomalaisille paras maa elää.

Sodan ja jälleenrakentamisen vuosina usko supomalaiseen elämänmuotoon ja kansan vahva yhteisvastuun tunto auttoivat meitä säilyttämään itsenäisyytemme ja turvaamaan myönteisen yhteiskuntakehityksen. Maamme tarvitsee jälleen noita samoja lääkkeitä: yhteisvastuuta, työtä ja omista eduista tingimistä, selviytyäkseen nykytilanteen vaikeuksista. **Yhteiskunta** on, kuten tämä käsite osuvasti tähdentää, **yhteinen** asiamme. Lopetan kansliapäällikkö Rissasen velvoittavaan vetoomukseen:

"Kansanvallan on oltava vastuullista. Oikeudenmukainen yhteiskunta vaatii ihmisiltä kykyä eläytyä toisen asemaan, auttaa muita ihmisiä selviytymään ja tajuamaan omien tekojensa vaikutukset. Meillä kaikilla on ihmisen kokoinen ja oman asemamme mukainen vastuu jokaisen ihmisen perusoikeuksien toteutumisesta".

V ELÄMÄNTAITEILUA

ELÄKEIÄN ELÄMÄNHALLINTAA

Eläkkeelle siirtyminen merkitsee suurta ja ehkä vaikeakin elämänmuutosta. Aloite Espoon kaupungin vanhusneuvostolle eläkkeelle siirtyvien elämänhallinnan edistämiseksi monipuolisen palvelupaketin avulla.

P.M. Ikääntyminen yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä

Väestörakenteessa tapahtuvat muutokset: väestön ikääntyminen ja eläkeläisväestön kasvu, ovat yhteiskuntapoliittisina kysymyksinä nousseet julkisen keskustelun polttopisteeseen. Tässä ei ole kysymys vain suuren ikääntyvän väestöryhmän hyvinvoinnista, vaan samalla yhteiskunnan lisääntyvistä huoltovelvoitteista ja koko kansantalouteen kohdistuvista kustannuspaineista.

Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää pyrkiä mm. yhteiskuntapoliittisin toimenpitein ja kansalaisjärjestöjen avulla tukemaan ikääntyvän väestöosan *hyvän elämisen* edellytyksiä ja mahdollisimman pitkää itsellistä toimeentulemistä kotioloissa. Näin kevennettäisiin myös kalliin laitoshuollon tarvetta ja helpotettaisiin vanhushuollon kustannuspaineita..

Yhteiskuntapoliittisin toimenpitein voidaankin monin tavoin tukea ja edistää ikääntyvien **omaehtoisen elämisen** edellytyksiä ja hyvinvointia, sillä elämisen laatu riippuu paljossa mm. ympäristön turvallisuudesta ja viihtyisyydestä sekä tarpeellisten palvelujen saatavuudesta. Jos taloudellinen toimeentulomme on

eläkeiässä turvattu, elämisen laatu ja hyvinvointimme riippuu lopulta usein meistä itsestämme eli siitä, *osaammeko elää hyvää elämää* eli miten olemme valmistautuneet käyttämään nämä elämämme loppovuodet iloksemme ja hyödyksemme.

Nykypäivän kilpailun yhteiskunnassa työ ja ammatti voi hallita ihmisen elämää siinä määrin, että esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen aikaansaama elämänmuutos voi merkitä vaikeaa **uudelleensopeutumista**. On opittava elämään ilman työnteon antamaa elämänsisältöä ja -rytmiä mutta myös ilman sen sosiaalisia verkostoja. Tämä elämänmuutos voi olla syynä jopa eriasteisiin sopeutumisongelmiin, joista vakavimpia ovat erilaiset *vieraantumisoireet, syrjäytyneisyys ja itsetunnon häiriöt*. Aviopuolison menettäminen voi vielä syventää tätä murrosta elämäntilanteen vaihtuessa *yksinelämiseksi, itsehuoltajuudeksi ja yksinäisyydeksi*.

Osaamista ja elämänhallintaa arvostava nyky-yhteiskunta on *koulutusyhteiskunta*, joka valmentaa ja kouluttaa nykyihmistä jatkuvasti ja entistä tehokkaammin työelämän muutoksiin ja sen kasvaviin vaatimuksiin. Työelämän pätevyysvaatimusten korostuessa unohtuvat tai jäävät toissijaisiksi ihmisen yksityiset, *omaan elämänhallintaan* kuuluvat osaamisen tarpeet. Tästä hälyttävänä oireena ovat mm. elämäntapaan usein ankkuroituvat ns. hyvinvointisairaudet, jotka ovat yleistyneet ja aiheuttavat kasvavia terveydenhuollon kustannuksia.

Mutta myös siirtyminen *lopulliselle vapaalle* voi merkitä uusia haasteita ja sellaisia elämänhallinnan uusia eväitä, jotka ovat tarpeen hyvään elämiseen eläkeläisen omin ehdoin ja edellytyksin. Tähän elämänhallintaan ei ole järjestetty mitään varsinaista valmennusta, vaan jokaisen on itse omaehtoisesti ja kykyjensä mukaan tiedostettava ja hankittava tällaiset valmiudet.

Eläkeläisen elämänhallinnan ja hyvän elämisen tavallisimpia

rakenneosia ovat mm. terveys, turvallinen ympäristö, ystävyys-suhteet, elämän tarkoituksellisuuden kokemus, itsensä toteuttaminen, "ajassa pysyminen" ja arkirutiinien hallinta. Hyvän elämisen elementit voivat olla koostumukseltaan osin erilaiset eri ihmisillä tai vaihdella painoarvoltaan. Siirtyminen eläkkeelle ja elämänmuutokseen tapahtuu helpoimmin, jos nämä peruselementit ovat jo hallinnassa, mutta monien kohdalla niissä esiintyy myös kehittämistä ja täydennystä kaipaavia puutteita. Tähän tarjoavat apuaan mm. monet kansalaisjärjestöt, seurakunnat, työväen- ja kansalaisopistojen aikuiskoulutusohjelmat mutta myös monet kunnalliset peruspalvelut. Kaiken tämän tarjonnan hyväksikäytön ajankohtaisena pulmana on kuitenkin palvelujen hajanaisuus ja niiden eläkeläisrelevanssin määrittelemättömyys. Jotta eläkeläisväestö tiedostaisi nykyistä paremmin edellä mainitut palvelut "omikseen" ja heidän hyvän elämisen tarpeisiin tarkoitetuiksi, ne olisi paketoitava erityiseksi **eläkeläispalvelupaketiksi**, joka hinnoiteltuna ja ohjelmaksi jäseneltynä olisi kasvavan eläkeläisväestömme käytettävissä. Tällainen palvelupaketti voisi sisältää esim. seuraavanlaisia hyvinvointia tukevia palveluja:

HYVINVOINTIELEMENTTI

Terveys ja toimintakykyisyys

Kansalaisaktiivisuus

Ihmissuhteet, ystäväpalvelu

Kotipalvelut

Itseopiskelu

Kulttuuriharrastus

PALVELUN TUOTTAJA

Liikuntaseurat, kunnallinen liikuntatoimi, terveyspalvelut, Eeva-projekti

Eläkeläisjärjestöt, media

Yhdistykset, seurakunta

Kunnan vanhuspalvelu

Oppilaitosten aikuiskoulutusohjelmat

Työväenopisto, kunnan kulttuuripalvelut

Kädentaidot ja käsityöt	Työväenopisto
ATK-tietoliikenne	Työväenopisto
Puu- ja kasvitarhanhoito	Työväenopisto, kirjallisuus
Matkailu	Eläkeläisjärjestöt ja matkatoimisto
Kodinhoito (yksinäisille?)	Työväenopisto, kunnan vanhustalopalvelu

Tämänkaltaisen eläkeläis- ja ohjelmapalvelun kehittäminen tulisi toteuttaa yhteistyössä näitä palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa. Ohjelman toteuttamisessa olisi pyrittävä hyvään yhteistyöhön myös paikkakunnan työnantajien ja yritysten kanssa, koska on eettisesti perusteltua, että myös työyhteisöt kantavat osaltaan vastuunsa henkilöstönsä *pehmeästä laskusta* työelämästä eläkkeelle. Pehmeänä kädenpuristuksena voisi tällöin olla vaikkapa edellä kuvattu eläkeläisen palvelupaketti tutustumistarjouksena ja valmiiksi maksettuine *palveluseteleineen!*

Espoon kaupungin vanhuspoliittinen toiminta on osoittanut, että kaupunki pyrkii aktiivisesti ja laatu-tietoisesti huolehtimaan ikääntyvän väestönsä hyvinvoinnista. Yhteiskunta- ja väestöpoliittisesti on perusteltua, että me jo tänään, kun väestömme ikärakenne on vielä työikäpainotteinen, pyrimme luomaan hyvät edellytykset kasvavan eläkeläisväestön hyvinvoinnille. Tämä on ollut myös kyseisen palvelupaketin tarkoitus. Espoolla on kaikki edellytykset kehittyä mallikunnaksi myös eläkeläisten hyvänä ja viihtyisänä asuin-ympäristönä. Tätä pyrkimystä tukevat kaupungimme kehittyvät vanhustalopalvelut, mutta myös paikkakuntamme monet aktiiviset eläkeläis- ja veteraanijärjestöt sekä seurakuntien eläkeläistoiminta. Tähän tukiryhmään tulisi kuulua myös paikkakunnan työnantajat ja yritykset ”pehmeine kädenpuristuksineen” täysinpalvelulleille eläkeläisilleen

Kirjoittaja edustaa Espoon Sotaveteraaneja ry Espoon kaupun-

gin vanhusneuvostossa vuodesta 2004 alkaen. Kirjoittaja osallistui v. 2002 Jyväskylän kaupungin vanhuspoliittisen strategian valmisteluun. Hän kuului tuohon aikaan myös yksityiseen eläkeläisryhmään, joka bridegeharrastuksen ohessa pohdiskeli ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä ja mm. eläkeläisten elämänhallinnan problematiikkaa (ks. Esa Saarinen-Eeva Soninen, Vanhenemisen taide. Atena: Jyväskylä, 1998.

VETERAANIN HUONEENTAULU

Mitä kuuluu ikääntyvien sotaveteraanien yksinkertaiseen päiväjärjestykseen? Esitelmä Keski-Suomen Sotaveraanit ry:n piirikokouksessa v. 2001.

Ihminen on varsin konstikas olevainen ja käsittämättömän rikkaan luomakunnan ainutlaatuinen jäsen ja kaitsija. Ihmisen ainutlaatuisuus perustuu osaltaan siihen, että hän tietoisuutensa ansiosta pystyy muuttamaan ympäristöään ja luomaan erilaisia kulttuureja erilaisine tapoineen, kielineen ja yhteiskuntarakenteineen. Mutta huolimatta kulttuurien erilaisuudesta, meissä ihmisinä on toki paljon myös yhteistä. Tässä kaavailtu huoneentaulu rakentuu juuri siihen, että meillä veteraaneilla on paljon lajiperimästämme ja samasta kulttuuri- ja kokemuspohjastamme johdettavia tarpeita ja intressejä, joiden päivittäinen huolinta on varsin tärkeää kaikinpuolisen hyvinvointimme kannalta. Huoneentauluun on luonnosteltu viisi erilaista ohjelmakohtaa eräänlaiseksi veteraanin päiväjärjestykseksi. Ohjelman pätevyys jää tietysti avoimeksi ja arkikäytännössä testattavaksi.

1. Fyysinen päivähuolto

- aamukäynnistys
- nivelliikkuvuus
- liikuntahuolto
- ruokavalio

Elimistömme toimintakyky ja kunto eivät säily itsestään ilman päivittäistä huoltoa ja harjoittamista. Ihminen on luotu liikkuvaksi ja päivittäinen liikunta on välttämätön edellytys toimintakykyisyytemme säilyttämiseksi. Ikääntyneen kehomme aamukäynnistys on kuitenkin aloitettava "hitaasti kiiruhtaen" ja kisasamaisesti jäseniä oikoillen. Päivän varsinaiseen liikuntaohjelmaan kuuluvat olennaisena osana aina myös lihasvenytykset ja liikeratojen laajuutta ylläpitävät "nivelliikkeet". Päivittäinen ulkoilu ja kotijumppa, jonka voi liittää kotiaskareisiin tai TV:n katseluun, kuuluvat hyvään päiväjärjestykseen, mutta kohtuuttomuutta, riskejä ja kipukynnysten ylittämistä välttäen - kukin edellytysten mukaan ja elimistönsä signaaleja kuunnellen! Liikunta ja elimistön toimintakyvyn ylläpitäminen lisäävät myös energiankulutusta, joka edellyttää käyttöön "korkeaoktaanista polttoainetta" eli terveysvalistuksen suosimaa monipuolista ruokavaliota erilaisine ravinteineen, hivenaineineen ja vitamiineineen.

2. Henkinen päivähuolto

- ajanseuranta
- "oppia ikä kaikki"
- muistijumppa
- harrastukset

.Myös ihmisen henkinen puoli tarvitsee päivittäisen harjoitusoh-

jelmansa säilyttääkseen vireisyytensä. Tähän ei riitä TV:n tarjoamat runsaat, usein jopa valmiiksi naurettuakin viihdeohjelmat; mielen harjoitukseen tarvitaan myös aktiivisempaa osallistumista. On tärkeää, että me uutisviestinnän avulla seuraamme maailman tapahtumia ja pysymme muuttuvassa yhteiskunnassa ajan tasalla. Mutta meidän ei pidä tyytyä vain sivustaseuraamiseen, vaan pyrittävä edellytystemme mukaisesti olemaan aktiivisesti mukana elämässä ja ympäristömme tapahtumissa.

Elämänkokemuksen pohjalta voimme lähipiirissämme ja julkisemminkin ottaa kantaa ja arvioida "maailmanmenoa" sekä yhteisten asioiden hoitoa yleensä ja veteraaniasioiden erityisesti. Myös erilaiset askartelut, harrastukset ja itseopiskelut ylläpitävät mielen vireisyyttä ja antavat elämän loppusuoralle tarkoitusta ja sisältöä.

Muistihäiriöt kuuluvat yleisesti ikääntymisen myötähaittoihin. Lääkkeeksi suositellaan aktiivista muistin harjoittamista: kaikki sellainen ajatustoiminta, joka aktivoi aivojemme muistijärjestelmää, edistää muistikyvyn säilymistä. Siten esimerkiksi opiskelu, sanaristikot ja muistamista vaativat seurapelit tarjoavat hyvää muistijumppaa!

3. Sielunhoito

- hiljentymistuokiot
- kutsu iltahuutoon
- arvokysymykset
- luontosanoma

Tiedostavana henkiolentona ihminen pohtii myös perimmäisiä kysymyksiä elämän ja kaiken olevaisen synnystä ja tarkoituksesta. Kiireisen elämänrytmin seurauksena syvähenkiset kysymykset alkavat askarruttaa monia nykyihmisiä vasta elämän-

kaaren loppuvaiheessa, viimeisen iltahuudon lähestyessä. Toisin oli sodan aikana. Perimmäisten kysymysten äärellä oltiin usein sekä rintamalla että kotijoukoissa, ja linkkiyhteydet “yläker-taan” olivat ahkerassa käytössä. Tänään tässä yhteysverkostossa on hiljaisempaa ja ihminen maailmaa mullistavine keksintöi-neen ja suursaavutuksineen on korotettu arvoon arvaamatto-maan, jopa elämän suuren mysteerin ratkaisijaksi!

Elämänkaaren loppupuolella myös luonto suuressa rikkaudes-saan ja monimuotoisuudessaan vetää entistä enemmän puoleen-sa. Luonnon ihmeitten tiedostuessa nykyihminenkin voi hiljen-tyä ja virittyä suuren säveltäjämestarin Ludwig van Beethove-nin ylevään säveljulistukseen “*Jumalan kunnia luonnossa*”. Ihmeellinen luonto voi valmentaa meitä myös viimeiseen iltahuutoon.

4. Lähimmäissuhteet

- elämänkumppanuus
- sukupolviperinteet
- veteraaniveljeys
- osallistuminen

Jokaisen meistä on lopulta itse määriteltävä elämänsä tarkoitus ja kantansa sen perimmäisiin kysymyksiin. Hiljentymisen näi-den kysymysten äärellä palvelee tätä tarkoitusta. Toisaalta on huomattava, että ihmisyys, tuon käsitteen parhaassa merkityk-sessä, voi toteutua ja kehittyä meissä vain vuorovaikutuksessa kanssaihmistemme kanssa: ihminen on “sosiaalinen eläin”. Kauniilla tavalla tämä toteutuu kestävässä aviokumppanuudes-sa, elämän myötä- ja vastoinikäymisten kohtaamisessa ja jaka-misessa toisen kanssa, mutta myös veteraanien sodan koettele-muksissa syntyneessä veljeydessä ja yhteisvastuun siteissä, mi-kä toteutuu vieläkin veteraanitoiminnassa tunnuksin “veljeä ei

jätetä” ja “yhdessä kestittiin”.

Perhe- ja yleensä läheissuhteet ovat keskeisiä elämässä, koska niissä me voimme toteuttaa parhaiten ihmisenä olemisen monet tarpeet. Hyvät lähisuhteet antavat elämän loppusuorallekin taroituksen ja tarpeellisen tuen; yksinäisyys voi taas olla syynä elämän tarkoituksettomuuden ja vieraantumisen kokemuksiin. Lähisuhteet ja erityisesti sukupolvien välinen vuorovaikutus ovat merkityksellisiä myös kulttuuriperinteen ja koeteltujen elämänarvojen säilyttämisen kannalta. Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa ikäihmisten koeteltu kansalaiskunto on menettänyt merkitystään käytännön elämässä. Tästä syystä myös eläkeläiset syrjäytyvät helposti yhteiskunnan yhteisten asioiden hoidosta. Näin tapahtuessa arvokasta käytännön osaamis-pääomaa jää hyödyntämättä. Mutta tähän tilanteeseen ei ole pakko tyytyä. Yhteiskunta on yhteinen asia ja sen kehittäminen sellaiseksi, että se tarjoaa hyvät ja turvalliset elämisen ehdot myös ikääntyneille ja työuran jättäneille kansalaisilleen on myös meidän itsemme asia ja tehtävävastuu!

5. Jäämistön huolinta

- kotiarkisto ja -varasto
- veteraaniperintö
- jälkisäädökset

Kulutussyhteiskunta tuottaa valtavasti erilaista tavaraa: kulutus-hyödykkeitä, tarvekaluja, käyttökamaa, kirjallisuutta, arkistoaineistoa yms. Jätevuoret kasvavat ja kotien komerot ja säilytystilat täyttyvät. Tarttis tehdä jotain, jotta perilliset eivät joutuisi aikanaan mahdottoman tehtävän eteen. Nyt on luopumisen aika ja käyttötavarat pitäisi erottaa jätetavarasta ja perinnearvokas aineisto kierrätys- ja jätemateriaalista. Helpommin sanottu kuin tehty, koska me veteraanit olemme kokeneet niukkuuden ajat ja

oppineet säästämään kaiken sellaisen, jolla saattaisi vielä olla joskus käyttöarvoa.

Veteraanien erityistehtävänä on tallentaa tulevia sukupolvia varten perinneaineisto, joka kertoo sotiemme kohtalonvuosista. Tähän kuuluvat mm. veteraanien sotamuistelmat, sotapäiväkirjat, kirjeenvaihto, valokuvat yms. mutta myös puhdetyö- ja varuste-esineistö, kunniamerkit jne. Elämänkaaren loppusuoran saneeraukseen voi kuulua myös jälkisäädösten laatiminen perinnönjakoa varten. Lähiomaisten puuttuessa perintö voidaan jälkisäädöksessä osoittaa myös johonkin yleishyödylliseen tarkoitukseen, jota esim. veteraanien oma yhdistystoiminta ja huoltotyö edustaa.

*Rannalle himmeän lahden aurinko laskenut on.
Kutsu jo soi iltahuudon, taakka jo laskenut on.
Taattoa muista sä silloin, askel jo uupunut on,
lapset ja lastemme lapset, teidän nyt vuoronne on.
Hoivatkaa, kohta poissa on veljet,
muistakaa, heille kallis ol' maa.
Kertokaa lasten lapsille lauluin,
himmetä ei muistot koskaan saa
(Kalervo Hämäläinen)*

HYVÄN ELÄMISEN PUITTEITA

Vanha muistelee usein elämäänsä: mitä tuli tehtyä, mitä olisi pitänyt jättää tekemättä ja mitä olisi pitänyt tehdä toisin. Elämä nykyaikana on muuttunut niin kompleksiseksi, että siitä otteen saaminen eli *hyvä eläminen* on tullut entistä vaikeammaksi. Ehkäpä vanhemman sukupolven subjektiivisetkin kokemukset ja evästyksset ovat paikallaan?

Elämä on suuri mysteeri, jota sukupolvien viisaat ovat kautta aikojen yrittäneet ratkaista. Media kuvastaa osaltaan elämää nyky-yhteiskunnassa. Miten kompleksinen, monisärmäinen ja pirstaleinen tuo kuva esimerkiksi päivälehdissä onkaan ja sellaisena suorastaan hämmentävä. Tämä nykyelämän kompleksisuus merkitsee samalla sitä, että sen jäsentäminen mielekkääksi todellisuudeksi käy entistä vaikeammaksi, josta vuorostaan voi olla seurauksena lisääntyvät syrjäytymis- ja vieraantumislmiöt. Miten paljon yksinkertaisempi ja rajallisempi tuo todellisuus olikaan vielä vaikkapa maatalousvaltaisella 1800-luvulla, jolloin usein pieni kyläyhteisö muodosti sen suppean todellisuuden, jossa elämisen tarkoitus ja mieli toteutui.

Ikäihmisinä muistelemme menneitä aikoja usein ihannoiden, vaikka elämän olosuhteet saattoivat olla nykymittapuun mukaan varsin ankeat. Tämä myönteisyys saattaa osin perustua siihen, että elämisen kuviot olivat aikaisemmin nykyistä moninverroin yksinkertaisemmat ja selkeämmät ja sellaisina paremmin käsitteellisessä hallinnassa. Ei meidän nuorina tarvinnut odottaa isän kyyditystä urheiluhallille ja siellä pääsyä ohjattuun harjoitukseen, vaan hoidimme itse nuo asiat kotipiirissä. Ei meidän tarvinnut olla vanhempimme taskurahojen varassa, vaan nuo rahat hankittiin itse vaikka romuja keräämällä tai kevätesikkoja

myymällä eikä tässä yksityisyrityksessä tarvittu mitään elinkeinon harjoittamisen lupaa!

Ihminen pyrkii jäsentämään ja mieltämään elämänsä todellisuuden, joka jatkuvasti laajenee ja samalla kompleksisoituu. Tämä todellisuushan koostuu laajenevista todellisuuden kehistä uloimpana kosminen avaruus kaventuen ja konkretisoituen maantieteellisesti ja yhteisöllisesti. Tässä todellisuuksien kehäjärjestelmässä lopulta yhteiskunta kokonaisuutena, asuinkunta elinympäristönä ja oma perhe ovat keskeisiä, elämän edellytyksiä luovia ja elämänlaatua sääteleviä todellisuuksia. Niistä löytyvät tai jäävät löytymättä myös hyvän elämisen edellytykset. Tämä tarkoittaa myös sitä, että oman elämisen kannalta ei liene suurtakaan merkitystä sillä, pystynkö jäsentämään kosmisen avaruuden tai maailmankuvani oikein, koska juuri lähitodellisuudet välittömimmin säätelevät elämämme edellytyksiä.

Yhteiskunta hyvän elämisen kehysrakenteena on kokonaisuus, jota on paljon pohdittu, mutta johon ei mitään lopullista ratkaisua ole löydetty. Etsintä jatkuu ja yhteiskunnan kehittäminen on noussut mm. politiikan agendalle ajankohtaiseksi kysymykseksi mm. hälyttävien ympäristö- ja globalisaatio-ongelmien vuoksi.

Ikääntyessä ihminen alkaa muistella mennyttä elämäänsä. Tähän muisteluun liittyy usein arviointeja myös siitä, mikä elämässä on ollut parasta, mikä vaikeinta ja näiden arviointien pohjalta voi jäsentyä tarkkailijan mielessä yleisempiä käsityksiä hyvän elämisen perusteista. Omien kokemusten pohjalta ja yhteiskuntatutkijan näkökulmasta on syntynyt myös seuraava subjektiivinen hahmotelma eräistä hyvän elämisen yksilöllisistä ja yhteisöllisistä edellytyksistä.

Ihminen on "sosiaalinen eläin", joka saa ihmisyytensä ja toteuttaa sitä vain sosiaalisessa yhteisössä, vuorovaikutuksessa kanssaihminen kanssa. Yksilönä ihmisen pyrkii toteuttamaan itse-

ään ja tyydyttämään biologiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tarpeensa. Tämä on mahdollista yleensä vain yhteisöelämässä, mikä vuorostaan asettaa ihmiselle velvoitteita myös yhteisöään kohtaan.

1. Oikeudet ja velvollisuudet

Demokraattisen yhteiskuntakäsityksen mukaisesti ihminen ja hänen elämänsä on itsetarkoitus ja niin muodoin myös kaiken yhteiskunnallisen toiminnan ja mm. politiikan, talouselämän, kulttuuri- ja koulutustoiminnan tarkoituksena on edistää ihmisenä olemisen ja ihmisyyden toteuttamisen tarkoitusta. Tästä on osoituksena niinikään yleisten ihmisoikeuksien korostuminen yhteiskunnan perusarvoina ja yhteiskuntapolitiikan lähtökohtana. Sen mukaisesti jokaiselle ihmiselle kuuluu hyvän elämisen mahdollisuudet "sukupuoleen, syntyperään, asuinpaikkaan tai säätyyn" katsomatta. Jäsentämättä tarkemmin näitä ihmisoikeuksia todettakoon, että Kauko Siposen komitea kartoitti mietinnössään parikymmentä perustuslaisia säädettävää "yksilölle erityisen tärkeitä" perusoikeuksia ryhmitellen ne 1) vapausoikeuksiin, 2) taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin, 3) tasa-arvo-oikeuksiin ja 4) osallistumisoikeuksiin. Monet oikeudet ovat sidoksissa yhteiskunnan edellytyksiin tavalla, mikä merkitsee myös velvollisuutta yhteiskuntaa kohtaan. Mikään yhteisö ei säily vain jäsenten oikeuksien varassa, vaan yhteisön säilyminen edellyttää jäseniltä myös vastavuoroisuutta, velvollisuuksia, yhteisön hyväksi

Maamme lähimenneisyyden näkökulmasta tarkastellen näyttää siltä, että yhteiskunnan kulloinenkin historiallinen tilanne säätelee tätä oikeuksien ja velvollisuuksien suhdetta. Sotiemme vaaran vuosina oikeudet jäivät toissijaisiksi ja kansalaisvelvollisuudet korostuivat. Sodan aikaiset sukupolvet elivät siten velvollisuuksien sävyttämässä todellisuudessa, kun taas nykypol-

vien todellisuus sävyttyy pikemminkin oikeuksien mukaan. Tätä kehitystä on ollut omiaan edistämään myös äänestäjien kannatukseen perustuva edustuksellinen demokratia, jossa etujen ja oikeuksien "porkkanoilla" pyritään hankkimaan kansalaisten kannatus ja mandaatti vallankäyttöön. Mutta tähän kehitykseen sisältyy samalla vaara yhteisöelämää koskevan käsitysten vääristymisestä. Yhteisöelämä perustuu kaikilla tasoillaan nimittäin oikeuksien ja velvollisuuksien dynaamiseen tasapainoon. Tämä tosiasia olisi tiedostettava ja tunnustettava yhteiskuntapolitiikassa ja kansalaistoiminnassa, mutta myös nuorten kansalaiskasvatuksessa. Nykyaikana monet nuoret näyttävät sisäistäneen ensisijaisesti vain vapauksien ja oikeuksien arvot täyden kansalaiskelpoisuutensa ja yhteisöelämisenä perusteiksi.

2. Omavastuu ja yhteisövastuu

“Jokainen on itse oman onnensa seppä”- sananparsi kuvastaa uusliberalistista elämän ja yhteiskunnan käsitystä. Sen mukaan siis jokaisen on itse omin avuin rakennettava elämänsä puitteet. Näistä avuista riippuen nuo elämisen ja onnen puitteet voivat olla hyvinkin erilaiset ja eritasoiset. Tähän periaatteeseen perustuu paljossa kuitenkin myös suomalainen, kansalaisten tasa-arvoa korostava yhteiskuntajärjestys yhtenäiskouluineen, maksuttomine korkeakouluineen, terveydenhuoltojärjestelmineen, perustuslaissa säädettyine työoikeuksineen jne.

Teknologistuneessa tietoyhteiskunnassa koulutuksen merkitys nuorten sopeutumisessa/sopeuttamisessa nykyelämän vaatimuksiin, mutta myös menestymiseen elämässä, on korostunut. Siksi on perusteltua, että yhteiskunta tarjoaa mahdollisimman yhtäläiset lähtökohdat nuorille. Paljon heistä itsestään, heidän taipumuksistaan ja tahdostaan, riippuu silloin se, miten ja missä määrin he käyttävät kouluväylää hyväkseen elämäntiensä pohjustamisessa. On kuitenkin todettava, että koulu ei kuitenkaan pysty

takaamaan täysin yhtäläiset lähtöedellytykset kaikille nuorille, koska koulumenestys riippuu myös kotien tarjoamasta viirkeympäristöstä, joka vuorostaan vaihtelee mm. vanhempien koulutustaustan mukaan. Omavastuu elämästä sisältää demokraattisessa järjestelmässä valinnanvapauden. Meillä on omavastuu elämästämme myös elämäntapojemme suhteen. Siten voimme itse tietien tahtoen elämäntavoistamme johtuen olla itse vikapäitä esim. johonkin ns. hyvinvointisairauteen, johon kuitenkin odotamme ja vaadimme yhteiskunnalta pätevää hoitoa!

Mitä tulee yhteiskunnan vastuuseen kansalaisten elämänlaadun osalta tämä käsittää välittömimmin mm. koulutuksen, sairaanhoito- ja terveystalvet, sosiaalihuollon, terveystalvetuksen ja -valistuksen mutta myös sosiaaliturvan. Sivistystalvetion mitta-puuna pidetäänkin sitä, miten hyvin yhteiskunta huolehtii niistä kansalaisistaan, jotka eivät esim. ikänsä, sairautensa ja vammaisuutensa vuoksi itse pysty huolehtimaan elämäntalvetistaan. Mutta näiden talvetlujen järjestämisessä on aina kysymys myös yhteiskunnan kantokyvystä. Niukkuuden tilanteessa yhteiskunnan hyvinvointitalvetluset kaventuvat ja niiden saatavuutta on pakko priorisoida esim. työiän, varallisuuden tai itsevastuutalvetuden perusteella.

3. Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys

Hyvän elämisen edellytyksenä pidetään yleisesti myös *itsensä toteuttamisen* mahdollisuutta: olla oma itsensä, ilmaista ja toteuttaa itseään. Kun työelämässä olemme enemmän tai vähemmän työroolimme sitomia vapaa-aikana haluamme olla itsellisiä ja tehdä sitä, mitä itse haluamme. Perhesosiologiassa puhutaan vastaavasti perheen tärkeästä tunnefunktiosta, jonka merkitys on korostunut perheen monien perinteisten tehtävien siirryttyä kehityksen myötä ulkopuolelle, yhteiskunnan eri laitoksille. On kuitenkin huomattava, että työelämän vaatimusten kiristyessä

siitä aiheutuvat stressit ja rasitteet ovat omiaan heijastumaan myös vapaa-aikaan ja perhe-elämään. Vapaana työelämän paineista toteutammekin yksilöllisyyttämme parhaiten lomakautena, kesämökin vapaudessa ja iltaruskon iässä eläkkeellä.

Mutta itseään ilmaiseva ihminen on samalla myös "sosiaalinen eläin", joka elää symbioottisessa "saada ja antaa" -vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Itseasiassa ihminen kasvaa ja kehittyy ihmisyyteen vain vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Näiden ihmissuhteiden merkitys näkyy myös siinä, että ne säätelevät myös minä-asenteitamme. Hyvät ihmissuhteet vahvistavat tervettä itsetuntoa, kun taas huonot heikentävät sitä ja voivat olla syynä syrjäytyneisyyteen ja vieraantumislmiöihin. Näin yhteisjäsenyydellä voi olla tärkeä merkityksensä mielenterveydenkin kannalta. Saada jakaa ilonsa ja murheensa toisten kanssa korostaa läheisen ystäväpiirin merkitystä. Mutta yhteisöllisyys on myös yhteisvastuullisuutta eli vastuun ottamista myös kanssaihminen ja jäsenyhteisöjen hyvinvoinnista. Yhteisöllisyyttä ja samalla demokraattista yhteiskuntajärjestystä tukevaa aktiivisuutta edustaa järjestäytynyt kansalaistoiminta erilaisten yhteisten asioitten edistämiseksi. Maamme on tunnetusti yhdistystoiminnan luvattu maa. Professori Voitto Helanderin mukaan kansalaistoiminta on ollut suorastaan ratkaisevasa asemassa kansakuntamme rakentamisessa ja säilymisessä. Helanderin mukaan yhdistystoiminta tuottaa myös sitä sosiaalista pääomaa, jolle aktiivinen ja keskinäiseen luottamukseen perustuva yhteisöllisyys rakentuu (HS 16.1.08).

Yhteisöllisyys merkitsee aina vastavuoroista saamista ja antamista opettaen samalla näitä tärkeitä kansalaisyhteiskunnan sosiaalisia taitoja. Yhteisöllisyydessä ei siis ole kysymys yksin siitä, mitä me hyödyimme, vaan aina myös siitä, mitä me voimme antaa kanssaihmisillemme ja jäsenyhteisöllemme. Näin käsitettynä yhteisöllisyys panee myös myötäelämisen ky-

kymme koetteelle. Tätä *empaattisuuden* kykyä amerikkalainen yhteiskuntafilosofi George H. Mead pitää ihmisen sivistyneisyyden keskeisenä tunnusmerkkinä. Kykyä asettua ja eläytyä toisen ihmisen tai ihmisryhmän asemaan ja kokea asiat ja elämäntilanteet toisten kannalta on olennaista tässä myötelämissä. Tämänkaltainen kansalaisten ja kansanvallan toteuttajien sivistyneisyys on tärkeä edellytys myös hyvinvointiyhteiskunnan ja sivistysvaltion pyrkimyksille.

4. Vapaus ja järjestys

Edellä jo todettiin, että ihminen haluaa toteuttaa itseään, yksilöllisiä luontumuksiaan. Tämä on mahdollista vain ja jos jäsenyhteisöme sallii tällaisen vapauden tai jos - elämme erakkoina yhteisöjen ulkopuolella! Vapausoikeudet kuuluvat länsimaisen yhteiskuntakäsityksen mukaan demokratian perusarvoihin. Mutta toisaalta vapauttamme toteuttaa itseämme rajoittaa sama yhteiskuntajärjestys. Lakien ja asetusten ohessa myös hyvät tavat sekä kansalaisvelvoitteet rajaavat vapauttamme. Nämä vapautemme rajaehdot ovat tarpeellisia, jotta yhteisöelämä olisi yleensä mahdollista. Pienestä perheyhteisöstä suureen Euroopan Unioniin pätee sama rajaehto: yhteisöjen toimivuus ja yhteisöelämä yleensä on mahdollista vain jäsenten käyttäytymistä säätelevän järjestyksen varassa.

Mutta toisaalta vapaus voi olla myös tärkeä edellytys yhteisöjen kehitykselle ja sopeutumiselle muuttuviin ympäristöolosuhteisiin. Tiede ja taide tarvitsevat vapautta luodakseen uutta. Media tarvitsee vapautta valvoessaan demokratian "vahtikoirana" kansalaisten puolesta poliittista vallankäyttöä yhteiskunnassa. Jäsenistön sananvapauden käyttö kansalaisjärjestöissä takaa sen, että päätökset vastaavat jäsenistön pyrkimyksiä ja tahtoa. Yksimielisyys on voimaa yhteisön pyrkiessä yhteiseen tavoitteeseen, mutta erimielisyyskin voi olla sitä pyrittäessä uudis-

tumaan ja kehittymään.

5. Haasteellisuus ja turvallisuus

Elämän tarkoitusta on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Sitä kysyttäessä vastataan usein: "eläminen", eli elämän tarkoituksena on elää. Operatiivisesti määriteltynä tuo vastaus voisi tarkoittaa silloin "työntekoa, syömistä, juomista, suvunjatkamista ja leppäämistä". Näin määritelty elämän tarkoitus ei vastaa sitä "hyvää elämää", jota tässä pyritään jäljittämään. Elämiseen tulee aitoa hyvän elämisen makua, kun se tarjoaa virikkeitä ja haasteita henkiselle kasvulle, itsensä kehittämiseksi, osallistumiselle ja yleensä aktiiviselle elämäntavalle.

Kasvu ympäristön virikeköyhyys/ -rikkaus säätelee merkittävästi jo esikouluikäisten lasten kaikinpuolista kehitystä ja omatoimisuutta. Kodin merkitys tässä ikävaiheessa on ilmeisen korostunut, jos kohtakin jo päiväkodit, lastentarhat ja peruskoulut voivat tasoittaa kotien viriketarjonnassa olevia eroavuuksia.

Elämän suola on sen rajaton haasteellisuus. Elämä tarjoaa rajattomasti oppimisen ja itsensä kehittämisen sekä tekemisen ja osallistumisen mahdollisuuksia ihmisten yksilöllisten intressien ja edellytysten mukaan. Ihmisinä kukaan meistä ole koskaan valmis tai täysin oppinut. Maailmamme ja ympäristömme, jossa elämämme, näyttää olevan yhtä "keskeneräinen" kuin me ihmisinä. Mitenkä se voisi toisin ollakaan, koska me keskentekoiset olemme sen muokanneet. Tekemistä ja haasteita riittää jokaiselle elämän suolaksi. Aito elämisen maku syntyy vain omasta aktiivisuudesta ja siksi *tee se itse* -periaate pätee myös yleisenä elämänperiaatteena. Se on kaiken luovuuden, itsensä kehittämisen, henkilökohtaisen terveydenhoidon, kansalaisroolin, yrittäjyyden ja ammatillisten pyrkimysten perusperiaate ja lähtökohta.

Elämä tarjoaa kaikille runsaita haasteita, jos vain haluamme niihin vastata. Vastaaminen edellyttää usein sellaista pitkäjänteisyyttä, johon ei kaikilla ole riittävää valmiutta. Monien mielestä elämisen makeutta on saatava nauttia tässä ja nyt. Ja tätä makeutta tarjoavat nykypäivänä runsain mitoin mm. erilaiset kaupalliset viihteet, penkkiurheilu ja internetin ja TV:n virtuaalitodellisuus. Hyvään elämiseen kuuluu luonnollisesti myös rentoutumisen, viihteen, juhlan ja iloiset yhdessäolon hetket, mutta vain sen sivuosaan. Nuorten kohdalla viihteen nykytarjontaan liittyy suuri vaara, että nuoret addiktoituvat sen houkuttelevaan virtuaalitodellisuuteen. Näin tapahtuessa he voivat vieraantua aidosta elämästä ja kokea elämisen vain lumetodellisuuden mielikuvahahmojen tai viihteen idolien kautta. Samalla elämä muuttuu helposti lyhytjänteiseksi, tässä ja nyt -elämykseksi, kun sen todellinen haasteellinen tarkoitus toteutuu vain pitkäjänteisten kilvoittelujen tuloksena!

Elämä voi jäädä sisällöllisesti köyhäksi ja rutiininomaiseksi myös ilman ihanteita ja inhimillisen hyvän edistämisen pyrkimystä. Ihanteet ja "hyvän" edistäminen antavat elämälle syvämmän merkityksen ja jatkuvia haasteita.

Jännittävyyden elämykset ja riskit kuuluvat kuitenkin osatekijöinä elämisen haasteellisuuteen. Mutta tarjoaako nykypäivän pitkä koulu-ura ja teollisen työelämän rutiinit tällaisia elämyksiä? Penkkiurheilun, tietokonepelien ja TV:n väkivaltaohjelmien suosiota nyky-yhteiskunnassa onkin selitetty viittaamalla ihmisen luontoperäiseen tarpeeseen kokea elämässään myös jännityksen hetkiä monotonisen arjen vastapainoksi. Turvallisinta tuo jännittävyyden kokeminen on luonnollisesti virtuaalitodellisuudessa tietokonepelien ja jännitys- ja kauhuelokuvien parissa tai urheilukatsomossa istuen ja uskaliainta harrastamalla itse esim. jotain riskiurheilua. Riskilajien kasvu ja suosio näyttää viittaavan siihen, että monet nuoret etsivät nykyisin ur-

heilusta jännitystä ja riskinottoa elämänsä piristeeksi!

Hyvän elämisen perusjuonteeseen kuuluu kuitenkin ainakin aikuisiässä *perusturvallisuus* mitä tulee toimeentuloon, asumiseen, terveydentilaan ja elinympäristöön. Itseasiassa näin määritelty perusturvallisuus on yleensä välttämätön lähtökohta sille, että me elämässä voimme toteuttaa itseämme ja löytää siitä todellista rikkautta ja elämisen makua!

Edellä olen jäsentänyt eräitä “hyvän elämisen” perusteita lähinnä omien elämäkokemusten ja tutkiskelujen varassa. Kuitenkin hyvä eläminen on aina subjektiivinen kokemus ja sellaisena sen perusteet voivat suurestikin vaihdella. Jokaisen on siksi itse löydettävä onnensa ja luotava hyvän elämisensä perusteet. Varmalta näyttää ainoastaan se, että nämä perusteet ovat sekä yksilöllisiä eli meidän omiin elämänvalintoihin kiinnittyneitä, että yhteisöllisiä eli ihmissuhteisiimme liittyviä.

VI "KAHDEN KERROKSEN VÄKEÄ"

TAPAKULTTUURI MURROKSESSA?

Tapakulttuuri heijastaa yhteiskunnan perusarvoja ja on sivistystason mittapuu. Tapakulttuuri säätelee ihmissuhteita ja ylläpitää yhteiskunnan järjestystä. Onko tapakulttuurimme rapistumassa yhteiskunta-murroksen myötä?

“Maassa maan tavalla” -normi on nykyisen kansainvälisyyden aikakauden tuttu sääntö. Tämä vaatimus on myös perusteltu, sillä kaikkialla yhteiskuntajärjestys tukeutuu tärkeältä osaltaan kyseisen maan vallitsevaan tapakulttuuriin. Samoin kuin lait, säädökset ja moraalit myös tavat säätelevät sosiaalista käyttäytymistämme. Ne myös mahdollistavat kanssaihminen käyttäytymisen ennustettavuuden. Ilman tätä ennustettavuutta eli jos kanssaihmemme käyttäytyminen esimerkiksi liikenteessä olisi täysin arvaamatonta, tulos olisi kaaos. Tapakulttuuri on siten eräs tärkeä yhteisöelämisen edellytys. Mutta viittaus liikennekulttuuriin tuo samalla mieleen, että tämänkin yhteisöelämän osa-alueella esiintyy eri tasoista käyttäytymistä: on huonoa ja hyvää liikennekulttuuria. Hyvän liikennekulttuurin tunnuspiirteitä ovat mm. liikennesääntöjen noudattaminen, liikenneturvallisuus, mutta myös liikenteen sujuvuus.

Samalla kun tapakulttuuri säätelee kansalaisten sosiaalista käyttämistä ja edistää yhteisöelämistä, se myöskin peilaa yhteisössä vallitsevia arvoja ja ihmissuhteita. Viisitoista vuotta Espoossa bussin kuljettajana toiminut israelilainen Nasser Hiardy ihmettelee, ettei juuri kukaan tervehdi bussiin tullessaan tai kiittä matkasta. Haastattelija joutuikin toteamaan, että bussissa tervehdintä ja kiittäminen eivät ole normaalin ihmisen tapoja: “Ne

kuuluvat kai vain humalaisille ja avohoitopotilaille” (Esse 22.11.07).

Tapakulttuurimme “kaurismäkeläisestä” kehityksestä huolestunut professori Tarmo Kunnas onkin todennut, että me suomalaiset olemme historiastamme johtuen jollakin tasolla epäsosiaalisempia kuin muut eurooppalaiset tai ainakin sosiaalisesti erilaisia: “Meillä ei ole vielä kukaan annettu sosiaalisuudelle (=yhteisöllisyydelle, kirj.) sitä arvoa, joka sille kuuluu (HS 22.8.98). Onkin huomattava, että tapakulttuuri peilaa yhteiskunnassa vallitsevia arvostuksia eikä vain peilaa, vaan tapakulttuuri kehittyy ja muuttuu myös näiden arvostusten mukaan. Sitten esimerkiksi käytöstävät, kuten tervehtiminen, kiittäminen ja myös anteeksipyyttäminen, osoittavat ihmisarvon ja kanssaihmissuhteiden kunnioitusta.

Yhteiskunnallisten arvojen muuttuminen heijastuu muutoksina myös tapakulttuurissa. Nopea teknologinen kehitys ja urbaani elämäntapa on ollut omiaan mitätöimään ikääntyvän väestön ammatillisten taitojen ja perinteisen elämäkokemuksen arvoa nykyajan muuttuvassa maailmassa, mikä voi ilmetä jopa piittaamattomuutena ikäihmisten tarpeista tai ainakin kunnioituksen puutteena. On jokseenkin harvinaista, että nuoret tarjoaisivat bussissa istuinpaikkansa sitä vailla olevalle vanhukselle. Pilapiirtäjäkin on tämän todennut ja puhekuplaan kirjannut vanhuksen lausahduksen: “Hyvä kun istutte, jotta jaksatte vanhoina seistä!” Sivistysmaan mittapuuna pidetään kuitenkin sitä, miten hyvin yhteiskunta pitää huolta vähäosaisistaan.

On tunnettua, että amerikkalaisella nuoriso- ja viihdekulttuurilla on erinomaisen suuri veto voima. Amerikkalainen nuorisokulttuuri, niin hyvässä kuin pahassa, painaa leimansa monen maan nuorisokulttuuriin. Bailaaminen, sekstailu, kortteliajot ja poikkeava käyttäytyminen ovat ilmausta vapaudesta ja saa mallinsa

usein valtameren takaa. Tämä vapaus jättää usein kaupunkikuvaan myös rumat jälkensä: jätöksiä, roskia, pulloja ja - häirikköjä. Tapojen muuttuessa perinteinen käsitys Suomesta puhtaine ympäristöineen, kirkkaine vesineen ja siisteine katuineen on hämärtyneessä.

Nykyviestimien tehosta kertoo se, että erilaiset nuorison suosimat kulttuurilainat siirtyvät nopeasti maasta toiseen. Hyvänä esimerkkinä on mm. amerikkalainen tapa pitää sisätiloissa ja jopa ruokaillessa hattua tai lippistä päässä. Päähineen perinteisen käytön tarkoitus on suojata päätä ulkotilassa kylmältä, saateelta tai helteeltä. Pään paljastaminen osoittaa vuorostaan kunnioitusta kanssaihmistä kohtaan - esim. tervehtiessä - tai "joka-päiväistä leipää" kohtaan ruokailtaessa tai pyhyttyä kohtaan astuttaessa kirkkosaliin. Sanomalehdissä on näkynyt kuvia koulu-luokista, joissa jotkut pojat istuvat pulpeteissaan lippikset päässään! Tähänkö ollaan tultu. Mutta tässäkin pätee mallioppimisen sääntö: mitä idolit edellä, sitä joukot perässä. Monet maamme huippu-urheilijat ovat näitä esikuvia, jotka mainoslippis päässään saattavat esiintyä sisätiloissa ja median tiedotustilaisuuksissa. Alan huippumallina oli kuitenkin tunnettu formula-lakuski, joka täydessä "formula-asussaan" ja mainoslippis päässään esiintyi ilmeisesti kunniavierana Suomen lähettilään vastaanotolla Unkarissa!

Yhteiskunnan tapakulttuurin rappeutuessa sitä ylläpitävät arvot ovat samalla menettämässä merkitystään yhteisöelämän säätelijöinä. Tämä ilmiö on havaittavissa esimerkiksi kaupallistuneessa huippu-urheilussa, jossa reilun pelin periaatteet unohtuvat helposti pyrittäessä voittoon "maksoi mitä maksoi" -hengessä. Nykypäivän kaupallistuneen urheilun suuret panostukset ovat omiaan ruokkimaan väärinpelaamista. Mutta yllykkeenä tähän voi toimia myös fanaattinen yleisö, joka elää "omien" menestyksestä.

Yhteiskunnan tapakulttuurissa on erilaisia tasoja: yleinen tapakulttuuri koskee kaikkia erotuksena eri aloilla vallitsevasta tapakulttuurista. Siten voidaan puhua esimerkiksi urheilun tapakulttuurista, liike-elämän “liikemiestavasta” tai median “lehtimiestavasta”. Koululaitoksen tehtävänä on perehdyttää nuoret mm. hyviin kansalaistapoihin, jos kohtakin kodit ja perheet ovat avainasemassa tässäkin kasvatustehtävässä, kuten Tarmo Kunas korostaa.

Kansakoululaitoksella ja kansakoulunopettajilla on ollut perustavanlaatuinen merkitys kansankulttuurimme kehityksessä ja Jukolan veljesten tapakasvatuksessa. Myös yliopistokoulutuksen pohjalta ns. sivistyneistöllä on ollut tässä tärkeä osuutensa. Sivistyneeseen käytökseen on perinteisesti kuulunut hyvä käytös, siisteys, naisten ja vanhempien kunnioittaminen, humaaniisuus, ystävällisyys, auttavaisuus ja sivistynyt kielenkäyttö. Kansanihmisten keskuudessakin tapaa usein *sydämensivistyneitä*, jotka ihmissuhteissaan kelpaavat muille malliksi. Koululaitos on kuitenkin kantanut päävastuun maamme tapakulttuurin kehityksestä kohti sivistysvaltion ihannetta.

Mutta onko koulusivistyksellä enää nyky-yhteiskunnassa samaa merkitystä hyvän tapakulttuurin tukena? Yhteiskunnan demokraattinen kehitys, tietoliikenteen kasvu ja elämän kansainvälistyminen ovat kaikki vaikuttamassa myös maamme tapakulttuuriin. Samalla entisten kulttuurivaikuttajien merkitys on vähentynyt. Globalisoitumisen myötä myös suomalaiseen tapakulttuuriin on tullut runsaasti vieraita piirteitä, myös sellaisia, jotka uhkaavat sen perimmäistä tarkoitusta vaalia humanistisia elämänarvoja ja edistää yhteisöelämää, yleistä järjestystä ja kauniin luontomme ja asuinympäristömme säilymistä. On myös muistettava, että tapakulttuuri viestii aina myös kuvaa siitä, mitä me kansakuntana, mutta myös ihmisinä ja yksilöinä olemme ja arvostamme.

"Arvon mekin ansaitsemme"

Globalisaation seurauksena kulttuurien monimuotoisuus vähenee. Suomalaisen kulttuurin erityispiirteitä tulee vaalia, mutta kuuluuko suojelukohteisiin myös erikoinen *arvonimi*-järjestelmämme?

Markkinavoimat mullistavat ympäristöämme. Luonnonystävät kantavat huolta luonnon monimuotoisuuden, *diversiteetin*, säilymisen puolesta. Globalisoituminen yhdenmukaistaa kansallisia kulttuureja ja samalla köyhdyttää niitä. Näin on tapahtumassa myös suomalaisen kulttuurin osalta. Sen erityispiirteet ovat sisun lailla häviämässä ja kansainvälinen lainakulttuuri on yleistymässä. Meillä on kuitenkin vielä mämmimme, lörtsymme, sahtimme, pesäpallomme, saunamme ja "en mä räökkääkään" -kieleemme, joita kulttuuriaarteita on suojeltava säilyttääksemme jotain omaperäisyyttä suomalaisuudessamme. Ja onhan meillä lisäksi vielä ainutlaatuinen *arvonimijärjestelmämme*, jonka avulla kykenemme järjestämään kansamme valitot ansioittensa mukaiseen järjestykseen! Järjestelmä ei liene täysin oma keksintömme, vaan ollee Suomen *suuriruhtinas*-kunnan perintöä. Meidän ansiota on kuitenkin sen pelastaminen, säilyttäminen ja edelleenkehittäminen. Tässä kehittämistyössä olen itsekin kantanut vähäisen korteni kekoon. Urheiluelämän tarkkailijana panin takavuosina merkille, että alalta puuttuvat tyystiin vastaavat arvonimet ja että joukko tunnettuja urheilujohdajia oli lähestymässä eläkeikää ja tähän elämänvaiheeseen kuuluva julkista tunnustusta. Kerroin ideastani ystävälleni OPM:ssä eikä kulunut aikaakaan, kun uusi *liikuntaneuvoksen* arvonimi sai virallisen hyväksymisensä. Kävi kuitenkin niin köpelösti, ettei uusi arvonimi kiinnostanutkaan kyseisiä urheilijohtajia. Heistä tuli *kauppaneuvoksia*, mikä arvonimi parem-

min vastasikin heidän ansioitaan urheiluelämässä.

Entisen demariministeri Jermu Laine suhtautuu varsin kriittisesti arvonimijärjestelmäämme:

“Monille ne ovat saavuttamattomia niiden kalleuden vuoksi. Joistakin ne ovat valekoristeita, joiden myöntäminen tai myöntämättä jättäminen perustuu ystävyysverkon satunnaiseen intoon, virka-asemasta johtuviin etuoikeuksiin tai taloudellisen menestyksen tuomaan glooriaan” (HS 14.8.1997).

Kriittisessä kirjoituksessaan “*Demokraateille eivät sovi vallanpitäjien arvonimet*” Jermu Laine mainitsee joukon poliitikkoja eri puolueista, jotka ansiokkaasti ovat puolustaneet suomalaista demokratiaa saamatta asianmukaista arvonimi -tunnustusta. Mutta ehkä laiminlyönti johtuikin siitä, ettei ko. henkilöille arvonimilistalta ole löytynyt heidän ansioitaan vastaavaa arvonimeä? *Sananvapaudenneuvos* olisi ehkä eräiden kohdalla korjannut tämän puutteen!

Kulttuuriperinteen ja niinmuodoin myös arvonimijärjestelmän vaalimiseen kuuluu myös niiden kehittäminen. Yhteiskunta ympärillä muuttuu ja arvonimien tulee pysyä muutoksen tasalla. Tähän on varmaan pyrittykin ja arvonimilistaan on syntynyt toistasataa nimikettä joukossa sellaisia kuin esimerkiksi *energiäneuvos, yrittäjäneuvos, eräneuvos, satamaneuvos, verotusneuvos, ympäristöneuvos, balettineuvos, järjestöneuvos, puutarhaneuvos, uittoneuvos, seurakuntaneuvos jne.*

Ehkä vanha lista kaipaa myös tarkistusta, jotta vältettäisiin ulkomailla liikuttaessa asiattomilta kysymyksiltä sellaisilta kuin vuorineuvos -arvonimen perusteista "maassa, jossa ei ole vuoria"! Tällaista saatetaan ihmetellä ulkomailla ainakin diplomaattipiireissä Björn Alholmin mukaan. Maailmalla huhutaan

myös, että näitä arvonimiä voi myös ostaa! Yliopiston rehtorina sain itsekin Saksasta pari kertaa tiedustelun, mitä yliopiston myöntämä kunniaohtorin arvo maksaa! Totuus on kuitenkin arvonimien osalta se, että "ostaa ei saa, mutta maksaa täytyy". Alholm päätyy omien kokemustensa jälkeen karuun kannanottoon koko järjestelmästä:

“Kokemani perusteella ja tarkkaillessani suomalaista yhteiskuntaa myös sisältäpäin, olen jo pitemmän aikaa ollut sitä mieltä, että arvonimien myöntämisestä pitäisi luopua. Toimenpide olisi varmaankin omiaan luomaan terveemmän ja demokraattisemman ilmapiirin kansalaisten keskuudessa” (HS 24.8.97).

Hierarkkinen järjestys, jota osaltaan arvonimijärjestelmä peilaa, on kuitenkin niin iskostunut suomalaiseen sielunmaisemaan, ettei siitä luopuminen demokratiamme nykyisessä kehitysvaiheessa ole mahdollista. Unto Hämäläinenkin on todennut, että me suomalaiset olemme todenäköisesti maailman tittelinkipein kansa, ainakin tasavaltojen joukossa (HS kuukausiliite huhtikuu, 2006). Mutta järjestelmän räikeimmät puutteet on syytä korjata. Eräs sellainen on ammattinimikkeiden käyttö myös arvoniminä. Sellaisia ovat mm. professorin ja ministerin arvonimet. Näiden arvonimien “kaksimielisyys” aiheuttaa väärinkäsityksiä ja voi viestiä virheellisesti ko. virkatoimista. Yksinkertaisin tapa poistaa mainittujen arvonimien viiteharhat olisi lisätä niihin *neuvos*-takaliite: **professorineuvos**, **ministerineuvos**!

Mutta miksi olisimme turhan nirsoja näissä asioissa. Yhteiskunta jatkaa eriytymiskehitystään: uusia toimialoja syntyy ja ne vuorostaan eriytyvät osa-alueisiin. Tätä kehitystä myötäillen tarvitaan vielä uusia arvonimiä uusille toimialoille! Tämän kehityksen myötä ehkä lopulta kypsymme itsekin siinä määrin “veljeyteen, tasa-arvoon ja yhteisvastuuseen”, että olemme

valmiit siirtymään "yhteen kerrokseen" ja luopumaan arvoni-
mistä.

"Kunniakansalainen" (= sotaveteraani)

VII ELÄMÄSSÄ SATTUU JA "SATTUU"

KOLME PAITAA

Paitoihinkin voi liittyä muistoja elämänvarren tapahtumista. Armeijan flanellipaita muistuttaa hiiren seikkailusta Rukajärven rintamalla, US everstin khakipaita oli epävirallinen Marshallapu suomalaiselle veteraani-opiskelijalle ja juhlapaita kertoo kuningatar *Elisabeth II* yliopistovierailusta.

Flanellipaita M 43. Asemasotavaiheessa v. 1943 rintamilla oli yleensä vain hiljaista vihanpitoa. Näin myös Rukajärven suunnalla, jossa ryhmäni muun viestikomppanian kanssa oli komentettu mottimetsälle. Koko päivä oli aherrettu kelohonkien kaadossa, pöllittämisessä ja rahtaamisessa korsujen lämmikkeeksi. Korsun kaminassa räiski iloinen tuli, jonka loimussa kuivattelimme asusteitamme. Hikisten vaatteiden ja jalkarättien tuttu lemu täytti korsun. Istuin yläpetilläni flanellipaidassani lepua jalkojani ja nauttien kaminan loimusta. Päivän urakka oli tehnyt tehtävänsä ja porukka oli heiljentynyt lepäilemään tai pikku askareitten pariin. Kaminan hehkuttaessa lämpöään aloin kaivata pientä kevennyttä ja siinä tarkoituksessa avasin paitani kaulusnapin ja vaivuin raukeaan horrostilaan. Siitä kuitenkin heräsin äkisti kuin sähköiskun saaneena ja päästin suustani parkaisun, joka säikähdytti koko korsun hälytystilaan. Tähän oli syynä hiiri, joka korsun katosta huomaamattani - ja lupaa kysymättä - oli pudottautunut flanellipaitani kaula-aukosta sisään ja hädissään oudossa ympäristössä, paljaan vatsani päällä, oli aloittanut villin ympärijuoksun ulostietä etsiessään. Hiiren spuratessa napani ympärillä sen terävät pikkukynnet raapivat ihoon

näkyvät juoksuraidat. Hämmäntävintä tilanteessa oli kuitenkin se, että en itse nähnyt tuota otusta silloin, kun se pudottautui paitani sisään enkä niinmuodoin tiennyt, mikä siellä repii vatsanahkaani. Hädässäni kumarruin eteenpäin, jolloin myös hiiri löysi ulostien ja hyppäsi vapauteen. Tilanne laukesi samalla korsussa, jossa joku taisi jo arvella Heinilän tulleen “lopullisesti hulluksi” Luteet olivat joka öisiä vieraita paitani sisässä makean vereni toivossa, mutta että hiiretkin pyrkivät sinne, se oli sentään liikaa ja siksi tuo parkaisu, joka sai koko korsun hälytystilaan.

Khakipaita M 55. Vaatteitteni elinkierro päättyy tavallisesti kesämökillä Asikkalassa, jossa ne joutuvat viimeiseen kulutukseen ennen polttohautaustaan. Vanhusvuosien aikana tuo vaatteiden kiertokulku on hidastunut: uusien asusteiden tarve on supistunut ja vanhojen kulutus on entistä vitkaisempaa mökkias-kareitten keventyessä. Mutta niin pitkälle tuossa mökkivaatteiden loppuunkuluttamisessa pääsin jo viime kesänä, että kome-ron hyllyltä tuli vastaan siellä jo yli viisikymmentä vuotta käyt-töönottoa odottanut *khaki*- paita. Tuo paita oli tehnyt v. 1955 pitkän matkan Amerikan länsirannikolta Suomeen. Se oli amerikkalaisen everstin “Marshall” -apu kotiinpalaavalle suomalaiselle Asla-opiskelijalle. Paita oli palvellut kantajaansa Yhdysvaltojen ilmapuolustusjoukoissa toisessa maailmansodassa ja oli nyt viimeisessä käytössään suomalaisen veteraanin kesämökin rauhanomaisissa askareissa. Mutta tuo paita palautti mieleen monia muistoja tuolta opintomatkalta.

Paidan alkuperäinen kantaja oli ollut tohtori John French, joka toimi Hollywoodin Beverly Hillsin oppikoulun rehtorina tuohon aikaan, kun Asla-stipendiaattina opiskelin Kalifornian yliopis-tossa, Berkeleyssä. Tri French oli aviossa edesmenneen vaimoni etäisen sukulaisen Laila Nivellin kanssa. Berkeleyssä toimi aktiivinen amerikansuomalaisten yhdistys, jossa olin tutustunut

Lailan eläkkeellä oleviin mutta vireisiin vanhempiin. Tyyne ja Matti Nivell olivat aikoinaan lähteneet suureen länteen etsimään parempia elämisen mahdollisuuksia. Siinä he olivat onnistuneetkin ja viettivät pienessä omakotitalossaan auvoisia eläkepäiviä. Mutta ensipolven siirtolaisuuden juurettomuus tuli kuitenkin näkyviin ja tämä kahden kulttuurin synnyttämä marginaalisuus sai riipaisevan ilmauksensa Tyyne Nivellin *Mietteisä* -runossa:

Istun yksin ja mietin salaa

missä on päivät, jotka koskaan ei palaa.

Minne on menneet ystävät parhaat

sekä myös toiveeni suuret ja hartaat

Olen muistellut lapsuuden aikoja noita,

marjamättäitä, metsäpolkuja, soita,

leikkikenttiä suuren ahon,

piilopaikkoja heinäladon.

Isää ja äitiä mä muistan hiukan,

Sain heiltä kurin ja leivän niukan.

Myös uskon hyvään ja oikeaan,

Mi perintönä jäi seuraamaan.

Olen katsonut Luojan suuria töitä.

Olen valvonut usein ja monia öitä.

Olen harkinnut elämän tarkoitusta,

Vaan en ole löytänyt vastausta.

Työtä olen tehnyt voimieni takaa,

vuosien karttuessa lähelle sataa.

*Varovasti astunut polkua kaitaa,
koettaen pysyä lähellä aitaa.*

Mennyt on lapsuuden aamurusko.

Poissa on nuoruuden vilpitön usko.

Jällelle jäänyt on outo kaipuu,

se tuskin koskaan mielestä haipuu.

Nivellien kutsusta sain tutustua myös heidän Laila-tyttärensä perheeseen Beverly Hillsissä, Los Angelesissa. Rehtori French esitteli minulle myös huippumodernia koululaitostaan. Sen uutuuksiin kuului mm. suuri palloiluhalli, jossa poikajoukkueet olivat käyntimme aikana pelaamalla koripalloa. Poikien keskeytettyä rehtorin pyynnöstä pelinsä ja siirryttyä katsomoon, lattia avautui napin painalluksesta ja alta lipui esille täysinmittainen uimahalli! Mutta niitä ihmeitä riitti Kaliforniassa eikä vain ihmisen, vaan myös luonnon luomia.

John ja Laila French olivat hyvin perillä maamme “kohtalon vuosien” tapahtumista sekä mittavasta jälleenrakennustyöstä. Lähtiäislahjaksi sain näiltä Suomen ystäviltä matkaani suuren ja mm. isäntäni sotilasasun sisältäneen vaatepaketin. Paketti oli sidottu lujalla laskuvarjonarulla, jota käytin sittemmin pulkan vetohihnana hiihtoretkilläni lasten kanssa Lauttasaaren merenjäällä ja vielä viime vuosiin asti rahdatessani talvikelillä tavaraa autosta mökillemme.

Juhlapaita M 76. Pienen maan suurin mediatapahtuma vuonna 1976 oli Englannin kuningattaren *Elisabeth II* ja prinssi Philipin virallinen vierailu. Yleensä tuollaiset vierailut jäävät maakuntien kannalta etä tapahtumiksi, joita pääsee seuraamaan vain median välityksellä. Mutta nyt tehtiin poikkeus ja mm. Jyväskylän yliopisto oli valittu vierailun kohteeksi. Valinnan pe-

rusteena lienee ollut yliopistokampuksemme ainutlaatuinen näytävävyys, jossa keskeisiä elementtejä ovat kaunis luonto, vanhat seminaarirakennukset ja niiden rinnalla kohoavat modernit Alvar Aallon ja Arto Sipisen suunnittelemat yliopistorakennukset.

Yliopistovierailun lyhytohjelmaan oli valittu tutustumiskäynnit uudessa kirjastossa ja Liikuntatieteellisessä tiedekunnassa. Vierailuohjelman suunnittelu tapahtui ulkoministeriön protokollapäällikön tiukassa ohjauksessa ja valvonnassa. Yliopisto valmistautui vastaanottamaan korkeat vieraansa juhla-asussa: paikkat puhtaina ja ympäristö siistittynä. Dekaanina jouduin vastaamaan vierailuohjelmasta Liikuntatieteellisessä tiedekunnassa. Itse ohjelmaan olimme valinneet näytteitä kansallisesta liikuntakulttuuristamme, jota edustivat pesäpallo, salamapallo ja telinevoimistelun opetuskehittely. Pesäpallon demonstraatiosta vastasi Jyväskylän maineikas pesäpalloseura Kiri, mutta muu liikuntaohjelma toteutettiin tiedekunnan omin voimin. Protokollan mukaisesti opiskelijoilla oli yhtenäiset asusteet ja meillä yliopiston virallisilla edustajilla tumma puku ja valkoinen paita. Tässä otsikossa mainittu juhlapaita tulee kuvaan mukaan. Vaikka tumma pukuni oli jo kuosiltaan ikääntynyt päätin tyytyä vain uuden, kauniisti kirjaillun juhlapaidan hankintaan. Tuo kuningatar Elisabeth II vierailun kunniaksi hankkimani juhlapaita ei olekaan sen koommin ollut käytössä, vaan saanut jäädä riippumaan vaatekaappiin muistoksi ko. vierailusta.

Juhlaliputettu ja juhla-asuinen yliopisto otti korkeat vieraansa vastaan uutuuttaan hohtavan pääkirjastonsa edessä, jossa yliopiston rehtori Ilppo Simo Louhivaara lausui korkeat vieraat tervetulleiksi. Kirjastokäynnillä tutustuttiin ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammekannin opastuksella kirjaston harvinaisuuksiin ja Hänen Majesteettinsa vahvasti nimikirjoituksellaan vierankirjaan käyntinsä yliopistossa. Kirjastokäynnin aikana tehtä-

vänäni oli pitää seuraa prinssi Philipille tarpeen mukaan. Muis-
tan kuninkaallisen vieraani hämmästelleen outoa kieltämme en-
nakoiden samalla tulevaisuutta, jolloin eri kieliryhmien kom-
munikointivaikeuksiin löytynee informaatioteknologian kehi-
tyksestä ja "tulkkaus koneista" ratkaisu. Tuo ennuste alkaa osin
jo toteutua!

Alkuperäisen ohjelman mukaan korkean seurueen piti siirtyä ja-
lan kauniin seminaarimäen poikki "Liikunnalle" ja samalla seu-
rata seminaarin urheilukentällä tapahtuvaa Kirin pelaajien pesä-
pallo-ottelua. Mutta ilmojen haltija yllätti sadekuurollaan ja tä-
mä osa ohjelmasta jouduttiin peruuttamaan. Vieraat siirtyivätkin
isäntineen autoilla Liikunnalle, jonka avaran juhlovassa aulati-
lassa rehtori suoritti dekaanin esittelyn ja luovutti vieraat ohja-
ukseeni.

Liikunnan rakennus oli suunniteltu yliopiston opetus- ja tutki-
muskäyttöä varten ja tässäkin tarkoituksessa tiukkojen tilavaa-
timusten mukaisesti. Valtiovierailun tarkoitukseen rakennus so-
veltuu huonosti ja esimerkiksi liikuntasaleihin vievä käytävä
kulkee kellaritasolla. Tätä kellarikäytävää elävöittämään hankit-
tiin suuri valokuvasuurenno Laajavuoren hyppyrimäeltä avau-
tuvasta maisemasta. Koska saleihin ei kuulu katsomotiloja vie-
raat joutuivat seuraamaan liikuntatapahtumia lattiatasolta. Jotta
esiintyjille olisi jäänyt riittävästi salitilaa, vieraat oli sijoitettava
tuoleineen osittain tyhjennettyyn välinevarastoon (!), josta liu-
kuovi avautui itse salitilaan. Mainittakoon tässä yhteydessä, että
valtion uudisrakennusten huonetilaohjelmasta päättävä valtion
toimikunta oli poistanut rakennusohjelmasta nämä liikuntasali-
en välinevarastotkin muka tarpeettomina, mutta rakennushalli-
tuksen luvalla nämä tilat kuitenkin rakennettiin. Ja nyt nuo tilat
olivat tarpeen kuninkaallisia vieraita ja presidenttiämme varten.

Yliopistonlehtori Jukka Wuolio johti Lauri Tahko Pihkalan ke-

hittämän salamapallon esittelyä ryhdikkääseen tapaansa. Esittellessäni peliryhmän ja sen johtajan Hänen Korkeudelleen kelpo lehtorimme, tiukasta protokollasta poiketen, ojensi kätensä ja tervehti kuningatarta! “En voinut vastustaa hokusta, kun olin niin lähellä”, selitti hyvä ystäväni, kun jälkeinpäin muistelimme vierailun tapahtumia. Pari vuotta myöhemmin Mosambikin presidentin Samora Michelin vieraillessa “Liikunnalla” nyt jo edesmennyt Jukka Wuolio ojensi presidentille muistolahjaksi “sählypelin” (nyk. salibandy) välineet. Muuten oiva peli nimenomaan kehitysmaiden olosuhteisiin ja tarpeisiin!

Selostin korkeille vieraille salamapallon kehityshistorian rajusta skottilaisesta kamppailu-urheilusta ei-kontakti-peliksi, jota tytöt ja pojat voivat pelata yhdessä, kuten liikunnan opiskelijat edesämme todistivat. Opiskelijaryhmän reippaat naisopiskelijat saivat esityksen jälkeen vielä tilaisuuden välittömän tuntuiseen rupatteluun prinssipuolison kanssa. Telinevoimistelusalissa toistui sama tilanne ja kuningatar joutui jopa hieman vaivautuneena odottelemaan prinssipuolisoaan mukaansa. “Liikunta” oli selviytynyt ilman pahempia kömmähdyksiä vierailuohjelmassaan: puutteet olivat puutteelliset, mutta opiskelijoiden railakas liikunnallisuus korvasi hyvin vierailun ulkoiset puutteet.

"Herra korpraali"

Alokas yllättää kouluttajansa sotilastaidollaan ja siirtyy viikon alokasajan jälkeen rivistä rivin eteen "herra korpraaliksi". Pohjalaiset aseveljet yllättävät kutsumalla vanhan ryhmäjohtajansa vuosikymmenten jälkeen Härmään veteraanitaapaamiseen.

Talvisota opetti ja liityin suojeluskuntaan ja hankin oman *Ukkopekka* -kiväärin “kodin, uskonnon ja isänmaan” puolustami-

seksi. Alkoi jatkosota. Kotiseudulleni Saloon perustettiin IS 272-komppania, johon me ei-asevelvolliset nuorukaiset liityimme. Sotilaskoulutuksemme jatkui ja ryhmänjohtajakurssin käytyäni sain korpraalin natsan asetakkini olkaimiin. Hangon sotatoimialueen läheisyys ja desanttivaara piti myös joukkueemme jatkuvassa valmiustilassa. Komennettuna sotatoimialueelle tehtävänäimme oli vihollisen tykistön syyttämien metsäpalojen sammutustyö. Sotilaina sotilaiden joukossa uhrasimme hiekkemme isänmaan hyväksi. Sodan armotonta menoa kuitenkin kuulimme ja näimme, kun saksalainen Stukasyyöksypommittajien laivue "urkupellit" ulisten syöksyi taivaalta ja pudotti pomminsa vihollisen aseisiin.

Mutta siviilikampeissa ja ilman oivallista "pystykorvaani", joka oli jatkosodan alussa luovutettava valtiolle, ilmoittauduin lokakuussa 1942 Santahaminassa suorittamaan ikäluokkani varusmiespalvelua. Armeijan varustilanne lienee ollut tuolloin pahimmillaan, sillä meille liikenä sotisovaksi enää malli Cajanderin jäivät. Olimme kuin ryysyläisjoukko kasarmin pihalle järjestäytyneenä, mutta ei tuo tuntunut pahemmin meitä haitanneen. Ymmärsimme että rintamajoukkojen tarpeet ovat ensisijaiset.

Sotilaskoulutuksen perustaidot hallitsin jo aikaisemman koulutuksen pohjalta. Tämän havaitsivat myös viestikomppanian kouluttajat, jotka kantakortistani löysivät selityksen: alokas H. onkin itseasiassa ryhmänjohtajakoulutuksen saanut korpraali H.! Alokasaikani jäi tämän löydöksen vuoksi varsin lyhyeksi. Sain siirtyä alokasrivistä sen eteen ryhmänjohtajaksi ja vaihtaa kauhtuneen sotisopani kunnan asetakkiin. Suuressa taisteluharjoituksessa rynnäköin ikäryhmäni kanssa niin pontevasti, että se kiinnitti harjoitusta seuranneen kenraalimajuri Isakssoninkin huomiota. Sain selittää itse kenraalille natsojeni taustat.

Helsingin pommitukset ja kasarmien taakse sijoitettu raskas il-

matorjuntapatteri yöllisine tulituksineen antoi toden tuntua myös Santahaminan sotilaskoulutukselle. Mieluisaa vaihtelua antoi komennus Tolvajärvelle, jossa tehtävänäimme oli rakentaa kiinteä puhelinlinja vihollisen hävittämän tilalle. Lähinnä pohjalaisista ikätovereistani koostunut ryhmäni hoiti urakkansa moitteettomasti. Mutta hikeä ja vertakin se oli vaatinut. Työurakan jälkeen olin palaamassa kuorma-auton lavalla istuen majapaikkaamme Tolvajärven matkailumajalle. Kuormana olivat raskaat työvälineet ja harustarvikkeet. Kaarteisessa alamäessä kuormalavan laidan lukitus petti ja edessä oli lentomatka soratielle yhdessä raskaan lastin kanssa!. Mielessäni välähti, että lastin alle joutuminen olisi turman paikka ja siksi heittäydyin ennen lastin purkautumista selkä edellä tielle! Tämä ilmeisesti pelasti henkiriipuni, mutta pudotuksessa soratielle paljas yläkroppani meni vereslihalle. Kenttäsairaala hoiti sotilaansa kuitenkin palvelukuntoon ja ainoaksi pysyväksi muistoksi jäi epäusko kuorma-autojen laitalukitukseen ja peukalonivelen murtuma.

Pohjalaiset ikätoverini ovat vielä veteraaneina muistelleet Tolvajärven komennuksen aikoja ja siinä tarkoituksessa ottivat Härmästä käsin yhteyttä kutsuakseen ryhmänjohtajansakin muistelemaan menneitä. Puhelinkutsuun joutui vastaamaan poissaoloni vuoksi vaimoni, joka sai hämmästykseseen kuulla aviosiippansa olleen "maailman paras ryhmänjohtaja" ja nyt toivottu vieras Härmän vateraanitapaamisessa. Vaimoni sai kuulemastaan aiheen ihmetellä, miten sama mies voi olla nykyisin niin puolikyvytön kuusihenkeisen perheryhmämme vanhimpana! Mutta vaimokiltti kertoi kuitenkin pohjalaisten uskomattoman mielipiteen entisestä korpraalistaan. Muistan tullessi pohjalaisten kanssa hyvin toimeen, koska annetut tehtävät hoidettiin kunnolla yhteistuumin eikä mitään johtamistaitoja tarvittu eikä kysytty. Härmästä posti toi vielä muistoksi kauniin käsintehtyyn munakorin - onneksi ilman munia, jotka olisivat muistuttaneet niistä munauksista, joita myös tuli tehtyä siellä

jossakin.

PAAVO KOLI - MARSKIN RITARI

Kadettiupseeri, Marskin ritari, voimistelunopettaja, valtiotieteiden tohtori, professori ja Tampereen yliopiston rehtori. Tahtoihminen, joka koki ja teki elämänsä jatkuvaksi haasteeksi. Kelpo ystävä, kannustaja ja opintotoveri.

Sota oli päättynyt. Sotilasmantteli sai siviilikuosin ja muuttui "pompaksi". Kuusiin kuului myös saapashousut ja saappaat, kun syksyllä 1945 aloitin opinnot Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella. Sota oli keskeyttänyt lyhyeen jääneet lukio-opinnot enkä "sotaylioppilaana" uskonut pärjääväni pääsykokeissa pitkänlinjan opintosuunnilla. Olin ikäni urheilullis ja kouluni jumppamaikat olivat antaneet alalta hyvän ammattikuvan. Suhteellisen nopea valmistumisaika ja varma työnsaanti vahvistivat opintoalan valinnan.

Kurssimme miesopiskelijat olivat kaikki olleet sodassa. Kolmasosa heistä oli kadettikoulun käynneitä upseereja, jotka sodankäynnin ammattilaisina halusivat rauhanteon jälkeen jättää aseet ja siirtyä rauhanajan ammattiuralle. Näihin kuului mm. kurssitoveri Paavo Koli, joka Kiestingin suunnalla taisteli pioneerijoukkueensa kanssa sellaisin ansioin, että marsalkka Mannerheim myönsi hänelle taistelussa osoitetusta urheudesta 2. luokan Mannerheimin ristin (n:o 81).

Voimistelulaitoksella opiskelu on hyvin kurssimaista. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että koko kurssimme oli koossa luenno- opetuksessa ja käytännön harjoituksissa kuitenkin mies- ja naisopiskelijat omissa ryhmissään. Opimme näin hyvin tuntemaan toisemme, mutta huolimatta tästä läheisestä kanssakäymis-

sestä sota-asioista ei juurikaan puhuttu. Emme edes tienneet, missä yksikössä ja millä rintamasuunnalla kukin oli palvelut. Tiesimme lähinnä vain, että Paavo on Marskin ritari ja Antero on tykistökenraalin poika. Mutta isänmaallisia ja puolustustah-toisia olimme edelleenkin. Osallistuimme joukolla 15.11.1945 mielenosoitukseen Suurtorilla ja Suurkirkon ylätasanteella protestoidaksemme Säätytalolla käynnistynyttä sotasyllisyysoikeudenkäyntiä. Juoksimme porraskäytäviin poliisikomentaja Gabrielsonin ratsupoliisien ulottumattomiin, lauloimme ja huusimme eläkөөtöä isänmaalle. Tästä isänmaallisuudestamme sai tuta myös voimistelulaitoksen varajohtaja K.U. Suomela, joka oli muiden "suomettuneiden" tapaan kokenut poliittisen uushe-rätyksen ja antoi sen näkyä myös suhteessaan meihin, äskeisiin maanpuolustajiin!

Paavo Koli yksi meistä eikä hän erottunut tai pyrkinyt erottu-maan muista. Jumpan opinnot Paavo otti ikäänkuin varman päälle eli varmistaen voimistelunopettaja-tutkinnon suorittami-sen. Säästyneen ylijäämäenergiansa Paavo suuntasi yhteiskunta-tieteellisiin opintoihin valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Näistä sivuopinnoistaan Paavo kertoi minullekin sytyttäen kiinnostuk-seni vastaaviin jatko-opintoihin. Ammatillisesti suuntautunut opiskelu Jumpalla, jonka kehittäminen yliopiston laitoksena oli laiminlyöty, ei pystynyt tuohon aikaan tarjoamaan mitään kiin-nostavia tiedollisia haasteita. Ehkä jäimme juuri niitä kaipaamaan ja ehkä juuri tästä syystä opinnot valtiotieteellisessä tie-dekunnassa herättivät kiinnostusta. Mainittakoon, että valtiotie-teellisen tiedekunnan opinnoissa tutustuin kahteen muuhunkin Marskin ritariin nimittäin Jouko Kiiskiseen (n:o 186) ja Reino Korpeen (n:o 74), viime mainitusta tuli myöhemmin työtove-rini SVUL:n palveluksessa.

Paavo Koli omistautui Jumpan jälkeen täysin opintoihinsa val-tiotieteellisessä tiedekunnassa sosiaalipolitiikka pääaineenaan

valmistuen kandidaatiksi jo v. 1948, mutta jatkaen opintojaan maamme ensimmäisenä Asla-stipendiaattina Yhdysvalloissa. Sain itsekkin myötäelää Paavon värikkäiden kirjeiden välityksellä hänen jännittäviä kokemuksiaan ja innostavaa yliopistoelämäänsä "suurena lännessä". Hänellä oli erinomainen kyky kertoa elävästi ja mukaantempaavasti kokemuksistaan tuosta maasta, joka rikkauksineen, saavutuksineen ja yliopistoineen oli eräänlainen toivemaa, johon monet opiuskelijat halusivat päästä jatko-opintoja suorittamaan.

Paavo palasi kotimaahansa uusine herätteineen, oppeineen ja oppi-isineen, joista ainakin professori Muzafer Sheriff kenttäkokeellisine tutkimuksineen ja viiteryhmä -teorioineen tuli meille sosiologian opiskelijoille varsin tutuksi. Paavo oli perehtynyt erityisesti amerikkalaiseen teollisuussosiologiseen tutkimukseen ja valitsi myös väitöskirjansa aiheen sen mukaisesti: *Ennakkoluuloista teollisessa organisaatiossa*. Tutkimusaineistonsa hän keräsi pääosin osallistuvan havainnoinin avulla ryhtyen itse työläiseksi tehtaaseen ja keräten tutkimusaineistonsa näiden omakohtaisten havaintojen ja kokemusten antamien viitteiden mukaisesti! Kun vv. 1971-75 metalliteollisuuden piirissä suoritettuna "Meteli" -terveys tutkimuksen "edistykselliset" tutkijat professorin Jeddi Hasanin johdolla todistivat loppupäätelmässään, että teollisia ihmissuhteita kannattaa tutkia Paavo Koli ja hänen jälkeensä Paavo Seppänen ja Vesa Laakkonen olivat oivaltaneet tämän jo 1950-luvulla ja tyytymättä haastattelutietoihin olivat itse pukeneet työhaalarit päälleen saadakseen pätävän tuntuman itse asiaan!

Paavo Koli ei ollut vain armeijassa pioneeri, vaan hän oli sitä myös teollisten suhteiden tutkijana ja yliopistomiehenä. Hän ei kätkenyt kynttiläänsä vakan alle, vaan antoi sen palaa ja värikkäänä puhujana ja sanantaitajana välitti julkisuuteen "hyvää sanomaa" yhteiskuntatieteistä ja tutkimuksen mahdollisuuk-

sista ratkaista nyky-yhteiskunnan pulmia. Uudet tieteenalat tarvitsevat julkisuutta ja näistä ansioista annoin ystävälleni lisäniemen "sosiologian apostoli Paavali". Tarkoitukseni oli hyvä, mutta nimike ei ollut Paavon mieleen!

Paavo oli virittänyt minussa opiskelun- ja tiedonhalun. Kun jumppamaikka-vaimokin suhtautui pyrkimyksiini myönteisesti hain Asla-stipendiä ja onnistuin pääsemään "toivemaani" huippuyliopistoon opiskelemaan! Paavo oli tuolloin majuri Rautavaaran johtaman liike-elämän johto-opiston opetustehtävissä julkaisten mm. herätteitä antavan kirjan johtajuudesta. Osoituksena Paavolle ominaisesta kumppanuudesta hän tarjosi minullekin, palattuani stipendimatkalta kotimaahan, opetustehtäviä mainitussa opistossa. Mutta sitä tarjosi myös professori Heikki Waris - myöhemmin akateemikko - jonka suosituksesta me molemmat olimme saaneet Aslamme. Nyt oli kysymyksessä sosiologian assistentin määräaikainen toimi valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Vastasin tarjoukseen kuin aikanaan vihkipapilleni: "Tahdon".

Paavo Koli päätyi akateemisella urallaan sosiaalipolitiikan professoriksi Tampereen yliopistossa ja Paavon "peesajana" päädyin itse aluksi liikuntapedagogiikan ja myöhemmin liikuntasosiologian professorin oppituolin haltijaksi Jyväskylän yliopistossa. Virkauriemme yhtäläisyyttä esiintyi myös yliopiston hallintotehtävissä. Paavo Koli toimi Tampereen yliopiston rehtorina vv. 1962-68 ja minä Jyväskylän yliopistossa vastaavassa tehtävässä vv. 1977-82. Näin me kaksi, pahasti laiminlyödyn Jumppalaitoksen opiskelijaa olimme päätyneet urallamme lopulta yliopistolaitoksen korkeimpaan luottamustehtävään - johtamaan yliopistojamme.

Paavo Kolilla oli rehtorina suuret ansiot entisen Yhteiskunnallisen korkeakoulun kehittyessä monitieteiseksi nykyajan yli-

opistoksi. Tässä hänen pyrkimyksessään hyvä yhteistoiminta yliopistokaupungin kanssa oli ollut avainasemassa ja tätä kokemusta pyrin itsekin käyttämään hyväksi Jyväskylän yliopiston osalta. Hyvä yhteistyö yliopiston ja kaupungin välillä on molempien osapuolten etu ja se on jatkunut ja syventynyt hyvin tuloksin nykypäivään saakka.

Oma rehtorinkauteni sattui yliopiston vaikean poliittisen muroksen aikaan. Opiskelijat olivat nousseet barrikadeille ja vaativat mies-ja-ääni -pääösvaltaa yliopistossa. Osa professorikunnastakin oli jakautunut poliittisiin kuppikuntiin. Vapaa tieteenharjoitus ja vapaa tieteellinen opetus olivat vaarassa. Yliopiston toimintaa sävyttivät omat sisäiset ja vieraat ulkoiset kiistakysymykset. Paavo Koli oli kokenut yliopistonsa peräsimmä samoja myrskyjä ja pystyi lohduttamaan: *"Yliopiston rehtorina olet kuin koiran kusitolppa"*. Autoasiassakin ja "kupla-volkkarinsa" ratissa Paavo käsitys oli yhtä karun realistinen: "Auto on vain kulkuväline".

Paavo Koli oli pioneeri sodassa, mutta sitä hän oli myös tutkijana ja yliopistonsa kehittäjänä. Hän uskoi asiaansa ja antoi kaikkensa sen hyväksi. Uskossaan tieteeseensä hän kannusti myös meitä muita tutkijan uralle. Paavo Koli ansaitsi ritarin kannuksensa myös rauhan tehtävissä.

PRESIDENTTEJÄ KASVOTUKSIN

Elämänpolun harvinaisia rastihetkiä ovat tilaisuudet, joissa kansalaiset kohtaavat henkilökohtaisesti maansa päämiehiä. Veljeni muistaa Enson paraatin vuodelta 1944, jossa ylipäällikkö Mannerheim vastaanotti Laguksen panssaridivisioonan ohimarssin. Minulle vastaavia tähtihetkiä ovat olleet toisen "Suomen pelastajan"

sekä UKK:n ja Manu Koiviston kohtaamiset.

Risto Ryti. Kun v. 1945 olin itse protestoimassa Suurkirjon ympäristössä Säätytalolla alkanutta sotasyllisyysoikeudenkäyntiä, jossa syytettyjen penkillä olivat mm. entinen pääministeri Jukka W. Rangell ja tasavallan presidentti Risto Ryti, en olisi voinut edes kuvitella, että kohtaisin heidät joskus kasvotusten. Näin kuitenkin tapahtui vuonna 1953, kun toimin kasvatuosaston päällikkönä Rangellin johtamassa SVUL:ssa. Olimme juuri selviytyneet kunnialla Messuhallissa järjestetystä "urheilumme isän" Ivar Wilskmanin syntymän 100-vuotisjuhlasta. Juhlahojelman huipentuma oli historiallinen kavalkadi, jossa esiintyivät kaikki olympiasankarimme "livenä". "Jos tässä epäonnistutte, puhuttelen teitä aina kavalkadin-tekijöiksi", varoitti puheenjohtaja Rangell ennalta meitä juhlan järjestelijöitä. Mutta onnistuimme jopa yli rohkeimpien odotusten. "Paras urheilujuhla, jossa olemme olleet mukana", todistelivat urheilutoimitajatkin. Juhla myös filmattiin ja filmikopiot kiersivät ympäri maata levittäen urheilun suurta sanomaa!

Puheenjohtaja Rangell uskoi myös urheilun sanomaan, mutta ennenkaikkea kansalaiskunnan ja nuorten kansalaiskasvatuksen tehtävässä. Olin SVUL:n Tuen kokouksessa ja kuulemassa pöytäkeskustelun, jossa Suomen Urheiluliiton silloinen puheenjohtaja väitti, että urheilussa vain tulokset merkitsevät, johon Rangell vastasi: "Jos näin olisi, en olisi päivääkään urheilujohdajana!"

Lappeenrannassa oli SVUL:n kokous, jolle matkalle puheenjohtaja halusi mukaan myös osastopäällikön ja järjestösihteeri Uolevi Kempvaisen. Kouvolassa pysähdyttiin, koska Rangellilla oli tärkeä tapaaminen paikallisessa hotellissa. Odotelimme hotellin aulassa. Puheenjohtaja palasi tovin kuluttua neuvottelustaan seurassaan - presidentti Risto Ryti! Olimme äimystyneitä, kun Rangell vielä esitteli meidät presidentille, joka kättelyn

jälkeen valitti aulan hämäryyttä kasvojemme tunnistamiseksi: "Suokaa anteeksi, jos en tunnista teitä myöhemmin". "Tälle miehelle kannattaa kuitenkin aina nostaa hattua" , huomautti Rangel. Näin varmaan olisi tapahtunutkin, jos sellainen tilanne olisi vielä joskus järjestynyt.

Urho Kaleva Kekkonen. Liikunnanopettajien valmistus oli käynnistynyt Jyväskylän Kasvatusopillisessa Korkeakoulussa v. 1963 ja Alvar Aallon suunnittelema uljas uusi tiedekuntarakennus odotti vihkimystään tarkoitukseensa. Uusi tiedekunta uusine tieteenaloineen ja koulutusohjelmineen kaipasi työlleen julkisuutta ja siihen rakennuksen vihkijäisjuhla tarjosi oivallisen mahdollisuuden. Kukapa muu toisi tuota julkisuutta paremmin kuin tasavallan presidentti UKK! Eikä vain kunniavierana muiden kutsuvieraiden joukossa, vaan juhlapuhujana. Jäimme jännittyneinä odottamaan vastausta kutsuumme! - Olin juuri palannut kongressimatkalta Kanadasta, kun adjutantti soitti ja välitti presidentin kutsun tapaamiseen. Tamminiemessä isäntäni pyysi istumaan ja alkoi kysellä urheilun kuulumisia. Kun kongressin jäljiltä oli jäänyt vielä "henki päällä" annoin palaa tietäessäni myös, että kuulijani oli henkeen ja vereen urheilun ja liikunnan ystävä. Isäntäni tuntui niinkään syytyvän asiasta ja ajatusvaihtomme rönsyili aiheesta toiseen. Kun tapaamiseen varattu aika loppui, isäntäni kertoi tarkoituksenaan olleen kieltäytyä huomaavaisesta juhlakutsustamme, mutta haluavansa nyt keskustelun jälkeen harkita asiaa uudelleen. Seuraavana päivänä adjutantti ilmoitti presidentin hyväksyneen yliopiston kutsun.

Arvovaltainen juhlayleisö täytti 30.10.1971 yliopiston juhlasalin, kun presidentti nousi pitämään vihkijäispuhettaan, joka sittemmin tunnetaan "UKK:n sporttipuheena" ja palkittiin "vuoden puheena". Presidentti oli lähettänyt puheluonnoksen ennalta toivoen siihen mahdollisia korjauksia ja täydennyksiä. Käytin tilaisuutta hyväksi ja ehdotin puheeseen lisäyksenä mm. tiede-

kunnan kehittämistä ja voimistelulaitoksen lopettamista koskevan kappaleen:

“..Valtiovallan ja viime kädessä eduskunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että tiedekunnan toimintaedellytykset alan valtakunnallisena tutkimuksen ja korkeimman koulutuksen keskuksena tulevat lähivuosien aikana asianmukaiseen kuntoon. Olisi onnetonta, jos tämä tiedekunnan kehittämissä jätisi puolitiehen esim. Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen uudistamisaloitteen vuoksi...Kukaan ei ole asiaperustein pystynyt osoittamaan, että maassamme tällä alalla tarvittaisiin useampia yliopistollisia oppilaitoksia. Tuskin meillä on myöskään tuhlaukseen saakka voimavaroja korkeakoululaitoksemme kehittämiseksi. Parempi pyrkiä yhteen ajanmukaiseen ja toimintakykyiseen laitokseen kuin tyytyä kahteen vajeastehoiseen ja toimintaedellytyksiltään puutteelliseen”

Sporttipuheen viesti meni ainakin tältä osin perille ja asetus Jumpan lakkauttamisesta annettiin 12.5.1972. Mutta juhlapäivällä siirryttiin juhlakalun ristiäisiin. Tasavallan presidentin vetäytyä valkean kankaan sivuun valkean uudisrakennuksen friisiltä talon nimeksi paljastui LIITERI (= Liikunnan ja terveyden instituutti). Tämä nimike ei kuitenkaan koskaan iskostunut kielenkäyttöön, vaan rakennus tunnetaankin nimellä LIIKUNTA.

Sain vielä myöhemminkin tilaisuuden tavata presidenttimme liikunta-asioissa. UKK vieraili usein ystäviensä luona Laukaalla käyden samalla kuntoilemassa Peurungan kuntoutuslaitoksessa. Presidentin vieraillessa 12.6.1974 sain yhdessä professori Esko Karvisen kanssa myös kutsun Peurunkaan neuvottelemaan presidentin toivomuksesta (?) laitoksen ja yliopiston yhteistyön kehittämisen mahdollisuudesta. Tilaisuuteen osallistui myös ryh-

mä veteraanijärjestöjen edustajia. Kun päämies kuntolenkin jäljiltä suihkun raikkaana ja hyväntuulisena liittyi joukkoomme keskustelu käynnistyi siten, että veteraanijärjestöjen edustajat tenttasivat UKK:n näkemyksiä ja kokemuksia liikunnan ja urheilun alalta, jonka jälkeen professori Karvinen puheenvuorosaan tiedusteli presidentin kokemuksista saunomisen ja liikunnan yhdysvaikutuksista. Kun aikaisempiin kysymyksiin presidentti oli vastannut välittömästi ja letkeästi, nyt tilanne muuttui täysin: presidentti vaipui ilmeettömästi omiin ajatuksiinsa ja keskustelun sorina muuttui hiljaisuudeksi. Laukaistaakseni oudon tilanteen otin puheenvuoron, jossa käsittelin pyydettyä aihetta yliopiston ja Peurungan kuntoutuskeskuksen yhteistöinnin kehittämisestä. Puheenvuoroni aikana UKK heräsi todellisuuteen, nousi sohvalta ja mitään sanomatta poistui tilaisuudesta. Nyt jälkikäteen on ilmeistä, että UKK:n käyttäytymisen äkillinen muutos oli oire sairaudesta, johon hän vuosia myöhemmin menehtyi.

Vuodet kuluivat ja tasavallan presidentin syntymän 80-vuotispäivät oli jo ovella, kun ministeri Olavi J. Mattila ja kauppaneuvos Kalle Kaihari heräsivät ja ryhtyivät koko tarmollaan puuhaamaan lahjaa kunnianarvoiselle ystävälleen. Lahjaidea löytyi UKK:n harrastuspiiristä: "UKK-instituutti" liikunnan ja terveyden edistämiseksi! Lahjaidea ja sen toteuttamiseksi perustettu säätiö saivatkin mitä arvovaltaisimman kannatuksen tuekseen. Mutta Jyväskylän yliopistossa lahjaidea ei saanut kannatusta, koska se nähtiin vaarantavan alan kehittämissuunnitelmat Jyväskylässä. Siksi yliopiston rehtorina katsoin velvollisuudeksi älähtää hankkeesta, vaikka olikin kysymys kunnioitetulle presidentille tarkoitettusta kansalaislahjasta. Suomen Kuvalehdessä 3.10.1980 viittasin edellä lainattuun UKK:n sporttipuheen kohtaan alan valtakunnallisen keskuksen kehittämistarpeista ja jatkoin suorasukaisesti:

“Miten on mahdollista, että jokin perässähiittäjien ryhmä voi yksityisellä aloitteellaan ohittaa ne saman alan kehittämistarpeet, joita yliopisto ja laajapohjainen LIKES-säätiö (= Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö) on tuloksetta jo pitkään ja määrätietoisesti ajaneet?... Helsingin yliopiston voimistelulaitos unohdettiin aikoihin ja annettiin rappeutua ja Jyväskylän yliopiston toiveikkaasti käynnistynyt uusi keskus jätettiin keskentekoiseksi. Muka vaurauden puutteessa. Vaurautta näyttää löytyvän, mutta löytyykö tolkkua sen käytössä?”

Nyt kun asia tuli näin räväkästi julkisuuteen, siitä nousi aikamoinen häly. Liikunnan ja terveyden edistämiseen tarkoitettujen Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan ja LIKES-säätiön kehittämistarpeet oli sivuutettu ja alalle puuhattiin väkevin ottein uutta laitosta. Tehtyjä päätöksiä ei voitu enää purkaa. Mutta hankalan ja monivaiheisen sovittelun tuloksena myös Jyväskylä sai osansa: valtioneuvoston periaatepäätöksen pohjalta tiedekunta sai uuden laboratoriorakennuksen ja 63 milj. markkaa maksaneen hehtaarihallin käyttöönsä. Terveys on kultaakin kalliimpi. UKK-instituutti on niinkään löytänyt tunnistetun paikkansa terveydenhuollon tärkeällä työsaralla.

Mauno Koivisto. Lentopallokärpänen oli jo purrut Mauno Koivistoa, kun hän sai nimityksen Työväen Säästöpankin pääjohtajaksi. Mutta mistä pelikaverit? Ne löytyivät Porthaniasta, jossa valtiotieteellisen tiedekunnan nuoremmat ja vartuneemmat opettajat kokoontuivat viikottain lentistä pelamaan. Koivisto oli kuullut riennoistamme ja pyysi päästä mukaan. Hyvänä pelaajana hänen oli helppo sopeutua kirjavaan joukkoomme, jossa pelaajien pelitaidot vaihtelivat suuresti. Voittoa tärkeämpää olikin, että kaikki saivat liikettä ja hien pintaansa. Tämän varmistamiseksi meillä oli omat sääntömme, joiden mukaan pallon oli käytävä aina vähintään kahdella oman joukkueen pelaajalla en-

nenkuin se saatiin lyödä verkon yli vastapelaajille. Näiden sääntöjemme puitteissa ei Manukaan päässyt täysin hyödyntämään pitkää varttaan, Ehkäpä tästä syystä hän kerran ehdottikin virallisten sääntöjen mukaista peliä, johon porukka ei kuitenkaan suostunut. Asiaan kuului myös railakas jälkipeli Porthanian saunan lauteilla. "Ja kaikilla oli niin mukavaa", että seuraavaa kertaa jäätiin aina innolla odottamaan. Myös Manu viihtyi meidän leppoisassa lenttiksessämme ja osoitti kiitollisuutta ulkojäsenyydestään lahjoittamalla käyttömme uuden verkon ja pallon.

Pääministeri Koivisto vieraili Jyväskylässä v. 1981 osallistuen puolueensa kokoukseen. Kuulin ennalta tästä vierailusta ja välitin pääministerille kaupunginhallituksen puheenjohtaja Pentti Sahin kautta viestin, että esittelisin mielelläni hänelle yliopistoa, jos kokousohjelmasta löytyy sopivaa aikaa. Ja löytyihän sitä. Lehdistötilaisuuden välttämällä pääministeri tutustui yliopiston uuteen pääkirjastoon ja "Liikunnan" tutkimus- ja urheilutiloihin saaden käynnin yhteydessä professori Eino Heikkiseltä hoito-ohjeita lenttiksen murjomiin sormiinsa!

UKK:n pitkä menestykäs valtakausi oli jättänyt yhteiskuntaan ja poliittiseen elämään myös sellaisia jälkiä, joista haluttiin vapautua isännänvaihdon avulla. Historiallinen tilannehan säätelee paljossa johtajuuden luonnetta. Nyt muuttuneessa tilanteessa maahan kaivattiin uudenlaista johtajuutta ja samalla kohennusta poliittiseen kulttuuriin. Mauno Koivistoon kohdistuikin näitä odotuksia yli puoluerajojen. Tästä syystä lähdin yliopiston rehtorinakin monien muiden mukana julkisesti tukemaan Koiviston valintaa presidentiksi mm. seuraavin tunnuksin:

"Mauno Koivisto on toiminnallaan ja henkilökohtaisilla ominaisuuksillaan saavuttanut suomalaisten luottamuksen yli puoluerajojen. Me allekirjoittaneet edustamme erilaisia yhteiskunnallisia näkemyksiä tai olemme poliit-

tisesti sitoutumattomia. Katsomme, että asetetuista ehdokkaista Mauno Koivisto parhaiten täyttää tasavallan presidentille asetettavat vaatimukset...Tarvitsemme presidentiksi henkilön, joka ei valtiollista ihmistä mutta inhimillistää valtion. Suomi saa Mauno Koivistosta inhimillisen presidentin, jolla on sekä malttia että edellytyksiä harkita..” (HS 14.1.1982)

Toiveemme toteutui ja Mauno Koivisto valittiin tasavallan ruoriin. Mutta toteutuivatko toiveemme inhimillisemmästä yhteiskunnasta ja kohentuneesta poliittisesta kulttuurista ? Omassa sivullisen arvioinnissani olin ennemminkin pettynyt Koiviston aikaan:

“..Presidenttinä Koivisto näytti toimineen pikemminkin markkinavoimien kuin kansan tuntojen tulkkina, toki monien piirien kannattamana mutta myös monien pettymykseksi. Poliittinen todellisuus tuntui etäännyvän entistä enemmän omasta käsityksestäni yhteisten asioiden hoidosta ja hyvästä poliittisesta kulttuurista. Mutta ehkä vika löytyy tässäkin omassa käsityksissäni? “ (Heinilä 2001, s. 333)

PAINONVARTIOINTIA

Vanhat valmentaja-ystävyykset tapaavat vuosikymmenien jälkeen Jyväskylän seminaarista valmistuneiden "Jyskyjen" juhlassa.

Opiskeluni rahoitin aikoinaan toimimalla kesät Suomen Urheiluliiton piirivalmentajana. Kolusin näissä tehtävissä kaikki Etelä-Karjalan, Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen kunnat ja jäsenseurat. Koska valmennustilaisuudet pidettiin työajan jälkeen iltaisin kuljin päiväsaikaan kunnasta toiseen aina omalla pyörälläni kartuttaen samalla bussimaksuilla opintotiliäni. Samoissa tehtävissä oli mm. Jyväskylän seminaarista valmistunut kansakoulunopettaja Eino Leino, johon iloluontoiseen "kansankynttilään" olin tutustunut valmentajien koulutuskursseilla.

Iloinen jälleentapaaminen vuosikymmenien jälkeen tapahtui 1970-luvun lopulla Jyväskylän seminaarin juhluvuotena. "Ei ole poika paljon muuttunut. Muutama kilo vain painoa lisää", kuului vanhan ystävän ensivaikutelma ja -tervehdys. "Tiedätkös mikä on paras lääke", jatkoi Eino ja lisäsi välittömästi: "Kova työ ja huono ruoka". Varmaan pätevä ohje, mutta näin yksinäisenä ikä-ihmisenä ja kevyen työn tekijänä olen huomannut, että painonvartiointiin riittää pelkkä "huono ruokakin!"

ASEKÄTKENTÄÄ

Sodat oli sodittu ja sotapistoolille oli hankittava aseenkantolupa. Helpommin sanottu kuin tehty ja siksi ase kätkettiin kesämökille, josta voro sen löysi.

Rukajärven suunnan saloilla viestimiehet huolehtivat asemaso-

tavaiheessa mm. kenttävartioiden puhelinyhteyksistä. Tällaisia huoltotehtäviä suorittavissa vikapartioissa kannoin mukana myös omaa pistooliani, jonka kantolupa oli kirjattu suojeluskunnan jäsenkirjaan. Sodan päätyttyä päättyi myös lotta- ja suojeluskuntatoiminta, koska järjestöt rauhansopimuksen mukaisesti lakkautettiin ja jäsenkirjat luovutettiin sotilaspiireihin. Mutta pyssyyn oli saatava uusi kantolupa. Veteraaniveljelläni oli sama tilanne ja yhdessä menimme poliisilaitokselle asiaa hoitamaan. Sodan jälkeisiin "vaaran vuosien" ilmiöihin kuului, että eräät käänsivät takkinsa hakien äärivasemmiston riveistä turvaa, ja usein myös vaikutusvaltaa. Nimismieheltä saimme tyylyn vastauksen: "Kantolupaa ei tule ellei ole näyttöä entisestä kantoluvasta". Sotilaspiiristä kyseiset jäsenkirjat oli jo ehditty siirtää jonnekin muualle ja ao. majuri neuvoi panemaan käsi-seemme "säilytykseen".

Otin neuvosta vaarin ja piilotin aseeni kesämökkippe sisäkat-
torakenteisiin ja patruunalippaat erikseen. Olin yksi monista
vaaran vuosien asekatkijöistä!

Kului vuosia ja vaaran vuodet olivat jo ohi. Heräävä luonto ja
kevät kutsuivat ensi käynnille kesämökille. Kaikki tuntui olevan
päällisen puolin tarkastettuna hyvin: ovet lukittuina, ikkunat eh-
jät ja tavarat paikoillaan. Tarkistin vielä "ammusvarastoni" ja
yllätyin: pyssy ja patruunalippaat olivat poissa. Tarkempi tut-
kimus paljasti, että terassin ulko-oven lukitus oli taiten, lukko-
pesässä olevaa avainta pihdeillä kääntäen avattu ja poistuttaessa
taas suljettu jälkeä jättämättä.

Mitä tehdä? Olin huolissani. Jos asettani käytettäisiin laittomiin
tekoihin olin sen omistajana jonkinasteisesti osavastuussa! En
tehnyt mitään. Asiasta olisi pitänyt ilmoittaa poliisille, vaikka
kyseessä olikin laittomasta aseiden hallussapidosta. Myöhemmin
luin paikallislehdestä, että samaisen kylän tunnettu hulttiopoika

oli ajanut varastamallaan autolla pahan kolarin ja samalla jäänyt kiinni monista rötöksistään ja mökkimurroistaan. Ehkä siinä tuli myös ratkaisu asekatkenta-pulmaani?

"KORSI PORSAAN SUUSSA!"

Muonatupakasta sai pahe alkunsa tuottaen myöhemmin tutkimuksen nuorten tupakoinnista ja yllättävän kansainvälisen yhteensattuman.

Otsikon "porsas" viittaa kirjoittajaan ja "korsi" savukkeeseen hampaitteni välissä sekä itse lausahdus Tahko Pihkalaan, kun hän hyväntahtoiseen tapaansa joskus 1950-luvun alussa moitti nuorta liikuntakasvattajaa huonosta tavastaan. Tahko oli tässäkin oikealla asialla. Urheilun perinteisiin arvoperusteisiin kuuluu terveys ja terveitten elämäntapojen edistäminen. Tupakointi on ilmeisen ristiriidassa tuon arvoperustan kanssa. Kyllähän minä sen tiesin ilman Tahkon opetustakin, mutta siitä luopuminen oli vaikeaa, kun tuprutellessa ajatuskin tuntui luistavan paremmin!

Ensi kokeiluni tupakan kanssa 8-9 -vuotiaana päättyi katastrofiin. Naapurin ison pojan houkuttelemana imaisin ensi savut pilli-Klubista sillä seurauksella, että kärähdin isän "puhalluskokeessa" ja "koivu-herran" muistot takamuksissani jätin moiset kokeilut odottamaan aikaa parempaa. Seuraava kokeilu tapahtuikin vasta sodan aikana rintamalla valtion muonavahvuudessa ja muonatupakkien varassa. Rintamaoloissa tupakointi oli yleistä ja moni oppi siellä tämän(kin) paheen. Ja tuo pahe seurasi vielä siiviiliinkin pysyen kuitenkin kohtuuden rajoissa. Vaikka olin kielitämättä koukussa tupakointiin, minusta ei koskaan tullut ketju-polttajaa päivittäisen annoksen jäädessä yleensä kymmenkuntaan savukkeeseen. Mutta tuon riippuvuuden koin kuitenkin heikkoudeksi, josta aika ajoin halusin päästä eroon. Tupakansavukin tun-

tui pahalta, ja siirryttyäni urheilujärjestön palvelukseen tunsin itsinkin, ettei tupakointi sopinut toimenkuvaani. Tämä ristiriita kuitenkin laukesi, kun urasuunnitelmani muuttui ja siirryin yliopiston palvelukseen.

Mutta ajatus vapautumisesta moisesta riippuvuudesta iti mielesäni. Tätä osittaa sekin, että sosiologian tutkimusmenetelmien harjoituskurssin tutkimusaiheeksi valitsin yliopisto-opiskelijoiden tupakointitavat ja -asenteet. Kurssin tarkoituksen mukaisesti tutkimustehtävä suoritettiin soveltamalla sen eri vaiheissa tiukasti tieteellisiä menetelmiä. Tutkimuksen perusjoukoksi valittiin syksyllä 1958 Helsingin yliopistoon kirjoittautuneet opiskelijat, yhteensä 2466, josta valitut tutkimusotokseen ja samalla haastatelluun 460 opiskelijaa. Kahden vuoden kuluttua sama opiskelijaryhmä haastateltiin uudelleen tupakointitottumuksissa ja -asenteissa tapahtuneiden muutosten selvittämiseksi. Puuttumatta tämän enempää tutkimuksen yksityiskohtiin todettakoon sen onnistuneen siksi hyvin, että kustannusyhtiö WSOY julkaisi sen v. 1962 nimellä *Tupakoiva nuoriso*. Kirjan esipuheessa kiinnitin huomiota tupakoinnin huolestuttavaan leviämiseen "sellaisen uusien suurten väestöryhmien kuin naisten ja nuorison keskuuteen" ja jatkoin:

"Tupakanpoltto on kuin kulkutauti, joka helposti tarttuu ja leviää. Leviämistä edistävät nyky-yhteiskunnan tehokkaat tiedonvälityksen ja joukkusuostuttelun keinot. Yhteiskunnan suojeluvaisto ei ole herännyt. Yleinen mielipide nukkuu tai on piittaamaton. Selvää ja varmaa enemmistön kantaa ei ole muodostunut. Puolesta ja vastaan julistetaan. - Tutkimuksen ensisijaisen, säännönmukaisuuksia etsivän tarkoituksen lisäksi taustapyrkimyksenä on ollut keskustelun virittäminen ja yleisen mielipiteen ravistelu.."

Merkillistä, miten usein elämäni eri vaiheissa eri yhteyksissä olen lähtenyt "potkimaan tutkainta vastaan" eli asettumaan poikkite-

loin valtavirtauksiin nähden. Kysymys on ehkä luonnevikaisuudesta, vaikka itse perustelenkin sitä *ihmisen hyvän* etsimiseksi. Tuohon aikaan oli jokseenkin poikkeuksellista, että joku korotti ääntään tupakointia vastaan. Mainokset ja Mallborough-miehet viestivät tupakoinnin mallikkuutta ja Helsingin Kauppakorkakoulun kemian ja tavanaopin professorit mainostavat arvovallallaan ja laboratoriotutkimuksiinsa vedoten "*YES SIR, SIIRRY SINÄKIN BOSTONIIN !*". Näin vielä 1950-luvulla, mutta tänään - jos moinen mainostaminen olisi sallittua - saisivat arvon kemistiprofessorit helposti "kuolemnkauppiaan" epiteetin.

En itse kuitenkaan siirtynyt Bostoniin, vaan piippuun, jonka alituisesta rassaamisesta tuli myöhemmin tupakoinnin lopettamista helpottava riesa. Vaikka "henki tosin oli altis, mutta liha oli heikko" ja tuo piiputtelu jatkui ja todisti oikeaksi erään opiskelijan vastauksen haastattelijan tupakkalakkoa koskevaan kysymyksen: *Kyllähän se lakon tekeminen on helppoa, mutta siinä pysyminen on vaikeaa*. Lopulta tuo lopettaminen onnistuikin vasta v. 1965 siirryttyäni yliopistolliseen opettajainkoulutukseen ja saatuani uuden tehtävän myötä lisävahvistuksen lopettamismotivaatiolle.

Tuohon lopettamisen aikaan myös sattuma tuli merkillisellä tavalla kuvaan mukaan. Olin tutkailemassa Suomalaisen Kirjakaupan uutuushyllyjä käyttäytymistieteiden alalta, kun käsiini osui pikku kirja, jossa oli samanlainen kansikuva kuin omassa, pari vuotta aikaisemmin julkaistussa kirjassani: tuhkakuppi savuavine "jämineen"! Hämmästykseni kasvoi, kun totesin, että tuon kirjan *Smoking, Health and Personality (1965)* oli kirjoittanut englantilainen psykologian professori H.J. Eysenck. Kirjan esipuheessa tämä tunnettu ja tunnustettu tutkija paljasti oman heikkoutensa psykologina, "jonka pitäisi olla asiantuntija, kun on kysymys toisten käyttäytymiseen vaikuttamisesta, mutta onkin kyvytön oman käyttäytymisensä suhteen" eikä pysty lopettamaan tu-

pakointiaan. Eysenck kertoo näiden henkilökohtaisten tutkimuserätteiden syntyneen Kalifornian yliopistossa, Berkeleyssä, jossa hän toimi vierailevana professorina. Tutkimuksen ympäristövirikkeet olivat ainutlaatuiset: professorin työhuoneesta avautui mahtava näkymä San Fransiscon lahdelle suurkaupunkivaloineen ja riippusiltoineen, Saman näkymän innoittamana ja samassa yliopistossa olin itsekkin ahkeroinut oppimisen tarkoituksessa, joskin kymmenen vuotta aikaisemmin ja niinikään - savukkeita tuprutellen!

Professori Eysenck on kirjassaan keskittynyt kriittisesti tutkimaan erityisesti tupakoinnin syy-yhteyttä syöpään, mutta ei kuitenkaan löytänyt mitään kiistatonta todistetta. Johtopäätöksenä hän toteaa

"Selvästi tupakointi ei myöskään edistä kenenkään terveyttä ja vahvasti on epäiltävää, että tupakointi voi olla tappavaa. Mutta tieteessä pätee sama kuin lain käytössä: syytetty on viaton ellei toisin ole todistettu ja nyt onkin sanottava, että todisteet, joskin vahvat, eivät ole kuitenkaan riittävät tässä suhteessa" (s. 115).

Tänään nuo todisteet ovat jo riittävät ja tupakointi tiedetään todistetusti olevan *tappavan vaarallista* monille ja *terveydelle vahingollista* kaikille. Eysenck pyrki myös selvittämään tunnetun persoonallisuusteorian pohjalta ihmisten erilaista alttiutta tupakointiin todeten seurallisten ekstroverttien olevan alttiimpia kuin eristäytyvien introverttien. Koska oman tutkimukseni tulokset olivat tässä suhteessa samansuuntaiset ja kirjojemme ulkonäkö hämmästyttävän yhtäläinen lähetin kuululle kollegalleni oman kirjani liittäen mukaan selosteen tutkimustuloksista. Tämän edesmenneen tutkijan tyylikäs vastauskirje ja molempien yhdennäköiset tutkimusraportit ovat enää jäljellä muistuttamassa noista ajoista, jolloin me itsekkin pelasimme vaarallista peliä tupakan pirstäminä.

FINLANDIAN SÄVELIN KOTIIN

Kaksi erillistä pitkää opinto-työmatkaa Yhdysvaltoihin kolmen vuosikymmenen aikavälillä. Kotiinlähtö konsertista Sibeliuksen *Finlandian* saattamana! Mikä sattuma!

Rankka mutta antoisa lukuvuosi Kalifornian yliopistossa, Berkeleyssä, oli v. 1955 päättynyt. Kotiinlähtö oli edessä. Olo tuntui haikealta. Piti jättää yliopisto, jolla olisi ollut vielä paljon annettavaa matkaeväitä yliopistouralle. Oli myös tunne, että lähtö merkitsi kaiken lopullista hyvästelyä: en koskaan enää tapaisi kalifornialaisia ystäviäni enkä koskaan enää näkisi maan huikaisevia luonnon nähtävyyksiä. Toisaalta tähän haikeuteen sekottui palava koti-ikävä. Suomessa odotti oma perhe: Liisa-vaimoni 5-vuotiaan tyttäreni ja poissaoloni aikana syntyneen esikoispoikani kanssa.

Matkatoverinani oli Kalifornian yliopistossa oikeustieteitä opiskellut Paavo Kilo. Junamatkamme etelävaltioiden kautta Floridaan ja New Yorkiin kesti useita vuorokausia, koska halusimme tutustua myös etelävaltioiden nähtävyyksiin. Floridassa saimme nauttia amerikansuomalaisten vieraanvaraisuudesta, mutta kokea myös suuren valtameren yllätyksiä. Lake Worthin ranta oli autio, mutta sininen Atlanti oli houkutteleva. Sukelsin sen lämpimiin aaltoihin ja kroolasin innoissani etäämmälle. Yhtäkkiä sain ankaran sähköiskun eri puolille kehooni, mikä antoi kummasti lisäpotkua ja -spurttia rantavesille pääsemiseksi. Sähköiskuin saalistava valtameren otus jäi tällä kertaa ilman saalista ja itse selvisin saaliina olemisestani säikähdyksellä ja asianmukaisella lääkityksellä! Kun samana iltana menin suihkuun, teevadin kokoinen hämähäkki oli väijymässä katonrajassa. Suihkun ottaminen jäi väliin.

New Yorkissa meitä odotti lähes viikon kestävä laivamatka Kungsholmilla Göteborgiin. Siispä katsastamaan vielä New Yorkin kuuluja nähtävyyksiä. Viimeiseksi illaksi olimme varanneet liput Radio City Music Hallin kuuluun varieteenäytökseen. Matkan vaivat ja rasitukset olivat ohi. Nyt keskityimme vain nauttimaan maailmankuulujen artistien esityksistä. Odotimme ohjelman alkua. Valtavan salin valot pimenivät. Orkesterimontusta alkoi nousta säveliä korviimme: Mutta sehän on *FINLANDIAA!* Meidän ikioma sävelteos, joka niin väkevästi kertoo kansamme koettelemuksista! Mahtavien sävelten vyöryessä saliin suuri sinfoniaorkesteri kohosi montustaan näkyviin. Olisi tehnyt mieli pompata pystyyn ja hihkaista julki koko yleisölle: “Our Finlandia!”

“Ei koskaan enää” ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa, mutta kolmekymmentä vuotta ehti kulua, kun seuraavan kerran matkustin Kaliforniaan. Nytkin stipendiaattina, mutta “täysin oppineena”, vierailevana professorina. Paljon oli vanhaa tuttua, mutta paljon oli muuttunut. Järjestyttävintä oli todeta katuturvattomuuden yleinen lisääntyminen. Kaikissa yliopistoissa isäntäni muistivat varoittaa riskeistä, jotka uhkaavat yksinäisiä jalankulkijoita etenkin iltahämärissä ja kaupunkikeskusten ulkopuolella. Vaaran todellisuudesta sain myös silminnäkijän todistuksia. Yliopistovierailuni päätteeksi Los Angelesissa olin sopinut kansainvälisistä kongresseista tutuksi tulleen naiskollegan kanssa tennisottelusta seuraavaksi aamuksi. Odotin kentällä kuitenkin turhaan. Yliopiston laitokselta kuulin selityksen: tohtori Joan Duda oli, palattuaan myöhään luentomatkalta, joutunut kotiovelleaan mustan miehen ryöstämäksi ja oli tapahtumasta edelleen syvästi järkyttynyt. Tämä oli kokemukseni “enkelten kaupungista”, Los Angelesista.

Entä oma opiskelupaikkakuntani Berkeley? Vierailun aluksi yliopiston liikuntakasvatuksen laitoksessa, jonka esimies pro-

fessori Roberta Park oli taannoin osallistunut Sport for all -kongressiin Tampereella. Vierailuni ei olisi voinut kuitenkaan osua sopimattomampaan aikaan, sillä laitoksen uimahallissa oli olympiavalmennettaviin kuuluva naisuimari joutunut varhaisaamun harjoituksissa raiskauksen kohteeksi ja nyt laitos oli vielä kaaostilassa!

Järkytyin myös siitä, että yliopiston puistomainen kampus oli raiskattu ja esim. laajan tenniskenttäalueen täyttivät nyt toinen toisiinsa lähes kiinnirakennetut harmaat teolliset betonirakennukset. Tämä tieteen tasostaan ja nobelisteistaan kuulu yliopisto tuntui nyt vieraalta, ja tunne vahvistui, kun jouduin toteamaan sosiologian laitoksen opettajakunnan vaihtuneen. Kaikki kansainvälisestikin arvostetut opettajani: professorit Blumer, Selznick, Bendix, Krech ja Shibutani, olivat siirtyneet eläkkeellä tai poistuneet lopullisesti elämänsäkirjasta.

Jatkoin yliopistovierailujani pohjoisen suuntaan. Vanhoja tuttuja kollegoja löytyi myös Washingtonin yliopistosta, Seattlestä. Kaikki oli kuitenkin kovin suurta ja vierasta. Jopa isäntieni ylenpalttinen vieraanvaraisuus ja viihtyisyydestäni huolehtiminen. Viimeinen etappi oli Victorian yliopisto, Kanadan puolella. Matka sinne toteutuikin mutkattomasti, sillä Seattlesta on hyvä lauttayhteys Vancouverin saarelle, jossa yliopisto sijaitsi samannimisen pääkaupungin liepeillä. Yliopiston vararehtori, professori John J. Jackson oli vierailut Jyväskylän yliopistossa ja odotti nyt vastavierailuani. Sain asua ylen mukavasti yliopiston vierastalossa, joka oli aikaisemmin palvellut rehtorin virka-asuntona. Osallistuin myös varttuneemmille opiskelijoille tarkoitettuun seminaariin, jossa esittelin kansainväliseen aiheeseen perustuvia tutkimuksiani nykyurheilun etiikasta ja "urheilu ja kansainvälinen yhteisymmärrys" -teemasta. On inostavaa opettaa, jos kuulijatkin ovat aiheesta kiinnostuneita. Tämän sain täällä kokea ehkä johtuen siitä, että kyseiset aiheet

olivat heille uusia ja samalla sellaisia, joita empiirisesti oli vähän tutkittu. Mutta "kaikki päättyy aikanaan, tarpeeks' ei saa milloinkaan" ja kotiinlähtö oli edessä. Yliopisto oli ystävällisesti varannut lähtöni aattopäiväksi vielä lipun Victorian kaupungin sinfoniaorkesterin konserttiin, joka pidettiin yliopiston suuressa musiikkisalissa. "Otahan nenäliina mukaan", evästivät isäntäni. Tarpeen oli, sillä jälleen sain lähteä kotimatalle Finlandian sävelten saattamana. Sinfoniaorkesteri oli koostumukseltaan "valkoinen", mutta kapellimestari oli mustahipiäinen ja kuoro-osasta vastasi monisatapäinen high schoolin lapsikuoro! Huh, mitkä tunnekuohut taas pääsivät valloilleen!

Olin joutunut rehtorina luotsaamaan yliopistoa raskaitten muros vuosien läpi ja näissä tehtävissä kuluttanut parhaat voimani, mutta myös valitsijakuntani luottamuksen. Paluu professorin arkeen oli edessä. Sitä varten tarvitsin uutta latausta, uutta uskoa yliopistotehtävään. Tätä kaikkea sain Fulbright -stipendin mahdollistaneelta vierailulta Suuren Lännen yliopistoihin.

KAKSI SUURTA ODOTUSTA

Amerikkalainen opiskelutoverini Kalifornian yliopistosta oli tulossa ensi kertaa Eurooppaan ja Suomeen. Huomenna iloinen tapaaminen lentokentällä, Seutulassa! Sitä huomista ei tullut.

Sota-aikainen kirjeenvaihtoystävä löytyy kuuden vuosikymmenen jälkeen! Itsenäisyyspäivän juhlakonsertissa ensi tapaaminen kasvoista kasvoihin. Ihminen päättää, mutta ei säädä!

Opiskelin siis vv. 1954-55 Asla-stipendiaattina Kalifornian yliopistossa, Berkeleyssä. Suuren maan vieras kulttuuri ja suuren yliopiston uudet haasteet olivat nyt hämmäntävänä todellisuutena. Hämmennystä lisäsi International House, johon majoitun yhdessä satojen muiden ulkomaalaisopiskelijoiden kanssa. Yliopisto oli kuitenkin viisaasti ennakoinnut vierasopiskelijoiden hankaluudet vieraassa ympäristössä ja nimennyt heille avustajiksi, *mentoreiksi*, amerikkalaisopiskelijoita, jotka vastineeksi saivat täysihoidon International Housessa. Mentorikseni sain insinööritieteitä opiskelevan William Elvenhollin. Valinta ei olisi voinut olla parempi. Bill oli "maan hiljaisia", joka ei koskaan korostanut itseään ja omia tekemisiään, mutta oli aina valmis auttamaan. Kuten yleensä amerikkalaisilla opiskelijoilla myös hänellä oli oma auto, jonka kyydissä saimme viikonlop-puisin tutustua Kalifornian mahtavan luonnon nähtävyyksiin.

William Elvenholl jäi viehättävän tyttöystävänsä LaVernen kanssa jatkamaan vielä opintojaan, kun stipendivuoden päätyttyä jouduin jättämään hyvästit näille ystäville, joille jäin paljossa kiittollisuuden velkaa.

Elämä oli kuitenkin armelias ja soi minulle vielä vuosikymmeniä myöhemmin tilaisuuden tavata näitä hyviä ihmisiä ja ystäviä. Bill oli valmistunut insinööriksi ja toimi alansa tutkimustehtävissä Silicon Valeyssä. Hän oli avioitunut LaVernen kanssa, joka oli suorittanut oikeustutkinnon ja toimi perheasiain konsulttina. Rehtorin kauteni päätteeksi v. 1982 vierailin Fulbright -professorina monissa Kalifornian yliopistoissa, kuten edellä olen jo kertonut, ja Berkeleyssä majoituin aluksi yliopiston vierastaloon, mutta pyynnöstäni pääsin siirtymään vanhaan tuttuun International House - opiskelija-asuntolaan, jossa olin lähes 30 vuotta aikaisemmin elänyt väkevästi jatko-opiskelijan elämää. Yllättävästi tapasin talon suosituissa cafeteriassa myös maamieheni professori Olli V. Lounasmaan, joka

siirryttyään "kylmä-alalta" aivotoiminnan tutkimukseen odotettiin pääsyä kuulun aivotutkijan vastaanotolle ja neuvonpitoon. Tuttu opiskelija-asuntola palautti mieleen myös vanhan ystävyysuhteen Billin kanssa, mikä vuosien varrella oli päässyt hiipumaan. International Housen jäsenrekisteristä löytyi Billin osoite ja puhelinnumero. Yhteys syntyi ja sen tuloksena oli riemukas jälleentapaaminen ja muistorikas ravintolailta San Fransiscossa! Yhteydenpito käynnistyi uudelleen ja johti v. 1992 kongressimatkan yhteydessä vierailuun heidän kauniiseen Tyynenmeren rantakotiin San Diegossa.

Kaiken tämän ystävyuden ja vieraanvaraisuuden vastineeksi olin usein toivonut heidän vastavierailuaan Suomeen. Billin isovanhemmat olivat lähtöisin Itävallasta, mutta Bill ei ollut koskaan vierailut Euroopassa. Nyt onnistuin saamaan heidät eläkeläisinä matkalle ja Itävallan kautta kohti kaukaista Suomea ja Jyväskylää.

Kaikki alkoi olla valmista. Hyvien ystävien ensivierailun ja jälleentapaamisen mieluisa odotus leijui ilmassa. Vihdoinkin saan osoittaa vastavieraanvaraisuutta näille ystäville, joiden palveluista olen saanut vuosien varrella niin paljon nauttia. Tunsin että vieraani vuorostaan osaisivat nauttia rauhallisesta elämänrytmistämme ja kesä-Asikkalan luonnosta. Huomenna noutaisin heidät Seutulasta Asikkalaan.

Mutta sitä huomista ei koskaan tullut. Aattoiltana puhelin pirahhti. LaVerne soitti Itävallasta ja sopersi järkyttävän uutisensa: Bill oli pyöräretkellä Itävallan vuoristossa saanut massiivisen sydänkohtauksen ja menehtynyt välittömästi!

En päässyt koskaan kuittaamaan velkaani näille hyvälle amerikkalaisille etäystävilleni. Miksi Billin piti ottaa moinen vuoristopyöräilyyn sisältyvä riski, vaikka hän oli jo kokenut aikaisemmin sydäninfarktin? Miksi miksi miksi? Näitä kysymyksiä

tulee elämässä vastaan. Niihin ei löydy vastausta. Ehkä - rajan toisella puolella?

Oma elämänkumppanini siirtyi rajan taakse v. 2002 jättäen elämäni suuren tyhjiön. Yhdessä ja rinnalla 54 vuotta jakamassa elämisen ilot ja murheet, mutta ennenkaikkea sen harmaan arjen, joka lujittaa parisuhteen elämänkumppanuudeksi. Tämän kumppanuuden murtuessa koko elämäkenttä supistuu ja köyhtyy. Elämänkumppanuus onkin hyvän elämisen tärkeä elementti. Sen merkityksen oivaltaa viimeistään silloin, kun toinen on poistunut rinnalta.

Jäin loppukesäksi yksin Asikkalan kesäkotiimme, jossa tuo yhdessä raivattu ja rakennettu lomakeitaamme tarjoaa rikkaita muistoja eletystä kumppanuudesta ja samalla auttoi elämänmurroksen pahimman vaiheen yli. Syksyllä oli edessä paluumuutto Jyväskylään, jossa asunnon tyhjyys korosti tyhjiyden tunnetta ja yksinelämisen ankeutta. Edessä olikin luopumisen seuraava työläs vaihe: ylimääräisen irtaimiston jakaminen ja "markkinointi", omakotitalon myynti ja muutto lasten lähettyville Espooseen. Tämä suuri elämänmuutos vei niin tyystin huomioni ja elinvoimani, ettei siitä jäänyt paljonkaan ylijäämää murehtimiseen. Yksinäisyyden aiheuttama elämisen puolinaisuus alkoi tuntua vasta vieraassa ympäristössä, Espoossa.

Täällä huomasin, mitä ystävyssiteet merkitsevät ja miten ne jopa korostuvat eläkeiässä. Nyt nämä tärkeät sosiaalisen elämän verkostot olivat jääneet pääosiltaan Jyväskylään eikä niitä yksinäisen ikäihmisen enää uudessa ympäristössä pysty rakentamaan! Mutta yrittävää ei laiteta. Järjestellessäni arkistojani jäämistökuntoon vastaan tuli valokuva ylioppilasneitosesta, jonka kanssa olin rintamalta käsin ollut kirjeenvaihdossa. Kotirintaman kirjeenvaihto tuntemattomien sotilaiden kanssa oli

suosittua valaessaan "uskoa, toivoa ja rakkautta" elämiseen noina kohtalon vuosina..

Muistin kirjekumppanini käyneen oppikoulunsa Ä:lla, jossa asui myös eräs tenniskavereistani. Otin yhteyttä ystävääni ja kysyin häneltä mahdollisia henkilötietoja sota-ajan kirjeystäväs-täni. Yllätys, yllätys. Hän elää ja asuu leskenä Helsingissä! Sain osoitteen ja puhelinnumeron.

Onko minulla enää oikeutta viritellä vanhaa etäkumppanuutta, joka oli päättynyt rauhan tuloon. Hänellä oli ikäihmisenä va-kiintuneet elämänkuviot, joita väliintuloni voisi häiritä. Tämä oli yhteydenotossa arveluttavaa. Mutta houkutus oli kuitenkin niin suuri, että tartuin puhelimeen... Pirteä naisääni vastasi ja esittäytyi "häneksi". Kuulin ensi kerran tuon äänen, joka vuosikymmeniä aikaisemmin oli puhunut vain äänettömissä kir-jeissä. Arvuutin itseni "kumpujen yön" aikalaiseksi, mutta tur-haan. Paljastin korttini ja puhelinlangat alkoivat laulaa, kun in-nostuimme muistelemaan noita kohtalon vuosia ja kelaamaan sodan jälkeisiä elämänkuvioitamme. Kuuden vuosikymmenen takainen yhteys toimi jälleen! Ja veteraanasioista, Lapin lumos-ta ja kalastuksesta löytyi yhteinen kieli, josta riitti kerrottavaa. Etätutustumisemme puhelin- ja postiyhteyksien avulla jatkui toista vuotta kypsyttäen meitä jännittävään ensitapaamiseen. Mutta missä ja milloin? Mikä voisikaan meille veteraaneille ol-la sopivampi tilaisuus kuin itsenäisyyspäivän juhlakonsertti! Oivalluksestani tyytyväisenä kävin noutamassa hyvissä ajoin veteraaniliput konserttiin. Kotiin tultuani aioin välittömästi soit-taa entiselle mutta nyt jo tutuksi tulleelle kirjeystävälleni ja esit-tää kutsuni ko. kaupungin järjestämään juhlakonserttiin. Vilkaisin kuitenkin ensin päivän postin. Postin joukossa oli kirje, jon-ka avaaminen palautti minut järkyttävästi yksinäisyyden päivä-järjestykseen:

"...Suureksi surukseni joudun kertomaan, että äitini kuoli xx Helsingissä tapaturmaisesti Tiedän myös, että olitte suunnitelleet tapaavanne ja äiti selvästikin odotti sitä kovasti. Äiti puhui kirjeenvaihdostanne erityisesti nyt syksyllä.... Ja keskustellessamme Jyväskylän yliopistosta olitte Tekin usein äidin ajatuksissa ja puheissa..."

Viimeisessä postikorttitervehdyksessä Lapin kala-apajilta oli kuvattu kaksi tyhjää kuksia nuotiokivellä ja kaksi varvunvarressa kypsyyvää lohivalaa. Ei ihmisiä, ei kasvoja! Sodassa alkanut etäystävyytemme pysyikin sellaisena loppuun asti. Koskaan en saanut tilaisuutta tavata häntä kasvotuksin. Suruviesti katkaisi järkyttävällä tavalla edessä olleen iloisen ensitapaamisen muut- taen sen surun ja kaipauksen muistotilaisuudeksi.

...Sain puhelinkeskustelujemme ja tervehdykorttien pohjalta kuvan touhukkaasta ja elämänmyönteisestä suomalaisesta naisesta, jolla elämän perusarvot olivat kohdallaan ja joka sykki joka solullaan elämää myös lähimmäistensä ja isänmaansa hyväksi. Olen iloinen, että sain vielä lyhyen tilaisuuden tutustua... ja kokea sodan yhteisiin kokemuksiin rakentuvaa ystävyyttä hänen kanssaan. Uskon, että hänen rakas muistonsa tuo vielä valoa teidän läheisten elämään...

“Niin lyhyt askel ajasta ikuisuuteen, niin kapea raja välillä taivaan ja maan”

LAPSUUSKODIN PERINTÖÄ

Mielikuvitus lensi jo 9-vuotiaana. Näyte alakansakoululaisen "oikeinkirjoitusvihon" aineesta *"Koulukirjojen väittely siitä, mikä niistä on paras"* vuodelta 1932 (8-)

"Mitä mutinaa tuolta kaapistani kuuluu", ajattelin minä ja hiivin hiljaa kaapilleni. Raoitin ovea ja kurkistin sisään. "Mitä!" huudahdin hämmästyksestä aivan pelästyneenä. Siellä kaapissa pitivät minun kirjani kokousta, kuka heistä on paras. Siinä oli aikamoinen sorina, kun kaikki koittivat saada äänensä kuuluville. "Hiljaa!" huusi laulukirja. "Minä vaadin puheenvuoroa", kiljui historian kirja. Samassa syttyi kova tappelu. Eläinoppi voitti reippaasti tappelun, koska se oli suuri ja painava. Toiset siinä voivottelivat sen ympärillä revityin kansin ja rypistynein lehdin. "Kuka vielä tahtoo tapella?" huusi se. "Minä", sanoi pieni Raamattu. Syntyi taistelu Davidin ja Goljatin välillä. David voitti. Nolona kapusi Eläinoppi hyllylleen, ja pieni Raamattu nöyränä paikoilleen. Se ei ylpeillyt voitostaan, niinkuin toiset olisivat tehneet. Sorina loppui, ja kirjat tulivat jälleen mykiksi. Seuraavana päivänä alkoi silmäni tavattomasti paisua. "Mihin sinä olet kurkistellut?", kysyi äiti minulta. En vastannut mitään, vaan kiirehdin kirjojeni ääreen.

VIII LÄHDEVIITTAUKSET (Kalevi Heinilä)

- 1962 Tupakoiva nuoriso. Porvoo: WSOY
- 1964 Voimistelunopettajat ja liikuntakasvatus oppikoulun sosi-
aalisisessa järjestelmässä.
Sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 39. Helsingin yli-
opisto
- 1964 Liikuntajuhlien massademonstraatioista. Stadion no 4, 6-
10
- 1966 Kuntien liikuntatoiminnan suunnittelu. Stadion no 3, 5-15
- 1966 Istuva ihminen - Vapaa-ajan yhteiskuntapoliittisia on-
gelmiä, Suomalainen Suomi,
no 7, 426-433
- 1967 Kuntoliikunta - "Ottopojasta itselliseksi". Stadion 4B,
ss. 25-31
- 1974 Urheilu - Ihminen - Yhteiskunta. Jyväskylä:Gummerus
- 1974a Suomalainen urheiluideologia. Liikuntasuunnittelun lai-
toksen tutkimuksia n:o 8 Jyväskylän yliopisto
- 1974b Ethics of Sport - Junior football players as cross-national
interpreters of the moral concepts of sport. Liikuntasuun-
nittelun laitoksen tutkimuksia n:o 4. Jyväskylän yliopisto
- 1977 Nainen ja liikuntatieteet. Heinilä, Kalevi (toim.). Nainen
suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Liikuntasuunnittelun
laitoksen tutkimuksia n:o 15. Jyväskylän yliopisto,
ss.175-192
- 1979 The Significance of Evaluation in Physical Education.
FIEP Bulletin no 4, 13-22

- 1986 Sport and international understanding conceived by élite athletes. Liikunnan sosiaalitieteiden laitoksen tutkimuksia n:o 37. Jyväskylän yliopisto
- 2001 Terve sielu terveessä ruumiissa? Jyväskylä: Kopijyvä
- 2001 Läksyjä ja läksytyksiä murrosajan urheilusta ja yliopistosta Jyväskylä: Kopijyvä
- 2004 Centennial International Sport in Critical Focus. Jyväskylä: Minerva